

saha

YURTTAŞLIK DERNEĞİ • DÖRT AYLIK SÜRELİ YAYIN

SİYASETİN KRİZİ VE YEREL YÖNETİMLER

Büyükşehirleri Yönetmek - Erbay Arıkboğa

Belediye Başkanlarının Lütfu Değil, Can Yeleği Olarak Katılımcı Yönetim - Ulaş Bayraktar

Fikret Toksöz'le demokratik ve katılımcı belediyeçilik üzerine - Fırat Genç

Yerel Yönetimlerde Demokratikleşme Sorunları - Gül Sosay ve Zeynep Kadirbeyoğlu

Cuma Çiçek'le Diyarbakır ve Kürt belediyeçiliği deneyimi üzerine - Soner Şimşek

Yerel Yönetimlerin Dönüşümünde Yeni Hedef: Yaşanabilir Kentler - Savaş Zafer Şahin

Eşitlikçi ve Adil Kentler İçin Teknoloji - Ece Öztan

Göçü Yerelden Yönetmek - Didem Danış ve Deniz Ş. Sert

İşçi Hakları/Mücadelesi Bağlamında Yerel Yönetimlerin Rolü/Konumu - Ferit Serkan Öngel

Kentsel Gıda Krizi ve Yerel Yönetimler - Haluk Levent

Kaz Dağları Tecrübesi Işığında Ekoloji Mücadelesi ve Yerel Yönetimler - İsmail Tümay

Bu dergi Yurttaşlık Derneği (eski adıyla Helsinki Yurttaşlar Derneği) tarafından hazırlanmaktadır.

İmtiyaz Sahibi: Ayşe Esra Koç (Yurttaşlık Derneği adına)

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü ve Editör: Fırat Genç

Tasarım: Nur Ayman

Kapak Fotoğrafı: Nur Ayman

Katkıda Bulunanlar: Necdet Üstündağ

Yayın Danışma Kurulu: Mert Arslanalp, Gürhan Ertür, Zeynep Kadirbeyoğlu,
Osman Savaşkan, Fikret Toksöz, Zafer Yenal

Basıldığı Yer: İstanbul **Tarih:** Ekim 2019 **Matbaa:** Mart Matbaa Sistemleri San. ve Tic. A.Ş.
Mart Plaza Merkez Mah. Osman Paşa Çiftliği Ceylan Sokak No: 24/1 Nurtepe, Kağıthane/İstanbul.

Yurttaşlık Derneği: Gümüşsuyu Mah. Ağa Çırağı Sokak No: 7 Daire: 3, Beyoğlu/İstanbul

Telefon: +90 212 292 68 42 **Faks:** +90 212 292 48 44

E-posta: iletisim@hyd.org.tr **Web:** www.hyd.org.tr

saha ücretsizdir. Dört ayda bir Türkçe yayımlanır. **saha**'da yayımlanan makale ve söyleşilerdeki ifadeler Yurttaşlık Derneği'nin görüşlerini yansıtmayabilir. Abone olmak için Yurttaşlık Derneği ile iletişime geçebilirsiniz.

İçindekiler

- 2 EDITORYAL** » Fırat Genç
- 3 MAKALE** » Erbay Arıkboğa
BÜYÜKŞEHİRLERİ YÖNETMEK
- 9 MAKALE** » Ulaş Bayraktar
BELEDİYE BAŞKANLARININ LÜTFU DEĞİL,
CAN YELEĞİ OLARAK KATILIMCI YÖNETİM
- 17 SÖYLEŞİ** » Fikret Toksöz
Gerçekleştirilen: Fırat Genç
Toplumsal Kalkınma İçin Demokratik ve
Katılımcı Belediyeler
- 26 MAKALE** » Gül Sosay ve
Zeynep Kadirbeyoğlu
YEREL YÖNETİMLERDE DEMOKRATİKLEŞME
SORUNLARI: TÜRKİYE’DE KENT
KONSEYLERİ VE VATANDAŞ KATILIMI
- 34 SÖYLEŞİ** » Cuma Çiçek
Gerçekleştirilen: Soner Şimşek
“Bu kentin başka bir hikayesi,
başka bir beklentisi var”:
Kayyımların gölgesinde Diyarbakır ve
Kürt belediyeçiliği deneyimi
- 44 MAKALE** » Savaş Zafer Şahin
YEREL YÖNETİMLERİN DÖNÜŞÜMÜNDE
YENİ HEDEF: YAŞANABİLİR KENTLER
- 51 MAKALE** » Ece Öztan
EŞİTLİKÇİ VE ADİL KENTLER İÇİN
TEKNOLOJİ: KAMUCU ALTERNATİFLERİ
DÜŞÜNMEK
- 56 MAKALE** » Didem Danış ve
Deniz Şenol Sert
GÖÇÜ YERELDEN YÖNETMEK:
BELEDİYELER
- 64 MAKALE** » Ferit Serkan Öngel
İŞÇİ HAKLARI/MÜCADELESİ BAĞLAMINDA
YEREL YÖNETİMLERİN ROLÜ/KONUMU
NE OLABİLİR?
- 72 MAKALE** » Haluk Levent
KENTSEL GIDA KRİZİ VE YEREL
YÖNETİMLER: BİR UYGULAMA ÖNERİSİ
- 81 MAKALE** » İsmail Tümay
KAZ DAĞLARI MÜCADELESİ İŞİĞİNDA
EKOLOJİ MÜCADELESİ VE YEREL
YÖNETİMLER

BU SAYIDA

saha'nın bu sayısında yerel yönetimler temasına odaklanıyoruz. Yerel yönetimleri eşzamanlı olarak bir kurum, örgütlenme biçimi ve ilişkiler ağı olarak düşünüp siyasal alanın inşasında ne türden bir role sahip olduklarını anlamaya gayret ediyoruz. Şüphesiz bu tercihimiz güncel siyasal gelişmelerden bağımsız değil. Her şeyden önce 2019 yerel seçimleri yerel yönetimlere dönük ilgiyi canlandırmış durumda. İstanbul başta olmak üzere büyükşehir belediyelerinde yaşanan iktidar değişimi, yerel yönetimlere yüklenen anlamı dönüştürdüğü gibi muhalif kesimler açısından beklentileri de yükseltti. Diğer yandan seçimi izleyen aylarda hükümetin Kürt illerinde bir kez daha kayyım uygulamasına yönelmesi bu yöndeki beklentilerin sınırını daralttı. Ancak bizi bu türden otoriter müdahalelerin bu alandaki gelişmelerin ne denli canlı ve yakıcı olduğunu gösterdiğini düşünmek de mümkün. Nihayetinde Türkiye'nin son yıllarda içinden geçtiği siyasal türbülansın kendine özgü dinamikleri, yerel yönetimler alanını ve daha geniş anlamda siyasetin yerel ölçeğini bir kez daha düşünmeyi zorunlu kılan sonuçlar üretti, üretmeye devam ediyor. Bu sayımızın esbabı mucibesi bu güncel gelişmelerde saklı.

Diğer yandan, söz konusu yeniden düşünme ihtiyacını yalnızca ulusal ölçekteki güncel gelişmelerle sınırlı tutmak yanıltıcı olur. Zira dünya ölçeğinde tanık olduğumuz bir dizi olay, bilhassa 2008 sonrası karşımıza çıkan halk hareketleri ve protesto dalgası, siyasal alanın alışlageldik kurumsal yapısında bir çözümlenim olduğuna, ancak bu çözümlenim yapıların yerine sürdürülebilir karşıt yapıların da henüz koyulamadığına işaret ediyor. Bu türden topyekun bir kriz ânı (topyekun çünkü iktisadi, siyasal ve ekolojik boyutlara sahip) ve de onun ima ettiği süreklileşmiş belirsizlik hali karşısında, yerel yönetimler alanı bir reçete olarak değil belki, ama kimi mütevazı siyasal deneylerin içinde/yöresinde harmanlandığı bir kurumsal yapı işlevi görüyor. Yalnızca gelişmiş ekonomilere ve demokratik kurumsal yapılara sahip olduğu düşünülen ülkelerde değil, Ortadoğu'dan Latin Amerika'ya dünyanın bir çok köşesinde yerel yönetimler etrafında kimi girişimler ve deneyler gündeme geliyor. Ulusal ölçekteki alışlagelmiş siyasal mekanizmaların mevcut kriz hali karşısında yetersiz kaldığı, dahası kriz koşullarını pekiştirdiği bir evrede, hızla kentleşmekte olan topluluklar çareyi kendi yaşamlarına daha yakından temas eden kurumsallıklar etrafında arıyor.

Elbette ki yerel yönetimlere, dünyanın mevcut gidişatına çare olacak, sihir kendinden menkul yapılar olarak yaklaşmak büyük bir hata olur. Keza bu türden yapılar idari, yasal, kültürel ve ideolojik bir dizi kısıttan muaf değil. Diğer yandan, Türkiye'de ve dünyada tanık olduğumuz otoriter popülist siyaset anlayışının harekete geçirdiği kitlesel desteğin koşullarını hazırlayan dinamikleri geriletmekte yerel siyaset ölçeği yetersiz de kalabilir. Sema Erder'in 2019 Eylül ayında Sosyal Demokrat Dergi'de yayımlanmış yazısında haklı olarak altını çizdiği gibi, yerel siyaset, kentlerde yaşayan orta sınıfların ve halihazırda örgütlü kesimlerin sesini daha gür çıkardığı bir alan. Otoriter popülist siyasetlerin kitlesel tabanında halen önemli bir yer tutan yoksullar ise mevcut biçimiyle yerel siyasetin hizmet alıcısı konumundan inşacısı konumuna kolaylıkla geçemiyor.

Tüm bu gelişme ve sorunsallar yerel yönetimlerin günümüz koşullarında yeniden düşünülmesi gerekliliğine işaret ediyor. Biz de **saha** olarak bu sayımızda süregiden tartışmalara mütevazı bir katkı sunmaya soyunduk. Toplumsal hareketlere ve sivil toplum örgütlenmesine alan açan, burada inşa olan potansiyelleri soğurmak yerine pekiştiren, günümüz koşullarında yurttaşlığın yeniden kurgulanması çabasında toplumsal muhalefetin gücüne güç katan bir yerel yönetim anlayışının, kurumsallığının ve örgütlenme biçiminin koşullarını sorguladık.

BÜYÜKŞEHİRLERİ YÖNETMEK

Son yıllarda hayata geçirilen yasal değişikliklerle birlikte Türkiye’de büyükşehirlerde yaşayanlar için dramatik dönüşümlerin kapısı aralanmış oldu. Belediyelerin yetki ve sorumluluklarından yurttaşların talep ve beklentilerine geniş bir alanı kapsayan bu dönüşüm evresini nasıl anlamalı? Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünden Erbay Arıkboğa, Türkiye’de uygulanagelen büyükşehir yönetim modelinin ana hatlarını geçmişten bugüne tartıştığı yazısında bu soruya yanıt arıyor.

İnsanlar her geçen gün şehirlere akmaya devam ediyor. Kentlerin nüfusu giderek artıyor. 20. yüzyılın başında 1 milyon nüfusa sahip şehirlerin sayısı, sadece iki elin parmakları kadardı. 2019 yılına gelindiğinde bu sayı 578’e yükseldi. Bu kentlerin on tanesi Türkiye’de bulunuyor.

20. yüzyıl büyükşehirlerin nasıl yönetilmesi gerektiğine dair çeşitli tartışmalara, arayışlara ve farklı yönetim modellerine sahne oldu. Büyükşehirler veya metropoller nasıl yönetilmeli? Nasıl bir idari sistem kurulmalı, hizmetler nasıl sunulmalı, bunun finansmanı nasıl olmalı şeklinde bir dizi soruya cevap arandı ve hâlâ yeni cevaplar aranmaya devam ediyor. Kentlerin büyümesiyle birlikte, özellikle de 1930’lu yıllardan itibaren bu sorular sıkça sorulmaya başladı.

Bu soruya verilen cevaplara geçmeden önce metropol kentsel alanın basit bir betimlemesini yapmak gerekir. Çünkü tartışmalar bu betimlemenin üzerine oturmaktadır. Bir metropol veya bir büyükşehir dışarıdan yoğun biçimde nüfus çeker ve zaman içinde coğrafi olarak dışa doğru genişler. Bu genişleme sürecinde genellikle çevrede yeni yeni belediyeler kurulur. Merkezde daha büyük nüfuslu ve görece daha eski tarihli belediyeler vardır, çevrede ise daha küçük nüfuslu ancak nüfusu hızla büyüyen belediyeler görülebilir. Bu doğal gelişim seyri içinde metropol alanın farklı bölgelerinde farklı belediyeler kurulur ve her biri kendi bölgesinde çeşitli kamu hizmetlerini sunmaya çalışır. Görüldüğü üzere bir metropol, birbirine

eklemlenerek genişleyen büyük bir kentsel alandır, ancak idari bakımdan parçalı bir görünüme sahiptir. Yine sosyo-ekonomik açıdan bakıldığında, bir metropolün farklı yöreleri farklı gelişmişlik düzeylerine sahiptir ve farklı ekonomik işlevlerle öne çıkabilir. Ayrıca kent merkezindeki bir takım ekonomik işlevler zaman içinde kentin çevresindeki bölgelere doğru taşınır. Peki, böylesi bir kentsel alanda nasıl bir yerel yönetim olmalıdır? Bu soruyla ilgili farklı kuramsal yaklaşımlar bulunmaktadır.

Alternatif yaklaşımlar

Bu soruya verilen ilk cevaplar daha monolitik, daha tekelci bir yapıyı öne çıkarıyordu. 1930’larda metropol alandaki ‘parçalı idari yapı’ sorunun ana kaynağı olarak görüldü. Bu parçalı idari yapı, yani çok sayıda belediyenin varlığı bir dizi soruna yol açıyordu. Metropolün bütüncül biçimde yönetilmesi gereği, makro nitelikli hizmetlerin tek elden yürütülmesi ihtiyacı, farklı belediyeler arasındaki uyumsuzluklar, işbirliği ve koordinasyon eksikliği, çatışmalar vs. hizmetlerin etkin biçimde sunulmasının önünde bir engel idi. Erken dönemde sorunu bu şekilde formüle eden bu yaklaşım, çözüm olarak metropol alandaki bütün belediyelerin ‘birleştirilmesini’, metropolün ‘tek belediye’ tarafından yönetilmesini önermişti. Bu yaklaşım literatürde ‘metropoliten reform kuramı’ olarak adlandırılmaktadır.

1950’li yıllara gelindiğinde bu kuram ciddi bir meydan okumayla karşılaştı. ‘Kamu tercihi ekolü’ bu kuramın

yaklaşımını tekelci buluyordu. Farklı belediyeler birleştirilip tek belediye haline getirildiğinde, seçmenlerin tercih hakkı ortadan kalkacak, tek belediyeye bağımlı olacaktı. Bu tekelci yapı etkinliği artırmayacak, aksine rekabet eksikliği ve seçmen denetiminin görece işlevsizliği nedeniyle etkinliğin azalmasına yol açacaktı. Kamu tercihi kuramı, bir metropol alanda birden fazla belediyenin varlığını, orada yaşayan seçmenlere ‘tercih hakkı’ verecek olması nedeniyle övüyordu. Çünkü seçmenler, bu çoklu yapıda belediyeye ödedikleri vergi tutarı ile belediyeden aldıkları hizmetleri karşılaştırabilecek ve ekonomik açıdan kendilerine en rasyonel gelen belediyeye yerleşme yönünde tercihte bulunacaklardı. Bu durum bir yandan seçmenleri tek belediyeye bağımlı olmaktan kurtaracak, diğer yandan seçmen talepleriyle oluşan bu rekabetçi ortam kaynakların daha etkin kullanılmasını için belediyeleri teşvik edecekti. Ayrıca bu yaklaşım, birleşmiş tek büyük belediyeyi, yerellik, katılım, seçmenlerin farklılaşan tercihlerine hitap edebilme becerisi, halkın denetimi vb. açılardan da yetersiz bularak eleştiriyordu. Dolayısıyla metropol alanda tek belediye yerine çok sayıda belediyenin bulunması daha yararlı görülüyordu.

Farklı modeller

Teorik kuramlar ve tartışmalar uygulama üzerinde çeşitli etkiler doğurur, uygulamaları belli ölçüde yönlendirebilir ve biçimlendirebilir. Ancak gerçek hayattaki akış, daha karmaşık bir seyir izler. Özellikle yerel yönetimler gibi

bizatihi çeşitlilik içeren bir sosyo-politik olgu söz konusu olduğunda, farklı uygulamaların olması kaçınılmazdır.

1930'larda 'metropoliten reform kuramı' birleşmeyi şevkle dile getirdiğinde, belediyeler "hadi öyleyse birleşelim!" demediler. Farklı belediyelerin birleşmesi, pek kolay olmayan sosyo-politik ve idari süreçleri gerektirir. Özellikle yerel yönetim geleneğinin güçlü olduğu ülkelerde, merkezi yönetim tek başına birleştirme kararı alıp uygulama cesareti gösteremez. Bu tür girişimler yerel düzeyde pek çok ciddi itirazla karşılaşabilir. Hükümetler bu itirazları göğüslemekte zorlanır. Diğer taraftan 1950'lerden itibaren metropol alanı tek bir belediye çatısı altında birleştirme yönündeki yaklaşımlara güçlü teorik itirazlar gelmeye başlamıştır. Ne var ki 'kamu tercihi ekolünün' ekonomik temelli pür teorik açıklamaları da sosyo-politik olgunun bütün yönlerini kuşatmaktan uzak kalmıştır.

Farklı ülkelerde farklı yerel ölçeklerdeki idari uygulamalar, birbirinden farklı gelişim çizgileri takip etti. Bununla birlikte metropollerin yönetiminde öne çıkan bazı yönetim modelleri söz konusudur. Farklı metropol yönetim modellerini çeşitli açılardan sınıflamaya çalışan bazı çalışmalar vardır. Çok fazla detaya girmeden, öne çıkan dört uygulama modelinden söz edilebilir. Her bir model, kendi içinde de farklılaşma gösterebilmektedir.

Birincisi, belediyeler arası işbirliği modeli. Bu modelde metropol alanda yasal olarak kurulmuş üst kademe bir yönetim (belediye) bulunmamaktadır. Ancak koordinasyon ve işbirliği ihtiyacı, belediyelerin kendi aralarında bazı kurumsal işbirlikleri geliştirmesine yol açmıştır. Belediyeler 'gönüllü işbirliğine dayalı' olarak belediye birliği, belediye derneği vb. platformlar altında bir araya gelmektedir. Bu modelde bazı alanlarda metropol ölçekte ortak politikalar oluşturulabilir, ayrıca uygulamaya dönük çeşitli işbirlikleri yapılabilir. Kimi zaman, bu işbirliklerinin kurulması yönünde merkezi yönetimin çeşitli tasarrufları veya teşvikleri de söz konusu olabilir. Ancak bu modeldeki ana aktörler, metropol alanda mevcut olan birden çok sayıdaki yerel belediyedir.

İkincisi, özel amaçlı idare modeli. Bu modelde metropol ölçekte tek elden daha

etkin biçimde yürütülmesi istenen bir veya birkaç hizmet için ayrı bir idari birim kurulmaktadır. Metropol alanda örneğin su ve kanalizasyon, ulaşım vb. hizmetleri tek elden yürütmek amacıyla ayrı bütçeli, spesifik yetkiye sahip idari kurumlar oluşturulabilir. Bu modelde söz konusu hizmetler belediyelerin sorumluluğundan alınır ve yeni kurulan bu özel amaçlı idarelere verilir. Böylece örneğin su ve kanalizasyon hizmeti bu amaçla kurulmuş olan su ve kanal idareleri tarafından yürütülür. Bu kurumlar belli ölçülerde o bölgedeki belediyelerle işbirliği içinde çalışabilir.

Üçüncüsü, birleştirme modeli. Bu modelde metropol alandaki belediyeler fiili olarak birleştirilir ve 'tek bir belediye' oluşturulur. Bu modelde metropol alandaki bütün hizmetlerin sorumlusu tek belediyedir. Metropolün nüfus büyüklüğüne, coğrafi genişliğine ve belediyenin organizasyon kabiliyetine bağlı olarak, bu modelin işe yarayacağı veya zorlanacağı durumlar söz konusudur. Çok büyük nüfuslu büyükşehirlerde tek belediyeye dayalı bu modelin çeşitli zaafı ortaya çıkar.

Dördüncüsü, iki kademeli model. Bu modelde mevcut belediyelerin üzerine, bütün metropol alanı kapsayan şemsiye bir üst kademe belediye, yani bir büyükşehir belediyesi kurulur. Böylece 'iki kademeli bir yapı' ve bir 'belediye sistemi' ortaya çıkar. Bu modelde üst kademedeki büyükşehir ile alt kademedeki belediyeler arasında hizmetler ve kaynaklar bölüştürülür; kimin hangi hizmeti sunacağı ve hangi kaynağı kullanacağı yasalarla belirlenir. Bu model bir bakıma karma veya sentez bir model olarak görülebilir; sanki büyüğün avantajları ile küçüğün avantajları birleştirilmek istenmektedir. Ancak bu modelin de zayıf yönleri vardır.

İki kademeli modelde asıl aktörün hangi kademe olacağı tartışmalı bir konudur. Daha açık bir ifadeyle yetki ve kaynakların önemli kısmı, üst kademeye mi (büyükşehir) yoksa alt kademeye mi (ilçe belediyesine) bırakılacaktır? Büyükşehir birçok yerel hizmeti bizzat sunan bir kurum mu olacaktır, yoksa sınırlı sayıdaki hizmetten sorumlu olan ve koordinasyon boyutu öne çıkan bir belediye mi olacaktır? Model seçimi yapılırken, bu hususlara karar verilir. Bu modelde genellikle üst ölçekte yürütülmesinde

fayda bulunan, makro nitelikli, büyük yatırım ve kaynak gerektiren, uzmanlık isteyen hizmetlerin büyükşehirde bırakılması, buna karşılık yerel düzeyde yapılabilecek pek çok hizmetin de yerel belediyelere (ilçe belediyelerine) bırakılması anlamlı olur.

Bu modelde üst ve alt kademedeki (büyükşehir ve ilçe) belediyeler arasında çeşitli sürtüşmeler, yetki çatışmaları ve karmaşaları ortaya çıkabilir. Hizmetlerin ve kaynakların, iki kademe arasında doğru biçimde paylaşılamaması, bu çatışmaları besleyebilir. Nihayet işbirliği kültürünün yetersiz olması, belediyeler arasında işbirliği yerine gerginliklerin yoğunluk kazanmasına yol açabilir. Bu modelde yetki, kaynak ve ilişkiler bağlamında devam eden ve zaman zaman tekrar alevlenen tartışmalar görülebilir. Elbette bu modelin uygulama sürecinde zaman içinde belediyeler arasında belirli teamüller, gelenekler ve sorun çözme yöntemleri gelişip yerleşebilir.

Türkiye'nin büyükşehir deneyimi

Türkiye 1960'lı yıllardan itibaren büyükşehir sorununu tartışmaya başlamıştır. İstanbul'un göçlerle büyümeye başlaması sonrasında büyükşehirlerin yönetimi sorunu öncelikle kendini İstanbul'da hissettirmiş ve bu mesele yerel ölçekten ulusal ölçüğe kadar çeşitli düzeylerde gündem konusu olmuştur. Ancak o yıllarda belli bir olgunluğa getirilen bu tartışmaları hayata geçirmek mümkün olamamış, 1980 sonrasını beklemek gerekmiştir. Bununla birlikte gerek sorunun farkında olunması gerekse çeşitli tartışmaların yapılmış olması nedeniyle 1982 Anayasa'sı yazılırken bu konu dikkate alınmış ve Anayasa'ya büyükşehirlerle ilgili bir hüküm konulmuştur. Bu hükme dayanarak 1984 yılında büyükşehir belediyesi kanunu çıkarılmış ve bu kanunla birlikte üç büyük il merkezinde (İstanbul, Ankara, İzmir) büyükşehir belediyesi kurulmuştur.

Söz konusu yasa büyükşehir modeli olarak iki kademeli modeli benimsemiştir. Dolayısıyla örneğin İstanbul'da o günkü metropol alanı içine alacak şekilde bir büyükşehir belediyesi kurulmuş, ayrıca Fatih'te, Beyoğlu'nda, Bakırköy'de, Kadıköy'de, Pendik'te vs. ilçe belediyeleri kurulmuştur. Bazı hizmetlerin büyükşehir belediyesi tarafından, bazı hizmetlerin de ilçe belediyeleri tarafından sunulması

benimsenmiştir. Ayrıca su ve kanalizasyon hizmetlerini sunmak amacıyla 1981 yılında İSKİ kurulmuştur. Büyükşehir yasasıyla birlikte su ve kanal idareleri diğer büyükşehirlerde de kurulmuş, bu kuruluşlar yine özel bütçeli olarak tasarlanmış, ancak büyükşehir belediyelerinin bağlı idaresi haline dönüştürülmüştür.

1984'te Türkiye'nin büyükşehir belediyeçiliği ile tanışmış olması, diğer illeri de harekete geçirmiştir. Kendilerinin de büyük olduğunu düşünen pek çok şehir, hükümet ve siyasetler üzerinde baskı kurmaya başlamış ve büyükşehir olmak istemiştir. Bu isteklerin bir kısmı olumlu sonuçlanmış, bir kısmı ise karşılık bulmamıştır. Türkiye'de yeni büyükşehirlerin kurulması konusunda hükümetlerin bir ölçüde bonkör davrandığı söylenebilir. Diğer taraftan büyükşehir modeli farklı amaçlara da hizmet edecek şekilde kullanılmak istenmiştir. Örneğin şehirlerin gelişimini teşvik etmek, bölgesel ölçekte çeşitli merkezler oluşturmak, göçü yönlendirmek, deprem yaralarını sarmak vb. amaçlarla bu model kullanılmak istenmiştir. Ancak büyükşehir modelinin tek başına bu amaçları sağlamaya yetmediğini kayda geçirmek gerekir. Sözün kısası bu ve benzeri faktörlerin etkisiyle büyükşehir sayısı hızla artmıştır. 1999 depreminden sonra Adapazarı'nda da büyükşehir belediyesi kurulmasıyla birlikte, 2000 yılında toplam büyükşehir sayısı on altıya çıkmıştır.

1984'teki model açık biçimde büyükşehir belediyesini öne çıkarıyor, ilçe belediyelerine sınırlı ölçüde yetki ve kaynak bırakıyordu. Ayrıca büyükşehir ile ilçeler arasında dengeli bir ilişki kurulmamış, aksine ilçe belediyeleri büyükşehirle fazlaca bağımlı hale getirilmişti. Ancak zaman içinde, özellikle 2004'teki yeni yasayla birlikte, ilçe belediyeleri biraz olsun güçlendirildi. Ancak asıl aktör hala büyükşehir belediyesidir.

Yeni büyükşehir kervanı

Türkiye'nin fiili olarak 1984'te başlayan büyükşehir deneyimi otuz yıl sonra önemli bir değişim geçirdi. 2012 yılında büyükşehirleri derinden etkileyen önemli bir yasal düzenleme yapıldı. O güne kadar büyükşehirler, büyük illerin merkezinde, yani merkezdeki kentsel alanda kuruluyordu. Dolayısıyla büyükşehirler

Türkiye'de yeni büyükşehirlerin kurulması konusunda hükümetlerin bir ölçüde bonkör davrandığı söylenebilir. Diğer taraftan büyükşehir modeli farklı amaçlara da hizmet edecek şekilde kullanılmak istenmiştir. Örneğin şehirlerin gelişimini teşvik etmek, bölgesel ölçekte çeşitli merkezler oluşturmak, göçü yönlendirmek, deprem yaralarını sarmak vb. amaçlarla bu model kullanılmak istenmiştir.

daha metropol nitelikte idi. 2012'de radikal bir karar alınarak bu modelde değişikliğe gidildi. Büyükşehir belediyeleri tüm ili kapsayacak şekilde genişletildi. Benzer biçimde ilçe belediyeleri de tüm ilçeyi (köyleriyle birlikte) içine alacak biçimde genişletildi. Köy yönetimleri ve belde belediyeleri kaldırıldı, mahalleye dönüştürüldü. Böylece o tarihe kadar kentsel alanda uygulama imkanı bulan iki kademeli model tüm ile genişletilmiş oldu; hem kentsel hem de kırsal alanlar aynı yönetim modelinin içine alındı. Yine 2012'de büyükşehir sayısı on altıdan otuza çıkarıldı. Dolayısıyla otuz il (il bütünü), büyükşehir ve ilçe belediyelerinin yetki ve sorumluluğu içine girmiş oldu. Bu sayısal ve coğrafi genişlemeyle birlikte Türkiye nüfusunun yüzde 78'i büyükşehirli oldu. Bir anlamda Türkiye'de büyükşehir demek yerel yönetim demeğe eşdeğer hale geldi. Bu değişiklik büyükşehir ve ilçe belediyelerinin mülki idare karşısında (valilik, kaymakamlık) güçlenmesine de yol açtı. Belediyelerin mülki sınırlara genişlemesi ve il özel idarelerinin kaldırılması sonrasında mülki idare kırsal

1984'teki model açık biçimde büyükşehir belediyesini öne çıkarıyor, ilçe belediyelerine sınırlı ölçüde yetki ve kaynak bırakıyordu. Ayrıca büyükşehir ile ilçeler arasında dengeli bir ilişki kurulmamış, aksine ilçe belediyeleri büyükşehirle fazlaca bağımlı hale getirilmişti.

alanda güç kaybederken, yerel yönetimler kırsal alana uzanmaya başladı.

Büyükşehir belediyeleri önemli sayılabilecek bir mali kaynağı kontrol etmektedir. Yine büyükşehirlerin kayda değer büyüklüğe sahip çeşitli şirketleri bulunmaktadır. Büyükşehirlerdeki değişim büyükşehir belediyesi seçimleri üzerindeki rekabeti ve baskıyı da olabildiğince artırdı. Öyle ki 2014 seçimleriyle birlikte bu seçim yarışında galip gelebilmek için bakanların, parti eş başkanının, başbakanın ve TBMM başkanının partileri tarafından bu makamlara aday yapıldığı görüldü.

Ancak söz konusu değişikliğin idari boyutu üzerinde biraz daha durmamız gerekiyor. Büyükşehir belediyesinin sınırları il sınırlarına genişletildi. Türkiye'deki pek çok il geniş yüzölçümüne sahiptir, büyük bir coğrafi alanı kapsamaktadır. 30 büyükşehirin ortalama yüzölçümü 13 bin km²'dir. Bazı büyükşehirlerin yüzölçümü, 20 bin km²'nin üzerindedir, Konya'nın yüzölçümü 40 bin km²'dir. Dolayısıyla yeni büyükşehirler 'bölgesel ölçekte' kurulmuş yerel yönetim birimleridir. Bu illerin merkez ilçeleri ile çevre ilçeleri arasında önemli mesafeler ve çeşitli farklılıklar söz konusudur. Ancak 2012 yılındaki değişiklik yapılırken bu bölgesellik dikkate alınmamış, büyükşehir sisteminin merkeziyetçi kurgusu muhafaza edilmiştir. Bu durumun hem büyükşehirle hem de ilçe belediyelerine çeşitli idari-siyasi yansımaları vardır.

Pek çok büyükşehirde geniş kırsal alanlar vardır, bu alanlar artık belediyenin bir parçası olmuştur. 1984'te 'metropol kentsel alanların' sorunlarını çözmek için getirilen büyükşehir modeli, 2012 yılında 'tüm ilin' yerel sorunlarını çözmek amacıyla değiştirildi. Ancak bu değişim, daha ziyade coğrafi/alsansal bir değişimle sınırlı kaldı. Coğrafi alan, iki kademeli büyükşehir modelinin iki temel ayağından biridir. Diğer ayak modelin kurgusudur. Sistemin iyi işleyebilmesi için bu iki ayağın uyumlu olması gerekir. Daha açık bir ifadeyle, 'mekânsal genişlik'

Avrupa kentlerinin gece ışıkları altındaki görünümünü ortaya koyan bu uydu fotoğrafı kentsel alanların ne denli yaygın ve bütünleşik olduğunu ortaya koyuyor. Yerel yönetim sistemleri de mekânsal, demografik ve ekonomik açıdan gerçekleşen bu dramatik dönüşüme ayak uydurmak zorunda.

ile 'kurgusal formun', eşzamanlı olarak dikkate alınması ve birbiriyle uyumlu olması gerekir. Dar bir coğrafi ölçek için düşünülen kurgusal model, geniş ölçekte aynı neticeyi veya istenen neticeyi tam olarak vermeyecektir.

2012'de büyükşehirlerin daha bölgesel bir nitelik kazanmasıyla birlikte, modelin kurgusunda da önemli değişiklikler yapılabilirdi. Büyükşehirler il merkezinde ve büyük il bütününde yapılması gereken makro nitelikli hizmetlere odaklanırken, ilçe belediyeleri kendi özgün koşulları dikkati alınarak yeniden düzenlenebilirdi. Benzer biçimde köyler için de daha özgün çözümler bulunabilirdi. 2012'de büyükşehirlerin coğrafi alanı genişletildi ancak modelin kurgusunda kayda değer bir değişiklik yapılmadı. Daha doğrusu, o tarihte modelin kurgusuna dair bir tartışma yapılmadı. Hükümet "İstanbul'da çalışan model, diğer illerde de çalışır" diye varsaydı ve kurgusal bir değişikliği gündeme getirmedi.

Yeni sistem uygulanmaya geçtiğinde yönetim boyutunda çeşitli açmazların ve sorunların ortaya çıkması kaçınılmazdı. Gerçekten de yeni model uygulanmaya başladığında karşılaşılan çeşitli sorunlar, gerek büyükşehir gerekse ilçe belediyesi yetkilileri tarafından yüksek sesle dile getirilmeye ve yetkili makamlara ulaştırılmaya çalışıldı. Yine bu dönemde uygulama sürecine ve yaşanan aksaklıklara dair çeşitli toplantılar yapıldı. Ancak bu güne kadar hiçbirisi sonuç vermedi. 2014 sonrasında Türkiye'nin gündeminin ne kadar hızlı biçimde değiştiği herkesin malumudur. Ulusal gündemdeki bu olağanüstülük büyükşehirleri kaderiyle baş başa bıraktı. Yeni büyükşehir kervanı 2014'te yola çıktı. Ancak bugüne kadar kervanın

2012'de büyükşehirlerin coğrafi alanı genişletildi ancak modelin kurgusunda kayda değer bir değişiklik yapılmadı. Hükümet "İstanbul'da çalışan model, diğer illerde de çalışır" diye varsaydı ve kurgusal bir değişikliği gündeme getirmedi.

2012'deki yasa değişikliği büyükşehir ve ilçe belediyelerinin mülki idare karşısında (valilik, kaymakamlık) güçlenmesine de yol açtı. Belediyelerin mülki sınırlara genişlemesi ve il özel idarelerinin kaldırılması sonrasında mülki idare kırsal alanda güç kaybederken, yerel yönetimler kırsal alana uzanmaya başladı.

yolda düzülmesi mümkün olmadı. Yerel aktörler, sistemin aksayan yönlerinden kaynaklanan çeşitli sorunları bir şekilde kendileri aşmaya çabaladılar.

"Biz başlayalım, devamı geriden gelir" şeklindeki yaklaşımların hem bu örnekte hem başka örneklerde sorunlarımızı çözüme başarılı olmadığı görülüyor. Keşke önemli değişiklikler yapılmadan önce konunun farklı taraflarıyla uzun soluklu tartışmalar yapılsa, meselenin farklı boyutları araştırılsa, konu iyice olgunlaştırıldıktan sonra nihai kararlar verilebilse. Bu durumda dahi yapılan planlamanın uygulamada nasıl gittiğini takip etmek ve gerekli revizyonları yapmak gerekir.

Yeni siyasal konjunktür

Yeni büyükşehir sisteminin ikinci beş yılı büyük sürprizlerle başladı. 2019 yerel seçimlerinde, birçok büyükşehir el değiştirdi. Hükümet, Cumhuriyetçi Parti'ye destek verirken, sembol nitelikteki pek çok büyükşehri kaybetti. Büyükşehir belediyelerinin yönetiminde siyasal bir değişim yaşandı. Ancak sistemin kurgusundan kaynaklı çeşitli sorunlar varlığını korumaktadır. Diğer taraftan 30 büyükşehirin her birini birbirine benzer şekilde düşünmek de çok doğru değildir. Örneğin İstanbul'da yönetimin ve halkın işini kolaylaştıran bir unsur, başka bir büyükşehirde sorunlara yol açıyor olabilir. Bu nedenle büyükşehirlerdeki yönetim meselesini çok boyutlu ve birden fazla çözümü içerecek biçimde tartışmak isabetli bir yaklaşım olacaktır.

Basına yansıyan haberlere bakıldığında, Hükümet'in yerel yönetimlerle ve büyükşehirlerle ilgili çalışmalarının olduğu anlaşılabilir. Hürriyet Gazetesinde 3 Eylül'de çıkan bir haberde bu gelişmelerin şu başlıkla verilmesi tercih edilmişti: "Büyükşehirlerin bazı yetkilileri ilçelere devredilecek." Ayrıca haber metninde de şöyle bir ifade kullanılmıştı: "İstanbul, Ankara gibi büyükşehirlerde ilçe belediyelerinin

yetkisinin artırılması planlanıyor." Yerel seçimlerin büyük tartışmalar eşliğinde yeni yapıldığı, Hükümet'in İstanbul ve Ankara'da büyükşehir belediye başkanlığı seçimini kaybettiği bir ortamda, bu habere kamuoyundan ilginç tepkiler geldi. Hükümet seçimle alamadığı yerlerin yetkilerini budayıp onları cezalandırmayı mı düşünüyordu!

Ancak gerçek durumun bu haber dilindeki gibi "kör parmağım gözüne" şeklinde yürümediği, arka planda AKP'li ve CHP'li yetkililer arasında daha akıllı başında görüşmeler yapıldığı anlaşılıyor. Nitekim 10 Eylül'de CHP'nin yerel yönetimlerden sorumlu genel başkan yardımcısı Seyit Torun'un yapıcı bir açıklaması basında yer aldı. Torun, büyükşehirlerle ilgili bazı değişikliklere ihtiyaç olduğunu, bazı değişikliklerin yapılması gerektiğini belirtiyor ve "yerinde olan, gerçekten çözüm üreten, vatandaşa hizmet götürme noktasında kolaylaştırıcı olacak konularda destek vermeye hazır" olduklarını ifade ediyordu. Ayrıca Torun, eğer bu değişiklikler İstanbul, Ankara gibi önemli büyükşehirleri CHP'nin almış olması nedeniyle yapılmak istenirse, buna da karşı çıkacaklarını belirtiyordu. Bir taraftan bu gelişmeler yaşanırken diğer taraftan da Cumhurbaşkanı Erdoğan 11 Eylül'de otuz büyükşehir belediye başkanını davet ederek, Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nde bir toplantı yaptı.

Gerek toplumsal kutuplaşma, gerek ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi darboğaz, gerekse dış politika alanında yaşanan sıkışmaların olduğu bir atmosferde, büyükşehirlerle ilgili farklı tarafları tatmin edecek nasıl bir revizyon yapılabilir, şu aşamada kestirmek oldukça güç görünüyor. Anlaşılacak gerek siyasi taraflar arasındaki görüşmeler, gerekse belediyelerin dahil olduğu toplantılar yapılmaya devam edilecek. Günün sonunda bakalım modern dönemde de, kervan yolda düzülecek mi, yoksa yeni krizlere mi kapı aralanacak?

BELEDİYE BAŞKANLARININ LÜTFU DEĞİL, CAN YELEĞİ OLARAK KATILIMCI YÖNETİM

Türkiye’de uygulamada olan yerel yönetim sisteminin belediye başkanlarına geniş bir hareket alanı açtığı düşünülür. Halbuki bu konumu elde etmek için geçilmesi gereken aşamalar başkanların bir anlamda elini kolunu bağlayacak cinstendir. Ulaş Bayraktar, bir belediye başkanının başkanlığa uzanan serüvenini adım adım takip ettiği yazısında bu türden yapısal kısıtları ayrıntılarıyla tasvir ediyor. Ardından yerel yönetimler düzeyinde siyasal özerkliğin ancak aşağıdan yukarıya katılımcılık mekanizmalarının etkin biçimde işletilmesiyle mümkün olacağını tartışmaya açıyor.

Halk arasında belediyelerin ne kadar geniş yetkileri olduğunu ifade etmek için “bir para basamaz, bir de adam asamaz” deyişini duymuşsunuzdur. Özellikle 1980’den sonra yerel yönetimlere devredilen yetkiler düşünüldüğünde ilk bakışta makul görünen bir önerme. Aynı dönemde yetki ve görünürlüğü iyice artan belediye başkanları da bu güçlü kurumların heybetli yöneticileri olarak bilinir. Gerçekten de bu süre zarfında belediye başkanları siyasetin en etkili konumunda göründüler. Herhangi bir bütçe yönetme yetkisinden mahrum milletvekillerini geçtik, koca koca bakanlar bile koltuklarını bırakıp başkanlık koltuğuna geçtiler, aday oldular. Devlet protokolünün ikinci sırasının bile adaylığını yaşadık; hem de üç ay arayla iki kere...

Bu kadar güçlü belediyelerin ve belediye başkanlarının ortaya çıkmasından sonra kentleri yöneten aktörlerden değil, bu aktörlerin marifeti olan kentlerden bahsedebilecek hale gelmiştik. Bu yüzden onların vizyonu, hayal gücü hatta çılgın fantezileri ile ranta, betona ve şatafatlı ama işlevsiz çevre düzenlemelerine boğulan kentlerde yaşıyoruz nicedir.

Bu yazıda bu kadar muktedir olan belediye başkanlarının başta stratejik plan olmak üzere tüm karar ve yönetim süreçlerinde

neden vatandaş katılımına ihtiyaç duyduklarını tartışmaya açıyorum. İddiam, ne kadar güçlü, belirleyici görünürlerse görünsünler özellikle yeni göreve gelen başkanların aday adaylık süreçlerinden itibaren çok yoğun, karmaşık ve katmanlı bir ilişkiler yumağının baskılarına maruz kaldıkları. Kişisel veya belli grup menfaatleri adına yapılan müdahalelere karşı koymanın, kamucu, sosyal ve adil bir belediyeçilik yapmanın ancak halkın bilgisi, katkısı ve desteği ile olabileceğini savunacağım. Bunun yolunun da stratejik plandan başlamak üzere katılımcı bir yönetim anlayışının tesisini gerektirdiği ana savım olacak.

Bir belediye başkan adayı kolay yetişmiyor

1963 yılından beri Türkiye’de belediye başkanları “serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında” doğrudan seçilir. Kanunun işaret ettiği seçim bir gün sürse de belediye başkanlığını düşleyenler için seçim süreci sandığın kurulmasından çok çok önce başlamıştır çünkü aday olmak bazen başkan seçilmekten daha zorlu bile olabilir.

Siyasi Partiler Kanunu’na göre adaylar ön seçim, aday yoklaması ya da merkez yoklaması usullerinden biri ile belirlenir.

Parti merkezlerinin aday belirleme sürecindeki bu ağırlığı, adaylık arzusundaki aktörleri merkeze etki edebilecek ilişkilere girme zorunluluğuna sokar.

İlk iki yöntem, yani seçmenlerin ya da parti üyelerinin katıldığı önseçim usullerine, parti merkezlerine müdahale şansı bırakmadığı için artık pek başvurulmuyor. Aday belirleme süreci genelde merkezi yönetim organlarının denetiminde yürütülür.

Parti merkezlerinin aday belirleme sürecindeki bu ağırlığı, adaylık arzusundaki aktörleri merkeze etki edebilecek ilişkilere girme zorunluluğuna sokar. Yerelde nüfuzlu üyeler, kurultay delegeleri, parti meclisi üyeleri, merkez yönetim kurulu üyeleri, genel başkan danışmanları ve elbette genel başkan ilişkiye geçilmesi zaruri aktörler olarak aday adayının karşısına çıkar. Özellikle kazanılma şansı ve/veya görünürlüğü yüksek seçim bölgelerine yönelik parti içi rekabet kıran kırana olacaktır. Ah Ankara’nın otel lobilerinin,

İstanbul Başakşehir belediye başkanı Yasin Kartoğlu seçim çalışmaları sırasında.

restoran masalarının dili olsa da kurulan temaların, yapılan pazarlık ve alışverişlerin hikayelerini anlatsa. Sözün özü, yerel seçim sürecinin en çetin süreçlerinden biri merkezde, Ankara'da, parti yöneticilerinin kapılarının önünde, genel merkez civarında ve başkent kulislerinde yaşanır.

Büyük bir pazardan bahsediyoruz; siyasi aracılığı bir meslek olarak icra edenlerin, halkla ilişkiler uzmanlarının, akademik ve para-akademik danışmanların, reklamcılarının, gazetecilerin rol aldığı bir pazar bu. Bu pazarın tek geçer

Büyük bir pazardan bahsediyoruz; siyasi aracılığı bir meslek olarak icra edenlerin, halkla ilişkiler uzmanlarının, akademik ve para-akademik danışmanların, reklamcılarının, gazetecilerin rol aldığı bir pazar bu.

akçesinin de bildiğimiz para olmadığını hatırdı tutmalıyız. Bu dönemde verilen desteğin göreve gelindiğinde kadroya, imtiyaza, önceliğe ve ranta tahvil edilmesi gerektiğini herkes bilir. Böylece müstakbel başkanın ilk prangaları daha aday adaylık döneminde atılmıştır.

Kısa da sürmez bu aday adaylık dönemi. İlk bakışta adayın bir an önce belirlenip, kampanyasına başlamasının mantıklı olduğu düşünülebilir. Oysa parti merkezleri aday kararını kesinleştirmekte pek de acele etmezler. Çünkü aday adaylarının bolluğu partinin görünürlüğünü arttıran bir olgu gibi düşünülür. Aday adayları ne kadar çoksa, sahada, medyada ve billboardlardaki parti varlığı da o kadar yoğundur. Ankara'nın ve yerelin siyasi araçları da sürecin uzamasını faaliyetlerinin sürmesi için bir fırsat olarak görürler. Dahası, genel merkez aday yapılmayanların tepkilerinden, bunun parti içinde sebep olacağı gerilimlerden ve en önemlisi aday olamayan iddialı aktörlerin başka partiden aday olarak karşılına çıkmasından çekinerek, nihai kararı erteleme eğilimi gösterebilir. Fakat eninde sonunda aday belirlenir ve seçim döneminin bir başka sancılı etabı başlar: meclis listeleri.

Meclis diplomasisi

Aday adaylık sürecinde yapılan pazarlıkların ve kurulan bağımlılık ilişkilerinin ilk tezahürü genelde başkan adaylarının belli olmasından sonra karara bağlanan meclis üyelik listelerinde yaşanır. Kamuoyunda pek tanınmayan, çok fazla yasal ve fiili gücü olmayan belediye meclisi, adaylık söz konusu olduğunda çok çetin bir çekişmenin sathı olur.

Belediye kararlarına ve dolayısıyla kaynaklarına yakın olmak, siyaset içindeki konumlarını korumak ve geliştirmek, topluluk ve mesleki çıkarlarını kurumsal bir temsile kavuşturmak isteyenler bu cephede yerini alır. Öyle ki bazı kişilerin sırf meclis üyeliklerinin belirlenme sürecinde pazarlık payına sahip olmak niyetiyle başkan aday adayı olmasına bile rastlanabilir.

Nüfusa göre değişen sayıda üyeye sahip belediye meclislerinde çekişmenin konusu aday olabilmekten ibaret değildir. Başkanlık gibi tek koltuklu bir seçim olmadığı için kaçınıcı sırada aday olduğu da önemlidir. Adayların hepsi üye seçilemez, kaçınıcı sırada aday olduğu bu yüzden önemlidir.

Mersin büyükşehir belediye başkanı Vahap Seçer.

Sıralı listenin yanısıra en çok oyu alacak partinin adaylarının da doğrudan meclise gireceği kontenjan aday listeleri belirlenir. Eğer seçim çevresi büyükşehir sınırları içerisindeyse sıralama daha büyük önem taşır çünkü ilçe meclisinin beşte biri kadar üye, ilk sıradaki kontenjan adayından sonra seçiliş sırasına göre büyükşehir meclis üyeliğine de hak kazanmış olur. Bu sebeple büyükşehir meclisini hedefleyenler için kaçınılmaz bir şekilde aday olduğu adaylığın kendisi kadar önem arz eder.

Büyükşehirler söz konusu olduğunda başkan değil, başkanlar demek daha yerinde olabilir. Büyükşehir belediye meclisi ilçe meclis üyelerinden oluşacağı için büyükşehirin adayı da meclis üyelikleri konusunda en az ilçe başkan adayı kadar listeye müdahil olmaya çalışır.

Aday olup olmamanın ötesinde adaylık sırasının da bu kadar önem arz ettiği bir süreçte cephe sayısı katman katman oluşur. Öncelikle başkan yürütmesini üstleneceği kurumun karar organında kendine yakın isimlerin olmasını arzu eder. Yakın çalışma ve yol arkadaşlarının, güvenebileceği, gerektiğinde yetkilerini paylaşabileceği isimlerin mecliste olması önemlidir. Bürokratların dışında belirleyebileceği başkan yardımcılarının meclis üyeleri arasında olması gerekliliği bile meclis içinde temsil edilme arayışını açıklamaya yeter. Haliyle başkan kendi listesini hazırlar.

Büyükşehirler söz konusu olduğunda başkan değil, başkanlar demek daha yerinde olabilir. Büyükşehir belediye meclisi ilçe meclis üyelerinden oluşacağı için büyükşehirin adayı da meclis üyelikleri konusunda en az ilçe başkan adayı kadar listeye müdahil olmaya çalışır. Aynı parti içinde farklı kademeler arasında yaşanan gerilimlerin ilk kıvılcımları bu süreçte çakabilir. Nitekim 2019 yerel seçimleri sırasında Mersin Büyükşehir Belediyesi başkan adayı ile Tarsus Belediyesi başkan adayı arasında böylesi bir gerginlik yaşandığı duyuldu. Basına yansıdığı kadarıyla Mersin genelindeki 341 belediye

meclis üye adayının belirlenmesinde büyükşehir adayı Vahap Seçer listelere kendi başına karar vermeye çalışır. Buna yönelik en sert tepkiyi gösteren Tarsus Belediyesi başkan adayı Haluk Bozdoğan, şahsının fikri alınmadan oluşturulmuş listenin kendisini ve seçim kampanyasını temsil etmediğini ifade eder. Bozdoğan'a ait bazı seçim bürolarında Vahap Seçer'in afişleri yırtılır. Her iki isim de başkan seçilse de aralarındaki gerginlik seçimlerden sonra da sürer.

Başkanın listesi hazırlanırken kendi adaylık sürecinde aldığı destekler ve verdiği taahhütlerin ilk yansımaları da bu aşamada görülmeye başlar. Özellikle genel merkez nezdinde devreye girmiş –ya da adaylığın belli olmasından sonra girmiş gibi gözükmüş– figürler, yakınlarının ya da menfaat ilişkisi içinde olduklarının meclise girmesi için daha önceki desteklerinin karşılığını talep etmeye başlarlar. Genel başkan ve/veya genel başkan yardımcılarının bile ilçe meclis listelerinde devreye girmeye çalışmaları vaka-ı adiyeden sayılabilir. Adayların belirlenmesinde genel merkezde kurulacak özel bir kurul tüm sürece müdahale hakkına da sahip olabilir.

Mersin Tarsus'da belediye başkanı Şevket Can'ın katıldığı, kentsel dönüşüm konulu bilgilendirme toplantısı.

Yine de yasal olarak son sözü söyleyecek olan –başka bir parti görevlisinin genel merkez tarafından yetkilendirilmemesi koşuluyla– ilçe başkanıdır. 2014'te CHP Beşiktaş ilçe teşkilatında yaşananlar bu açıdan manidardır. Önceden belirlenen prensiplere göre belirlenen aday listesine merkezden yapılan müdahaleye karşı ilçe başkanı Uğur Gedik bu müdahaleden önce oluşturulmuş listeyi seçmen kuruluna verir. Görevden alınması ve partiden ihraç edilmesi ile bitecek süreci hatırlayanlar olacaktır.

Fakat bu konudaki belki de son zamanların en hayret verici hikayesi İyi Parti Mersin il başkanının partisinin iddialı büyükhir adayı Burhannettin Kocamaz'a dair adaylık işlemini yapmayarak Mersin'deki seçimlerin kaderini değiştirmesi olmalı. Dile kolay, çeyrek yüzyıllık belediye başkanının bir il başkanının müdahalesi ile –en azından şimdilik– siyaset sahnesinin dışına itilişine, Mersin'deki seçim stratejilerinin sil baştan yapılmasına şahit olduk.

Yerel yöneticilerin bu süreçteki tek ağırlığı nihai aday listelerini teslim etmek değil elbette. Kongreler sistemine yani delegelere dayanan parti içi işleyiş

içinde önemli bir ağırlığa sahip olan ilçe teşkilatları, seçim kampanyasında sahada en yoğun emeği sarf edecek kadın ve gençlik kolları ile üyeler üzerindeki etkileri sebebiyle aday pazarlıklarına rahatlıkla müdahil olurlar. İlçenin haricinde il yönetimi de bu sürecin ana aktörleri arasındadır. Başkan adayları bu dönemde seçmene kendilerini anlatmaktan çok parti yöneticileri, delegeleri ve üyeleri ile bitmek bilmeyen bir meclis adaylığı pazarlığı ve diplomasisi yürütürler.

Bu diplomasi sadece parti bünyesinde yürütülmez elbette. Kentin tüm örgütlü kesimleri –meslek örgütleri, hemşehri grupları, dini topluluklar, sivil toplum kuruluşları– kendi temsilcilerinin ya da yakın oldukları isimlerin meclis listelerinde yer almaları için temaslarını eksik etmez. Üyelerini, topluluklarını sandıkta belli yönlerde mobilize edebilme iddiasındaki bu kesimler özellikle seçim sonuçlarının belirsiz olduğu yerlerde geniş bir pazarlık marjına sahip olabilir.

Başkanın adamları

Adaylığa karar verilmesinden itibaren başkanın yakın çevresinde bir ekip oluşmaya başlar. Bu ekip aslında sürecin adaylık ve başkanlıkla sonuçlanmasındaki

en belirleyici değişkenlerden biri sayılabilir. Başkanın en yakınında yer alacak bu isimler farklı nitelikte kişilerden oluşur.

Önemli kaynakların seferber edileceği, büyük bir enerji gerektirecek, neredeyse tüm zamanını kapsayacak ve kaçınılmaz gerilimlerin yaşanacağı bu süreçten adayın ailesinin de çok etkilenmesi kaçınılmazdır. Öte yandan da adayın yakınlarının bazıları ile çok daha yoğun bir mesai temposuna girilir, çünkü bu süreçte en çok ihtiyaç duyulacak kişiler çok önceden tesis edilmiş bir güven ilişkisi kurulmuş olanlardır. Özellikle mali konularla ilgilenecek, kişinin sırlarını paylaşacak, hassas konularda devreye girecek kadar güvenilecek yakınlarla yola çıkmak zorundadır aday. Bu yüzden adayın en yakınında ya akrabalarından ya da eski dost ve iş arkadaşlarından oluşan bir grup sır küpü, para kasası olarak ekipteki yerini alır.

Adayın en yakınındaki diğer bir çevre siyasi yoldaşlarından oluşur. Birlikte siyaset yaptıkları ve muhtemelen adaylık kararını birlikte alıp kurguladıkları siyasi yol arkadaşları özellikle parti içindeki ilişkilerin kurulması, dengelerin tesisi

açısından kilit rol oynayacak kişilerdir. Önceden ilişki içinde olunanların yanısıra adaylık kararının ardından ilçe, il yönetimlerinden ve parti merkezinden de bazı isimler bu ekibe eklenir. Kampanya sürecinin temel unsurlarının belirlenmesinde bu siyasi kadro temel rolü oynar. Söylem, projeler, ilişkiye geçilecek kişi ve kesimler, yapılacak ziyaretler ve günlük program bu ekip tarafından belirlenir. Sahada görev alacak parti üyeleri, kadın ve gençlik kolları üyeleri ve destekçilerinin sevk ve idaresini de bu ekip üstlenir. Sahada aktif olarak yer alan bu partililer arasından başkana daha yakın olacaklar da bu süreçte belli olur.

Adaylığın ciddiye binmesi ve özellikle de kesinleşmesiyle yeni bir çevre halkası daha toplanır başkan namzedinin çevresinde. Bu kişiler yerel yönetimler, siyasal iletişim, halkla ilişkiler, kamuoyu araştırmaları, reklamcılık ve gazetecilik konusunda uzmanlık sahibi olduğu iddiasındaki kişilerdir. Danışmanlık hizmeti vermek, başkana yardımcı olmak üzere onun çalışma ekibinde yerlerini alırlar.

Bu danışmanların bir kısmı profesyonel bir hizmet sunmak üzere başkanla ilişkiye geçerler. Sunacakları hizmet ve bunun bedeli bellidir, fakat genelde bu bedeli nasıl alacakları belirsiz kalabilir. Birçok durumda bu bedel seçim sonrasına ertelenebilir. Başkanlığın gerçekleşmesi halinde belediye kaynaklarının da kullanılarak ödeme yapıldığına rastlanıldığı gibi, başarısızlık

Adaylığın ciddiye binmesi ve özellikle de kesinleşmesiyle yeni bir çevre halkası daha toplanır başkan namzedinin çevresinde. Bu kişiler yerel yönetimler, siyasal iletişim, halkla ilişkiler, kamuoyu araştırmaları, reklamcılık ve gazetecilik konusunda uzmanlık sahibi olduğu iddiasındaki kişilerdir.

durumunda bu bedellerin unutulması da gerekebilir. Diğer bir grup danışman ise destek ve katkılarını belli bir karşılık talep etmeden sunar. Onların beklentisi başarılı olunacak bir seçim sonrasında emeklerinin karşılıklarının kadro, ihale ya da öncelik olarak mukabele edilmesidir. Belediye şirketleri, danışmanlık kadroları ya da hizmetleri bu kampanya dönemi katkıların karşılığı olarak düşünülebilir. Makama oturduktan sonra belli taleplerle gelenlerin isteklerinin değerlendirilmesinde başvurulan ana referanslardan biri bu yüzden seçim bürolarında ne kadar görüldüğü olacaktır.

Başkanın kampanya döneminde genişleyen ekibinin son bir grubu da, seçimlerde birlikte hareket etme eğilimi gösteren grupların temsilcilerinden oluşur. Böylesi dini, etnik ya da politik gruplarla ilişkileri kuran ve yürüten bu kişiler başkanın bu gruplara yönelik ilgisi, müstakbel desteklerinin aracı ve kefil bir temsilci rolünü oynarlar.

Sonuçta kişisel, siyasi ve teknik üyelerden oluşan bu ekibin mazisi ne kadar eskiye dayanıyorsa uyum o kadar sağlam, kampanya dönemi o kadar sorunsuz olur. Fakat yeni üyelerin katılması özellikle kampanya döneminin stresli günlerinde ekibin kendi içinde de gerilimler yaşamasına sebep olabilir.

Kampanyanın başkanı

Adaylık kesinleşmiş, meclis üyeleri belli olmuş, ekip şekillenmiştir ve adayımız sahadadır. Günün büyük kısmı halkla düzenlenen mahalle toplantıları, kurum/ev ziyaretleri, basın temasları ile geçer. Ekip bu gündelik programı kendi gündemleri çerçevesinde şekillendirmeye çalışır. Siyasi ekip üyeleri farklı siyasi oluşumlarla buluşmalar düzenlerken, saha ekibi aday yanlarında alanda görmek ister. Teknik uzmanlar program, söylem, vaatler ve projeler üzerinde mesai yapmak için fırsat kollar. Halkla ve basınla ilişkiler ekibi kullanılacak görseller ile düzenlenecek etkinlikler, gerçekleştirilecek röportajların peşindedir.

Aday toplantıdan buluşmaya, ziyareten yemeğe savrulur. Fırsat buldukça ekiple strateji toplantılar yapılıyor olsa da adayın çok fazla kontrolü yoktur. İlin, ilçenin, genel merkezin, milletvekillerinin ve diğer adayların programları ile eşgüdüm sağlamaya çalışıldığı için program daha

Vaatler bir uzmanlık tarifi ile oluşmuş olsa bile konuşmaların spontaneliği içinde tanınmaz hale gelir. Mahalle ortak alanlarına dair bir fikir zamanla mesela üst katı kütüphane, altı taziye evi, avlusu çay bahçesi olan bir yapıya dönüşebilir.

da karmaşıklaşabilir. Gündelik programı yapan, saha çalışmalarına karar veren, sosyal medyayı yöneten, basınla ilişkileri kuran, siyasi içerik hazırlayan ekipler birbiriyle ayrı düştükçe başkanın kampanyası da eklektikleşmeye başlar. Danışmanın hazırladığı, başkanın söylediği, basına servis edilen ve sahada dillendirilen söylem farklılaşmaya başlar. Ekibin kendi içindeki iktidar çekişmelerinin de yavaş yavaş kristalleştiği bir aşama sayılabilir bu dönem.

Aday bir süre sonra ekibin yaptığı programa göre oradan oraya sürüklenen, nereye gittiğini bile fark etmeyen bir konuşmacıya dönüşür. Eğer aşına olduğu bir yere ya da ekibi tarafından bilgilendirilme fırsatı bulduysa o yere ve topluluğun gündemine atıf yapar. Yoksa hazır vaat kalıplarından gidilir. Bu vaatler bir uzmanlık tarifi ile oluşmuş olsa bile konuşmaların spontaneliği içinde tanınmaz hale gelir. Mahalle ortak alanlarına dair bir fikir zamanla mesela üst katı kütüphane, altı taziye evi, avlusu çay bahçesi olan bir yapıya dönüşebilir.

Bir yandan da hayli yüksek meblağların gündeme gelebildiği bir ekonomisi vardır bu kampanya döneminin. Bürolar, taşıt kiralaları, akaryakıt, araç giydirmeye ve ses sistemi bedelleri, billboard, bez afiş, poster, broşür, promosyon ürün harcamaları, basına yapılan reklam ve haber ödemeleri gibi kalemlerden oluşan bu bütçe astronomik boyutlara ulaşabilir. Bu ödemelere yönelik kaynak arayışı ve sunulan destekler kayından sonraya dair müstakbel bağımlılıkların da türemesine sebep olacaktır. Karşılıksız sunulan katkılar daha sonra başka beklenti ve taleplerin referansına dönüşür. Kaz gelmesi muhtemel yerden tavuğun esirgenmediği bir dönemdir neticede.

Kampanyanın finansmanında en ilginç kaynaklardan biri meclis adaylarında bulunur. Kendilerinden başkanın (büyükşehirse söz konusu olan seçim çevresi başkanların) kampanyasına maddi destek sunmaları beklenir. Bu da aslında kampanyanın yani seçimin aslında başkanlıkla ilgili olduğunun, diğer adayların biraz da figüratif rol aldığıının ifadesi olarak yorumlanabilir.

Makamında başkan

Çok stresli, yorucu ama başarıyla sonlanan bir kampanya döneminin ardından seçim kazanıldıysa başkan için çok daha uzun sürecek ve yıpratıcı olacak günler başlıyor demektir. Sandıkların açılması, sonuçların belli olması ile kutlamalar başlar. Mazbatanın alınmasının ardından makama geçilirken, cevap ve ilgi bekleyen sayısız konu başkanı beklemektedir.

Seçilme olasılığının yüksek olduğu yerlerde makama yönelik hazırlıklara başlanmıştır. Kampanyanın son döneminde bir yandan da seçim sonrasında dair görev ve sorumluluk dağılımına kafa yorulmuştur. Başkan yardımcılıkları, şirket yöneticilikleri, özel kalem ekibi, encümen ve komisyon üyelikleri, danışmanlıklar seçim sonuçlanmadan önce konuşulmaya başlamış olabilir. Fakat makama oturunca tüm bu soru işaretleri çok farklı bir boyut kazanır: belediye bürokrasisi.

Yerel yönetimler her ne kadar siyasi bir kamu kurumu olsa da, işleyişin omurgasında atanmış memurlar ve sözleşmeli işçiler yer alır. Olağanüstü hal döneminde taşeron işçilerin sözleşmeli kadrolara geçirilmesi belediye personel yapısını başkanlar açısından daha zorlu bir hale getirmiştir. Çünkü hizmet ihalesinin yenilenmesi ile o zamana kadar çalışmış tüm taşeron işçilerin yenilenmesi mümkün iken, artık bunun için tek tek iş akdi feshine gidilmesi gerekecektir. Hele hele ekonomik kriz ve artan işsizlik nedeniyle belediyelere yönelik istihdam talebinin daha da yoğunlaşacağı bir dönemde böyle bir topyekun yenileme şansından mahrum kalmış başkanların işinin kolay olmadığı tahmin edilebilir.

Ama esas zorluk yönetim kademesinin belirlenmesinde yaşanır. Şeflikler, daire başkanlıkları, müdürlükler ve başkan yardımcılıklarının hepsi tartışmaya açıktır. Makamlarını koruma arzusunda olanlar ile o makamlara gelme umudu taşıyanların

çekişmesi başkanın değişmesi ile ciddi bir yoğunluk kazanır. Herkesin herkese dair bilgi ve duyum taşıdığı, değerlendirmeler yaptığı, senaryolar yazdığı bu dönemde karar almak çok zorlaşmıştır. Henüz destek hizmetleri biriminin ne yaptığını tam olarak anlayamamış bir başkanın o birimin başına kimin gelmesi gerektiğine karar vermesi oldukça sancılı hale dönebilir. Kaldı ki makama gelmesi ile en kritik ve acil kararlar özel kalem personeli, korumalar, çaycı, şoför, makam arabasının modeli ve de başkanlık makamının dekorasyon ve tefrişatına dair olacaktır.

Tüm bu hararetli kulis çalışmaları devam ederken başkanın mesaisinin neredeyse tamamı kutlama ve hayırlı olsun ziyaretine gelen kişi ve heyetlerle geçmektedir. Makam odası ve civarındaki bekleme ve toplantı odalarının tamamı başkanın tebrik etmek için çiçeği, çikolatası, hediyesi ile bekleyenlerle doludur. Sadece bu hediyeler yoktur ellerde tabii. Özgeçmişler, projeler de ziyaretçilerin olmazsa olmazları arasında sayılabilir. Başkanın şehir için ne kadar büyük bir şans olduğunu ifade edecek kelime bulmakta zorlanılır. O zamana kadar ki yöneticilerin düşünemediği, kıymetini bilmediği, gerçekleştirme iradesini gösteremediği ne kadar fikir, plan ve proje varsa bunların başkana iletilmesi için bir fırsattır tebrik ziyaretleri. Sonunda bunların kıymetini bilecek bir yöneticiye kavuşmuştur şehir.

Sadece projeler değil, şimdiye kadar değeri bilinmemiş, hakkı verilmemiş nitelikli, azimli ya da partili kişiler için de adaletin tecelli etmesi umudu doğmuştur. Partiyeye, adaya, kente verilen emeklerin karşılığının bulunacağı günlerin de geldiğine inanılır. Hele de muhalif partiler için başkanlık makamının bu yeni emanetçisi tüm siyasal sıkışıklık ve baskılar içinde bir vaha gibi görülmeye başlanır.

Belediye başkanının günleri tebrikler, proje önerileri ve iş başvurularıyla geçerken başkanın ekibi de belediye yönetimini ele almaya girişmiştir. Bu ele alış parti değişikliği olmasa bile hoyratça yaşanabilir. Mevcut düzene dair bilinmezlikler, çekinceler ve bilgi kirliliği yönetime geçiş sürecini epey sancılı kılabilir. Yeni yetki ve sorumluluk dağılımı hem bürokrasi içinde hem de göreve gelen ekip

içinde gerilimlere sebep olacaktır. Bu çekişmeli süreçte başkanın makamında heyetleri kabul etmekle meşgul olması sebebiyle süreci yönetememesi bu sancılı sürecin uzamasına neden olur. Dahası kampanya döneminde başkanın destekleyenlerin talepleri de bu süreci daha da zorlaştıracaktır. Verilecek ihaleler, işletmesi devredilecek tesisler, yapılacak sözleşmeler ve istihdam edilecek personel konusunda destekçilerin taleplerinin ardı arkası gelmez.

Makama oturulmuştur ama binbir baskı, endişe, gerilim ve bilinmezlik içinde... Kampanya döneminde vaat edilen program ve projelerden çok, söz verilen imtiyaz, öncelik, iş ve kaynaklar gündemdedir. Bunlara vesile olacak işlemler daha büyük aciliyet arz eder. İşte israf dediğimiz, saçma ve gereksiz bulduğumuz, büyük yolsuzluklara zemin hazırlayan belediye icraatlarının sırrı bu vaatlerin gerçekleştirilmesine aracı

Istanbul büyükşehir belediye başkanı Ekrem İmamoğlu.

olunmasında yatar. Evet başkan istediği için, emrettiği için yapılan icraatlardır bunlar. Bu isteğin, emrin arkasında yatan ilişkileri de anlamaya çalışmaktı bu yazının merakı.

Başkan için katılım

Sanırım “bir adam asamaz, bir para basamaz” sandığımız başkanların nasıl baskılar, ilişkiler içinde siyaset yapmaya çalıştığına dair kabaca bir fikir verebildim. Elbette yeniden seçilen başkanlar ya da farklı şehirlerdeki tecrübeler burada tasvir ettiğimiz kadar çetrefilli olmayabilir. Fakat belediye başkanlarının tek başlarına kentin geleceğine karar verme lüksüne sahip olduğu iddiasına biraz daha ihtiyatla yaklaşma gereğini ortaya koyabildiğimi umuyorum.

Üstüne üstlük, bu siyasi baskı ve ilişkilerin ötesinde merkezileşme eğilimlerinin arttığı, meclis-başkan dengelerinin yeniden şekillendirileceğine dair

Kamusal belediyeçilik yapma niyetinde olan bir başkan ve ekibinin yüzünü döneceği yön toplumsal alan olacaktır. Karar ve icra süreçlerini şeffaf ve katılımcı kılan, izleme ve denetleme süreçlerini etkin bir şekilde kamuoyunun gündeminde yürüten belediye başkanları kendi cenahından ya da merkezi hükümetten gelecek müdahale ve baskılara karşı toplumun desteğini hissedebilir.

emarelerin ortaya çıktığı, mali kaynakların eridiği, borçların kontrol edilemez boyutlara ulaştığı ve siyasi baskıların yoğunlaştığı bir dönemde başkanları dikensiz gül bahçelerinin beklemediği aşkar.

Peki bu baskılara rağmen toplumcu, çağdaş, adil bir belediyeçilik yapmanın imkanı yok mu? Bence var. Bu baskılara, çarpık siyasi ilişkilere karşın farklı bir siyasi tecrübenin hala imkan dahilinde

olduğuna inanıyorum. Bunun yolu başkanın bu baskı odaklarına karşı bir meşruiyet zemini, direniş noktası bulması, alternatif bir gündemi kurgulayabilmesinden geçiyor.

Katılımcı bir yönetim anlayışının gereği bu noktada ortaya çıkıyor. Samimiyetle kamusal bir belediyeçilik yapma niyetinde olan bir başkan ve ekibinin yüzünü döneceği yön toplumsal alan olacaktır. Karar ve icra süreçlerini

şeffaf ve katılımcı kılan, izleme ve denetleme süreçlerini etkin bir şekilde kamuoyunun gündeminde yürüten belediye başkanları kendi cenahından ya da merkezi hükümetten gelecek müdahale ve baskılara karşı toplumun desteğini hissedebilir, alabilir. Çünkü bu tür baskılara karşı tek başına mücadele etmeye çalışan başkanların yıpratılması zor olmaz. Bunun için fırsat kollayan diğer partiler ve kendi partisinin içinde adaylık düşünenler de bu yıpratma çabasına hevesle destek vereceklerdir.

Tarafların hiçbirisi başkana eleştirilerini, saldırılarını kişisel, özel çıkarlar üzerinden ifade etmeyecektir elbette. Hizmetlerdeki aksaklıklar, gayri-adil ve hukuksuz tercihler öne sürülecek, bunlar üzerinden kamuoyunun desteği alınmaya çalışılacaktır. Eğer yönetim kamuoyu ile düzenli, kurumsal bir ilişki kurmadıysa, bu sürecin başlamasından yani doğrudan başkana yönelik baskıların artmasından sonra yapılacak girişimler inandırıcı bulunmayacaktır. Oysa yönetimini halkın katılımı ve gözetimine açan bir başkan, çıkar niyetli baskı, müdahale ve saldırıları erkenden rahatlıkla afişe edip, bunların asılsız gerekçelerini rahatlıkla ortaya koyabilir, kamuoyunun desteğine başvurabilir. Daha da önemlisi kamuoyunun desteğine sahip bir başkana karşı bu tür baskılara girişmek de kolay olmayacaktır. Katılımcı yönetimin başkana sağladığı özerklik buradan kaynaklanır. Yukarıda tasvir ettiğimiz ilişkiler ve baskılar içinde göreve gelen başkan yönetim sürecini halkın bilgisi ve katılımı ile yapacak olursa bu baskılara karşı direnme gücüne sahip olacak bir kamuoyu desteğine kavuşacaktır.

Elbette hangi başkana sorsanız, ne kadar katılımcı, şeffaf bir yönetim anlayışına sahip olduğunu anlatacaktır. Şüphesiz işaret ettiğim türden bir özerk yönetim alanının tesisi için göstermelik ya da seçilmiş konu ve mekanizmalardan ibaret bir katılımcı anlayıştan bahsetmiyorum. Katılıma açılan konuların ve katılımcıların seçildiği, sürecin sonunda katkılarının keyfede dikkate alındığı, geribildirim yapılmadığı uygulamaların iddia edilen etkiyi yapması mümkün olmayacaktır. Bu tür mostralık pratikler ya samimiyetsiz bulunacak ya da kamusal alanda nüfuz sahibi kesimlerin siyasi görünürlük ve etkisini arttırmaya yarayacaktır.

Samimiyetle ve etkili olacak şekilde hayata geçirilecek katılımcı bir yönetimin ilk aşaması seçimin hemen ardından başlanması ve altı ay içinde sonlandırılması gereken stratejik plan süreci olacaktır. Belediyenin beş yılının yol haritası ne kadar katılımcı, demokratik bir şekilde yapılabilirse toplum o planı o kadar sahiplenecek ve buna yönelik müdahalelere karşı tepki ve direniş gösterecektir. Bu anlamda halka birlikte yapılmış bir plan belediye başkanının merkezi hükümetten ve kendi partisi içinden gelecek baskılara karşı en güçlü güvencesi ve destekçisi olacaktır.

Planın gerçekten kamuoyu katılımı ile yapılabilmesi için iki kulvardan geliştirilmesi önem taşır. Bir yandan doğrudan halka ulaşacak bir yöntemle başvurulması, öte yandan da hizmet alanlarında uzmanlığa sahip kişi ve kurumların sürece dahil edilmesi gereklidir.

Halka doğrudan ulaşmanın en kısa yolu mahalleden geçer. Gerçekçi bir ölçekte, kent sakinlerini bir araya getirebilecek bir ortak mekan kimliğinde, muhtar gibi seçilmiş bir temsilcinin kolaylaştırıcılığında hayata geçirilecek bir uygulama, mevcut siyasi temsil ve katılım mekanizmalarına başvurma alışkanlığı, kaynağı ya da cesareti olmayan kesimlere ulaşmanın anahtarı olabilir. Yaşanan sorunları, paylaşılan beklenti ve tercihleri, gündelik yaşamın tecrübesinden beslenen önerileri alarak stratejik planın demokratik niteliği sağlanmış olur.

Mahallenin ve özellikle muhtarların cumhurbaşkanlığından en küçük belde yöneticisine kadar herkesin dilinde olduğunu biliyorum. Fakat mevcut mekanizmaların büyük kısmı sadece muhtarı doğrudan ve yalnız muhatap alır, onun temsil yeteneği ile yetinir. Gezinin mirası mahalle forumları ve onlardan ilham alan girişimleri saymazsak, muhtarla ya da muhtardan bağımsız bir şekilde mahallede girişilen pratiklerin birçoğu da siyasi partilerin hamiliğinde, partililer ile genelde parti propagandası ya da çalışması şeklinde yürür. Bu mostralık ya da partilerin ukdesindeki mahalle örgütlerinin aksine stratejik plan hazırlığı ve sonrasında bunun bütçe ve performans izlemesi bu mahalle birlikteliğinin somut bir bağlamı olarak demokratik bir katılım mecrasının temellerini oluşturabilir.

Sorunların ve hizmet sunum yöntemlerinin karmaşıklığı ve kaynakların sınırlılığı kamuoyunun tüm beklenti ve tercihlerini hayata geçirmeye izin vermeyecektir. Bu katkıların uzman kişi ve kuruluşların değerlendirilmesine sunulması, üniversitenin, akademik odaların ve alanda faal sivil toplum örgütlerinin değerlendirmelerinin alınması bu açıdan önemlidir. Tabandan gelen isteklerin sonrasında bu tür teknik bir analizden geçirilmesi, bunların teknik açıdan daha gerçekçi bir düzeye taşınmasını sağlar. Böylece demokrasiden ödün verilmeden, etkin hizmet imkanı da yakalanmış olur.

Planın ardından uygulamaya konulacak istişare, bilgilendirme ve katılım mekanizmalarının işlevsel tutulması taban demokrasininin kurumsallaşmasını ve başkanın yönetiminin baskı odaklarından görece özerk kalmasını sağlayabilecektir. Burada önemli olan göstermelik ya da kolaycı katılım pratiklerine başvurma tuzağından uzak durmaktır. Neticede örgütlü çıkar gruplarının bu pratikleri rahatlıkla kendileri lehine araçsallaştırdığı, manipule edebildiği inkar edilemez. Bu yüzden tabana incek, kurumsallaşmış profesyonelleşmiş örgütlü yapıların tekelinden korunmuş katılım zeminleri yaratmak bir gerekliliktir.

Bu niyet, yaklaşım ve irade ile hayata geçirilen katılımcı demokrasi pratikleri belediye yönetiminin verdiği bir ödün, sunduğu bir lütuf olarak değil, aksine yönetimini güçlendiren, bağımsızlaştıran, onu karmaşık çıkar baskılarından koruyan bir can yeleği, çelik yelek olarak görülmelidir.

Tüm bu sebeplerden dolayı, kentlerde yönetime gelene kadar bin bir türlü ilişki ve pazarlığın içinde ister istemez yer almış siyasetçilerin eğer kamusal bir yönetim anlayışı kurmak gibi bir niyetleri varsa halkın bu sürecin bir parçası olabilecek mekanizma ve faaliyetleri hayata geçirmeleri bir zorunluluktur. Bu zeminler ne kadar tabana dayanırsa özne çıkarılardan o kadar muaf olacak, hatta böyleleri baskılara karşı bir kalkan, bir özerklik sağlayacaktır. Elbette yukarıda tasvir ettiğimiz ilişkilerin sürmesini tercih eden başkanlar çoğunluktadır. Fakat onların parasızlık ve çaresizlikten bahsettiğinde aslında neyi kastettiklerine dair artık daha net bir fikriniz olduğunu umuyorum.

Toplumsal kalkınma için demokratik ve katılımcı belediyeler

Türkiye’de yerel yönetim sistemi yıllar içinde nasıl bir dönüşüm geçirdi? Belediyelerin toplumsal eşitlik ve demokratikleşme bahsinde ne türden potansiyel ve kısıtları var? Geçmişte gündeme gelen yasal ve idari değişiklikler, merkezi hükümet ve belediyeler arasındaki ilişkileri ne yönde etkiledi? Tüm bu soruların yanıtlarını almak üzere Yurttaşlık Derneği yönetim kurulu üyesi Fikret Toksöz’le buluştuk ve Türkiye’de belediyeçiliğin serencamını tartıştık.

Türkiye’de belediyeçilik tarihini nasıl bir dönemselleştirme üzerinden düşünmek gerekir?

Fikret Toksöz: Cumhuriyet dönemi ile başlamak gerekir tabii, öncesi bambaşka bir dönem. Özellikle belediyeler bakımından Cumhuriyet dönemi yenilikçi bir yaklaşım getiriyor; yerel yönetimlerle ilgili ilk kanun olan 442 sayılı Köy Kanunu Cumhuriyet’in ilk kanunlarından biridir. O zaman nüfusun yüzde 85’i köylerde yaşıyordu. Bu kanuna baktığınızda öncelikle dilinin çok sade olduğunu görürsünüz; köylülerin rahatça anlayabileceği bir dil. İkincisi köyde demokratik bir yapı getiriyor. Köy meclisi var, köy meclisi 18 yaşının üzerindeki insanlardan oluşuyor. Yasada kadın erkek dememekle beraber kadınların seçilme hakkı verilinceye kadar kadınlar bu yapının içinde yok. Bir de köy meclisinin seçtiği ihtiyar heyeti var. Buraya köy öğretmeni doğal aza olarak konuluyor. Okur-yazarlık oranı çok düşük olduğu için öğretmen yönetimin sekretaryası oluyor.

Belediyeçilikte ilk düzenlemeler ise Mustafa Kemal Ankara’yı başkent yaptığı için Ankara’nın düzenlenmesiyle başlıyor. İki düzenleme çıkıyor: 1930’dan önce bunlardan bir tanesi imar heyetidir. Bu heyet Ankara’nın kentleşmesini, şekillenmesini denetliyor. Belediyeçilik bakımından çıkan asıl kanun 1930’da çıkan kanundur. Belediyeçilik kanunu çıkarılırken Avrupa’daki belediyeçilik hareketi bayağı araştırılıyor. Bu kanunun çok temel birkaç özelliği var. Birincisi, katılım meselesini hemşerilik ile bağlıyor.

13. madde diyor ki, herkes nüfus kaydına kayıtlı olduğu yerin hemşerisidir ve belediyenin faaliyetlerinden, yardımlarından yararlanmaya ve yönetime katılmaya hakkı vardır. Yönetime katılma meselesi ilk defa bu kanunda öngörülüyor. İkincisi, belediyenin yetkileri ve görevleri o zaman tek tek sayılıyor. Bu görevlere baktığınız zaman İngiltere’deki Fabian sosyalizminin etkileri var gibi gözüküyor; burada işte yoksullara yardım yapılmasını ve sosyal belediyeçiliği tanımlıyor. Üçüncüsü, merkezi yönetimin idari vesayeti meselesi. TBMM’de kanun konuşulurken dönemin milletvekili Ahmet Ağaoğlu, ki sıkı bir liberal, belediyenin özerkliğini savunuyor ve ateşli konuşmalar yapıyor, içişleri bakanını sıkıştırıyor. “Madem kuruyoruz özerk olsun, bağımsız olsun” diyor. Fakat kabul etmiyorlar. Vesayet kavramı özel hukukta geçen bir kavram. Vesayet daha çok anne babanın çocuk üzerindeki vesayetidir ya da çok hasta olanlar için, uzun süreli hapis cezası alanlar için vesayet söz konusu olur. Belediye bir nevi çocuk gibi görülüyor. Bu cumhuriyet ideolojisini sağlam bir şekilde yerleştirmek için yapılıyor ve bunu yaparken de belediyeleri öyle başıboş bırakmak olmaz diyorlar.

Bu enteresan bir dönem. 1929 ekonomik krizi sonrasında Serbest Cumhuriyet Fırkası ortaya çıkmış, onun yarattığı bir gerilim var, diğer taraftan isyanların ardından gelen Takrir-i Sükûn Yasası’nın

Vesayet kavramı özel hukukta geçen bir kavram. Vesayet daha çok anne babanın çocuk üzerindeki vesayetidir ya da çok hasta olanlar için, uzun süreli hapis cezası alanlar için vesayet söz konusu olur. Belediye bir nevi çocuk gibi görülüyor. Bu cumhuriyet ideolojisini sağlam bir şekilde yerleştirmek için yapılıyor ve bunu yaparken de belediyeleri öyle başıboş bırakmak olmaz diyorlar.

yarattığı otoriter ortam var. Böyle bir konjonktürde belediyeçilik üzerine kamuoyunda bir tartışma oluyor mu?

F.T.: Pek bir şey çıkmıyor. 1923’te Mustafa Kemal İzmit’te gazeteciler ile bir toplantı yapıyor ve orada kendisine soruyorlar. Ahmet Emin Yalman ya da Yakup Kadri’den birisi soruyor: “Paşam, bu Kürt meselesini ne yapacaksınız?” Onun cevabı “bunu yerel yönetimlerle çözeceğim” oluyor. 1930’da idari vesayet var ama ciddi de bir bağımsızlık var, örneğin seçim meseleleri var vs. Seçim kanunu tartışılırken bu biraz yapılıyor. Çok enteresan bir şey var, mesela Danıştay diyor ki, üniversite mezunlarının oyu üç oy sayılsın, lise mezunlarının oyu iki, diğerlerinin de bir sayılsın. Tabii o dönem aydınlanmacı hareket

1936 yılında açılışı yapılan Ankara stadyumu, Erken Cumhuriyet dönemi şehir stadyumlarının ilk ve en görkemli örneklerindedir. **Kaynak:** Salt Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi.

Ankara Gençlik Parkı. **Kaynak:** Salt Araştırma.

İzmir fuar alanı. **Kaynak:** Salt Araştırma.

halka güvenmiyor. Fakat dönemine göre baktığınızda, Avrupa'da faşizmin yükseldiği bir dönem, yine de demokratik bir mekanizma kuruluyor. Belediye meclisi belediye başkanını seçiyor örneğin, doğrudan seçilmiyor. Bu da belediye meclisinin önemini artırıyor. Böyle olduğu için de belediye başkanı tek başına hareket etmiyor. Belediye meclisi ile hareket ediyor ve belediye meclisi ile beraber hareket etmek zorunda. O yıllarda belediye meclisinde yer almak prestijli iş, çok sözü geçiyor yönetimde, dolayısıyla yerelde bir demokratik güç oluşuyor. Bu tabii doğuda ağaların, mütegalibenin hakimiyeti anlamına geliyor, ama batıda daha demokratik bir belediye meclisi oluşuyor. Kent sel meseleler orada tartışılıyor, tabii merkezi hükümetin Türkiye'yi modernleştirme projesi içinde belediyelerin o zaman yaptığı işlere bakacak olursak, bugün bile şehirleri güzelleştiren şeylerin bir kısmı o dönemdedir. Mesela şehir stadyumları yapılıyor, şehir meydanları ve parklar düzenleniyor.

1930 kanunu uygulanması açısından bölgesel farklılıklardan söz etmek mümkün mü?

F.T.: Tabii Takrir-i Sükûn var, bölge valilikleri var. Güneydoğudaki uygulamayı özel olarak bilmiyorum. Ama bu süreçte çarpıcı şeyler de oluyor. Mesela bölge valilikleri kurulduğunda Erzurum'a tayin edilen müfettiş çok ilginç bir adam. Trabzon'dan Erzurum ve Van'a kadar hayli geniş bir bölgeden sorumlu. Bölgeyi geziyor, sonra hükümete bir teklifte bulunuyor. Tek adam yönetimi oluyor böyle, bir tane bölge meclisi kursak? Bu doğrultuda kanun tasarısı falan da hazırlanıyor ama yürürlüğe konmuyor. Belediye meclisinin önemini gösteren başka örnekler de var. İzmir'e Dr. Behçet Uz belediye başkanı olarak atanıyor. O dönem kanun gereği Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyükşehirlere gerektiğinde belediye başkanlığına hükümet tarafından atama yapılabilir. Behçet Uz liberal bir adam. Oradaki sorunları görüyor, hızlı hareket etmek istiyor ama belediye meclisiyle çok çatışıyor. Basında çok şiddetli tartışmalar yapılıyor. Meclis başkanın tekliflerini kabul etmiyor, böyle mücadeleli bir dönem geçiyor. Ama başkan başarılı işler de yapıyor, mesela bataklık olan fuar alanını o yapıyor, orayı ağaçlandırıyor, fuarı açıyor. Tam aksi bir olay da 1950'lerde Kayseri'de yaşanıyor. Kayseri'de DP iktidara gelince belediye

seçimlerine gidiliyor. Aday aranıyor, Kambur Osman diye biri bulunuyor. Osman beyi belediye başkanlığına aday gösteriyorlar, ama adam diyor ki ben tek başıma aday olmam, belediye meclisine de iyi insanlar alacağız. Adaylar üniversite mezunu ve şehrin önde gelen ailelerinden olsun diye de şart koyuyor. Belediyelerin gelirleri pek yok o dönemlerde, Türkiye’de toplanan vergi de çok az. Bu adam diyor ki gelirleri artıracamız, o dönem sinemalar çok çalışıyor ve vergi kaybı çok fazla oluyor, bu yüzden bilet kontrolü yaptırıyor. Çağırıyor meclis üyelerini, diyor ki imar planı yapılacak, bu böyle olmaz. Şehir dediğiniz yerde bulvar açılması gerekiyor, burada arazisi olan olanlar bundan feragat edecek, çünkü belediyenin parası yok. Büyük tartışmalar yaratıyor bu ama bugün Kayseri’nin bütün ana arterlerini açan da o. Uzlaşmacı bir yöntemle yapmaya çalışıyor ama halk pek bu işin içinde değil. Zaten halk diğer illerde de bu işin içinde değil, belediye meclislerinde daha çok esnaf, şehirde okumuş yazmış avukatlar, mühendisler, doktorlar vs. görev alıyor bu dönemde.

Büyükşehirlere tayin usulüyle başkan atama ne zamana kadar devam ediyor?

F.T.: 1961 Anayasasına kadar devam etti. O vakte kadar üç şehrin belediye başkanları tayin usulüyle getiriliyordu. 1961’den sonra usul değiştirildi ve yasaya bir hüküm konuldu “belediyenin bütün

karar organları seçimle gelir” şeklinde. Bu hüküm belediye başkanlığını da kapsadığı için belediye başkanları da tek derece seçimle gelmeye başladı. Türk belediyeciliğinde ikinci aşama 1961 Anayasası ile başlayan aşamadır.

Bu toplumsal yapı açısından da büyük değişimlerin yaşandığı bir dönem. Kitlesele göç hızlanmış durumda örneğin. Bu dönem belediyeciliğinin genel özellikleri neler?

F.T.: 1961 sonrasında belediye başkanları seçilmeye başladı ve bunlar tabii güçlü siyasi figürler oldular. İlk başta çok büyük problem yaşanmadı, çünkü iktidar partisinden kişiler başkan seçildi. İktidar partisinden büyükşehirlerdeki sıkıntıları hafifletmek için bazı kaynaklar aktardı ama bunlar yasal formüllerle değil parti ilişkileri üzerinden sağlandı. Ama 1960’lar boyunca sorunlar hızlandı. Kentlerin nüfusu artmaya başladı, nüfusun neredeyse yarıya yakını kentlerde oturmaya başladı. Yığılmaya başladı işler, ama asıl olay 1973 seçimlerinde oluyor. Çünkü Ankara, İzmir ve İstanbul dahil olmak üzere 41 ilde sosyal demokratlar belediyeyi kazandı. İşte dert o zaman başladı. Merkezi hükümette liberal sağ, muhalefette sosyal demokratlar oldu. Çok ciddi bir iktidar muhalefet çatışması yaşandı o dönemde belediye gelirleri çok kısıtlıydı ve iktidar da onlara hiç destekte bulunmadı.

Bu dönemi sizinle ayrıntılı konuşmak istiyorum. Yakından tanık olduğumuz bir dönem bu, “toplumcu belediyecilik” olarak da anılan bu deneyimin doğrudan içinde yer alıyorsunuz. CHP’nin seçim başarısını getiren nedenler neydi?

F.T.: Köylüler şehre geldiğinde önemli bir oy potansiyeli oluştu. Bu dönemde Adalet Partisi’nin liberal kalkınma modeli tarımsal kalkınmayı öne koyuyordu, hâlâ köylülerden oy alacak politikalar yapıyordu. Bu politikalar şehirli için iyi değildi, çünkü fiyatlar artıyordu bunun sonucunda. Yüksek bedele alımlar yapıldığı belli mallarda fiyat artışı oldu, ekmek fiyatlarına artış yapmak ile başladılar örneğin. Bu politikalar kentlere yeni gelenler üzerinde çok ezici etki yaptı. Doğru dürüst hijyenik şartlar da yoktu. Konut sorunu, içme suyu sorunu, ulaşım sorunu vardı. Yeni bir şey gerekiyordu. Ecevit CHP’ye genel sekreter olmuştu, yeniydi. “Ezilenlerin yanında olacağız!” söylemi köylerde pek etki göstermedi ama kentlerde bir karşılık buldu ve seçimlerde ciddi bir başarı kazanıldı. Sosyal demokrat politikanın halkın lehinde olduğunu halkın anlayacağı bir dille anlattı. CHP’nin üsttenci dili değişti, o dili kullanan Feyzioğlu gibi politikacılar CHP’den gittiler. Halk kendi ihtiyaçlarını karşılayacak insanları iktidara getirdi. Parti o zaman daha öndeydi, adaylar o zaman partiler kadar popüler değildi.

1973 seçimleri sırasında Bülent Ecevit.

Bu seçimde aday olacak isimler nasıl belirlendi? Çünkü doğrudan parti kadrolarından gelen insanlar değil bu başkanlar.

F.T.: Ecevit partide tam hâkim değildi ama İsmet Paşa'yı ikna ederek bir parti danışma kurulu kurdu. Bu danışma kuruluna bir yığın tanınmış akademisyen katıldı. Yine kamu sektöründe tanınmış insanlar bu danışma kurulunun üyeleri oldu. İsmet Paşa bu danışma kurulunu sevdi ve kurul parti mekanizmasının üstünde daha etkin oldu. Ahmet İsvan'da iş gayet basit, çünkü Ecevit'in sınıf arkadaşı. Ankara'da Vedat Dalokay bu dediğim danışma kurulu üyesiydi ve Ecevit'i destekliyordu. Tanınmış bir mimardı. Koç'un bile ihracatı 1 milyon dolar değilken ben 1 milyon 200 bin dolarlık ihracat yaptım derdi hep. Pakistan'da yapılan caminin parasını Suudlar verdi, uluslararası yarışma açıldı ve bu yarışmayı Dalokay kazandı. O zamanlar için çok büyük bir paraydı ve işte böyle seçildi. Ama diğer illerde ön seçim yapıldı. İzmir'de yine bu yöntemle seçildi. İzmit'te Erol Köse önseçimle seçildi.

1973'te seçim kazanıldıktan sonra mali sorun çıktı karşılarına. Ne yapacağız? O dönem yeni fikirler ortaya atıldı, mesela "birlikte çalışalım, belediyeler arasında koordinasyon kuralım, belediyelerin güçlerini birleştirelim" dendi. Bunun içinde "belediye birliği" modeli ortaya çıktı. Marmara ve Boğazlar Belediyeler Birliği 1974'te bu fikirle kuruldu. O dönemde de çok sert bir muhalefet ve çok sert bir muhalefet iktidar ilişkisi vardı. Halkın hoşuna gidecek ilk uygulamalar bu dönemde yapıldı. Bunlardan biri de büyükşehirlerde yapılan tercihli yoldur. Mesela İstanbul'da Taksim'den Mecidiyeköy'e kadar tercihli yol vardı. Çirkin olmasına rağmen trafiği kesmesin diye halk için üst geçitler yapıldı. Yayalaştırma, yaya bölgeleri fikri buradan çıktı. Çevre meselesini, Marmara Denizi'nin kirliliğini bu hareket gündeme getirdi.

Siz o dönem Ankara'daydınız.

F.T.: Evet, ben o dönem Ankara'da Vedat Dalokay ile beraber çalışıyordum. Ankara'nın ciddi bir konut meselesi vardı. Dalokay çok yaratıcı, olağanüstü zeki bir adamdı. Ak Kondu meselesini gündeme getirdi. "Gecekondu değil, ak kondu yapacağım" dedi. İşte bunlar Yenimahalle'nin üst bölgesinde kooperatif

mahallesinde yapılan evlerdir. Sosyal belediyecilik meselesi bu yeni fikirlerle başladı. Mesela Vedat Bey Ankara'da "ben şehrin anasıyım, fakir ailelere her gün süt vereceğim. Çocuklar hiç süt içmiyor." dedi. Bugün için bile bu konu yeni yeni anlaşılabilir konulardan bir tanesidir. Bu dönemin belediyeciliğine ilişkin enteresan bir şey var. Şimdi eski kanuna şöyle bir bakacak olursak, eski kanunda belediye çok etkiliydi. Hamamların tarifesinden berber tarifesine, dolmuş ücretlerinden ekmek ve etin fiyatına kadar her şeyi belediyenin meşhur 11. maddesi düzenliyordu. Piyasa düzenleyici bir rolü vardı belediyenin. Enflasyon yükselmeye başladığı için fakir fukarayı nasıl gözeteceğiz dediklerinde bir fiyat mekanizması tutmaya çalışıyorlardı. Ama bir süre sonra 1977 seçimlerinde şunları gördük. Ankara başta olmak üzere bütün büyükşehir belediye meclislerinde esnaf temsilcisi vardı. Özellikle fırıncılar çok örgütlüydü. Çünkü ekmek konusunda belediye çok önemli rol oynuyordu. Hatta fırıncılar Ankara'da grev yaptılar. Belediye o zaman Kayseri'den ekmek getirmişti. Buna karşı kendi ekmeğimizi kendimiz üretelim dediler. Halk Ekmek o zaman kuruldu. 1977'den beri Halk Ekmek bu kadar liberalleşen ekonomiye rağmen Türkiye'nin pek çok belediyesinde başarıyla uygulanıyor.

Bu isimlerin ikinci kez aday gösterilmemesi bu çatışmadan mı kaynaklanıyordu?

F.T.: CHP içindeki klikleşme artık iyice ortaya çıkmaya başlamıştı. İstanbul'da Ahmet İsvan partiyi çok fazla önemsemiyordu. Düzgün bir insandı. Bu kadroların hepsi son derece idealistti. Yani yolsuzluk falan hiç söz konusu değildi. Varsa bile çok küçük çaptaydı mesela zabıta memurunun yarım kilo et alması gibi. Fiyat kontrolü olduğu için bazen bu oluyordu, ama arsa yolsuzluğu veya rant hikayesi kesinlikle yoktu.

Ahmet İsvan anılarında CHP'nin il örgütü ile ciddi bir çatışma yaşadığını söylüyor. Kendisine gelen taleplere yanıt vermemesi gerilime neden oluyor. Başarılı olmuş bu isimlerin ikinci kez aday gösterilmemelerinin bir sebebi de parti örgütünün direnci anladığım kadarıyla.

F.T.: Doğru. Ankara'da Ali Dinçer hiç bilinmeyen birisiydi mesela. 25-26 yaşlarındaydı, Dalokay'ın yerine geldi. İstanbul'da Aytekin Kotil örgütten

Ankara'nın ciddi bir konut meselesi vardı. Dalokay çok yaratıcı, olağanüstü zeki bir adamdı. Ak Kondu meselesini gündeme getirdi. "Gecekondu değil, ak kondu yapacağım" dedi. İşte bunlar Yenimahalle'nin üst bölgesinde kooperatif mahallesinde yapılan evlerdir. Sosyal belediyecilik meselesi bu yeni fikirlerle başladı.

geliyordu. Ali Topuz Eyüboğlu falan, orada bir klik var, oradan geliyordu. Bir de daha demokratik olsun diye 1977 seçimlerinde önseçim yapılmıştı.

Bu dönemde yerel yönetim sistemini düzenleyen mevzuatta büyük bir değişiklik yok. Hükümet ve belediyeler arasındaki ilişki nasıl tarif edilebilir?

F.T.: Yasal bir müdahale olmadı pek fazla. Ama tabii siyasi müdahale çok ağır yaşıyordu. Ankara'da Vedat Dalokay sadece partiyle çekişmesinden dolayı değil, genel başkanın politikalarıyla ters düştüğü için de uzaklaştırıldı. ODTÜ'den 15-20 kişi tasfiye edilmişti. Aralarında İlhan Tekeli gibi isimler vardı. İktidar bunlar komünistleri örgütüyor filan dedi. Ecevit de bundan çekiniyordu. Sonuçta bunlar tasfiye edildi ama Dalokay bunu dinlemedi, ekibinde görev verdi. İdeolojik bir mücadele de vardı yani. 1977'de aslında büyük bir başarı kazanıldı. Ki zaten iktidara gelindi. Belediyelerde her şeye rağmen halk başarılı buldu ve tekrar seçti. Bu iktidara gelmeyi de kolaylaştırdı. Türkiye'de yüzde 43 oy ilk defa o dönemde alındı.

12 Eylül yerel yönetimler açısından da çok önemli bir kırılma noktası. Büyükşehir yasası gibi önemli bir düzenleme bu dönemin ardından gerçekleştirilecek. Bu konudaki tartışmaları biraz açar mısınız?

F.T.: 1975'ten sonra Devlet Planlama Ofisi'nde "ya bu İstanbul çok zor, nasıl idare edeceğiz, metropoliten bir idare kuralım" gibi bir hava vardı. 1975 ve 1976'da iki tane bu temada toplantı oldu. İstanbul'da belediye çok küçük bir alanı kontrol edebiliyordu. Yeni yerleşim yerlerinin neredeyse hepsi bu çalışma alanının dışındaydı. Mesela Pendik'te,

Kartal'da ayrı bir belediye vardı. Halbuki içme suyu, kanalizasyon ve ulaşım gibi önemli sorunlara tek elden bakılması gerekiyordu.

Size küçük bir anekdot anlatayım. 1978'in sonu, 1979'un başı falandı. Batı ülkeleri Ecevit'e karşı güvensizlik duyup Türkiye'ye yapılan yardımları büyük ölçüde azaltmışlardı. O dönemde her nasılsa Henry Kissinger Dünya Bankası başkanı oldu. Bu adam İstanbul'a geldi ve belediyenin su ve kanalizasyon projesi için beş yüz milyon dolar gibi bir para vermeye söz verdi. Sonra Dünya Bankası'ndan heyetler geldi, ben o zaman Yerel Yönetim Bakanlığı'ndaydım. Ecevit buna bir çare bulun ve parayı hemen alalım dedi. Çünkü dış ödemeler falan tamamen çökmüş durumdaydı. Ama Dünya Bankası'ndan görüştüğümüz adamlar bize şunu söylüyordu: Bir fizibilite çalışması yapacağız bize bir muhatap lazım. Bu muhatap bu parayı ödeyebilecek mi? O dönem reyting kuruluşları gibi kurumlar henüz Türkiye'ye girmemiş. Tüm bunlar Türkiye için yeni meselelerdi ve ben hatta onun için geldim ve Aytekin Kotil ile bir toplantı yaptım. İstanbul Belediyesi dışında otuzun üzerinde belediye vardı. O zaman iktidarın kanun çıkaracak gücü yok. Biz de bari belediyeler birliği kuralım da belediyeler yetkilerini buraya devretsin, böyle çözelim dedik, ama beceremedik, olmadı. Ayrı ayrı belediye başkanlarını ikna etmek, onlarla görüşmek çok zordu. Başkanlar da parti içinde ayrı hiziplere dahillerdi. Bu plan sürekli hükümetin önündeydi ve Özal da bunu biliyordu. Özal geldi ve biraz da dünyayı gördüğü için olsa gerek geldiği gibi metropoliten yönetimi kurdu.

Bu modelin nasıl işleyeceğine dair bir tartışma var mıydı?

F.T.: Akademide böyle bir tartışma yoktu. Tamamen Londra Büyükşehir Belediyesi'nden esinlenilmişti ama biraz Türkiye'ye adapte edilmişti. Bu dönemde çok önemli üç değişiklik var: birincisi metropoliten belediyenin kurulmasıdır. İkincisi imar yetkisinin belediyelere devredilmesidir. 1980'e kadar İmar Bakanlığı'nın belediyeler üzerinde imar konusunda müthiş bir vesayeti vardı. Belediye meclisinin kararları bakanlığın onayına tabii idi. Dolayısıyla hem işler gecikiyordu hem de belediyeler gereklerini yapamıyordu. Bu problemi ortadan kaldırdı. Üçüncüsü ise belediye gelirlerini arttırdı bu değişiklik. Özellikle

Ankara, İzmir ve İstanbul için düşünülen bu sistem sonra yaygınlaştı. Toplanan vergilerin yüzde 5'i oradaki belediyelere gitti, bu İstanbul için çok büyük bir artıydı. Öncesinde belediyeler İller Bankası'ndan bir miktar para alıyorlardı ama bu çok düşüktü. Belli vergilerden belli oranlarla destek alıyordu ve çok karmaşık bir sistem vardı. Yeni sistemdeki genel vergiden belli bir oranla pay alması gibi bir uygulama bir ilk oldu. Böylece ciddi oranda bir kaynak transferi yapıldı, imar yetkileri verildi ve büyükşehir belediyesinin yetkileri arttı. Kimse de bilgi sahibi olmadığı için büyükşehir her şeye hâkim oldu. İşte o zaman da Bedrettin Dalan'ın İstanbul'u nasıl tahrir ettiğini görüyoruz.

Belediye meclisinin başkanı seçmesi usulü 1961 değişimi ile kalkmıştı.

F.T.: Evet. Aslında Türkiye'ye çok uygundu. Bence eğer devam etseydi Türkiye'deki demokrasi de daha iyi olurdu diye düşünüyorum. Özellikle parçalı durumlarda uzlaşmayı getiriyordu. Bu yazık oldu yani. Buna devam edebilirdik. Şimdi dünyada bu tür eğilimler de var. İngiltere'de bu hâlâ böyle, sadece galiba iki şehirde halk seçiyor. İngiltere'nin çok özgün bir modeli var. Belediye başkanı sembolik. Asıl komiteler yetkili, daha demokratik bir yapı var yani. Bizde 1980'den sonra gelen değişiklikler belediye meclislerindeki yapıyı da değiştirmeye başladı. Esnaf gitti, çünkü Belediye Kanunu'nda yapılan başka bir değişiklik belediyelerin piyasayı kontrol yetkisini kaldırdı. Başka çıkar grupları öne çıktı meclislerde böylece. Tabii en önce yapsatçılar. Bu meclisler daha çok büyük sermayenin kentsel ranttan

Bizde 1980'den sonra gelen değişiklikler belediye meclislerindeki yapıyı da değiştirmeye başladı. Esnaf gitti, çünkü Belediye Kanunu'nda yapılan başka bir değişiklik belediyelerin piyasayı kontrol yetkisini kaldırdı. Başka çıkar grupları öne çıktı meclislerde böylece. Tabii en önce yapsatçılar. Bu meclisler daha çok büyük sermayenin kentsel ranttan faydalanmasının araçlarıdır.

Büyükşehir yasasıyla ciddi oranda bir kaynak transferi yapıldı belediyelere, imar yetkileri verildi ve büyükşehir belediyesinin yetkileri arttı. Kimse de bilgi sahibi olmadığı için büyükşehir her şeye hâkim oldu. İşte o zaman da Bedrettin Dalan'ın İstanbul'u nasıl tahrir ettiğini görüyoruz.

faydalanmasının araçlarıdır, böyle bakmak lazım. Bizim yaptığımız araştırma da bunu teyit ediyor. Tabii başka da yolu yoktu, Türkiye'nin yönetilebilmesi için büyükşehir sistemi şarttı.

2012'de bütün ili kapsayan büyükşehirler kuruldu. Demokratik mücadele veya katılım meselesi açısından baktığımızda birkaç tane şey var burada. Belediye Kanunu'nun elverişsizliği görülmeye başlandığı için aşağı yukarı 1980-2005 arasında belki sekiz on tane kanun tasarısı hazırlandı. Bazen gelirlerin arttırılması, bazen yetkilerin arttırılması gibi şeyler yapılmaya çalışıldı ama çok başarı kazanılmadı. Bu süreçte halk ya da sivil toplum da çok ağırlığını koymadı.

Bu işlerin Türkiye gündemine oturması Habitat II Toplantısı ile oldu. 1992'de Birleşmiş Milletlerin Rio'daki Dünya Zirvesi'ne ilk defa sivil toplum örgütleri davet edilmişti. Yani uluslararası bir zirveye devlet başkanları yanında sivil toplum da davet edildi Rio'da. Burada öne çıkan şey "çevre ile nasıl başa çıkacağız" idi. O zaman dendi ki bu çevre meseleleri hükümetlerin ve uluslararası kuruluşların tek başına yapabilecekleri bir iş değildi. Bireylerin en küçük topluluktan itibaren bu işte rol alması gerekir. Ve orada "yerel gündem 21" diye bir şey ortaya atıldı. 21. yüzyıla hazırlık olmak üzere 21 dendi. Her toplumun da her küçük topluluktan başlayarak bir yerel gündemi olması gerektiği söylendi. Buraya Demirel gitti, o zaman başbakanı. Çevre Bakanlığı'ndan iki üç tane İngilizce bilen uzman gitti en çok. Bir tane sivil toplum sayılabilecek bir kişi katıldı, İstanbul Üniversitesi'nde coğrafya profesörü Barış Bakar. Marmara Belediyeler Birliği'nin danışmanlığını da yapıyordu. Toplantı dönüşünde Demirel İstanbul'da yaptığı basın toplantısında o kendi hoş üslubuyla "Arkadaşlar bu demokrasi bizim bildiğimiz gibi

Bedrettin Dalan'ın İstanbul büyükşehir başkanlığı sırasında gerçekleşen Tarlabası yıkımları.
Kaynak: Salt Araştırma, Söylemezoğlu Arşivi.

Birleşmiş Milletler Dünya Zirvesi 1992'de Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde düzenlendi.
Kaynak: Robert Rauschenberg Vakfı.

değilmiş, bundan sonra her bir şey sivil topluma sorulacak." dedi. Sonra kendisi başbakanın illerde böyle bir sivil toplumun olabileceği bir danışma kurulu kurulsun diye genelge gönderdi. Bu 92-93 gibi falan. Demirel'in Türkiye'ye yaptığı en büyük iyiliklerden bir tanesi orada batılı liderleri ikna ederek Habitat Toplantısı'nın İstanbul'da yapılmasını sağlamaktır.

1996'ya kadar Türkiye'de bu çapta bir uluslararası toplantı yapılmamıştı. Bir tek NATO zirvesi yapılmıştı o kadar. Bu Habitat Toplantısı yerleşim yerlerine odaklandığı için burada ilk defa uluslararası bir toplantıda üç kesim yan yana geldi. Hükümeti başkanları, belediye

başkanları ve sivil toplum temsilcileri. Zirvenin İstanbul'da yapılacağı da çok kesin değildi başta. Sonra İstanbul'a karar verdiler. Bir ulusal rapor yazılması gerekiyordu ve İlhan Tekeli başkanlığında bir kurul bu raporu yazdı. Ulusal raporun yazılmasında BM'nin koyduğu koşullar var. Sivil toplum temsilcileri ile belediye temsilcileri tartışarak yapılacağı bu iş. Bu Türkiye'de bir heyecan yarattı. Bu konuyu da o zaman çok bilen eden yok, Rio'da ne konuşulduğu hakkında çok da bilgimiz yok. Ben Marmara Belediyeler Birliği genel sekteri olduğum için uluslararası toplantılara gittiğimde yönetim kavramını biraz duymuş etmişim. Bu konuda o dönem Avrupa'da

Habitat Zirvesi Türkiye'deki sivil ve entelektüel hayatı çok canlandırdı. Türkiye'de ideolojik ayrılıklar yerine bu tür talepler daha çok ön plana çıkmaya başladı.

toplantılar yapılmaya başladı. Türkiye'de belediye birlikleri çok da örgütlü değildi, en örgütlüsü Marmara Belediyeler Birliği'yd. İşte o zaman ya bunu danışarak yapmamız lazım herkes fikir versin falan diye Türkiye'de yavaş yavaş bir hareket ortaya çıkardı. Burada Diyarbakır önemli bir örnektir, diğeri Antalya ve İzmit'tir.

Buralarda bu konu tartışılmaya başladı. Mesela Ankara’da bu kadar heyecanlı bir tartışma yoktu. Bu tartışma Marmara Bölgesi’nde yapılmaya başladı.

1994 seçimleriyle Tayyip Bey geldi belediyenin başına. O da böyle bir şey ile ilk defa karşılaştı, ama buna karşı çıkmadı. O zamanki Refah Partisi’nin söylemi işte emperyalistlere karşı falan olsa da Ömer Dinçer’i belediyenin bu konudaki temsilcisi olarak atadı. Türkiye’de toplantılar yapmaya başladık biz. Bu arada Avrupa’daki belediyeler birliği ile 1995 yılında bir hazırlık toplantısı yaptık Roma’da. İşte Paris, Londra, Berlin belediye başkanlarının filan katıldığı önemli bir toplantıydı bu. Avrupalı ülkelerin Habitat II toplantısına ne götüreceği tartışıldı. Bu toplantıya biz Tayyip Bey’in de içinde olduğu 15-20 belediye başkanıyla beraber gittik. O toplantıda Tayyip Bey ev sahibi şehrin temsilcisi olarak bir açılış konuşması yaptı. Bu toplantıda gördük ki herkes bu katılım meselesini konuşuyor. Daha yakından gördük yani. Çeşitli Avrupa ülkelerinden örnekler vardı, çeşitli oturumlarda bunlar tartışıldı biz de bunları gördük.

Türkiye’ye gelince bu ulusal raporun yazımını İlhan Tekeli üstlendi. İşte o zaman ki koşullarda tartışılabileceği kadar tartışıldı ve bir ulusal rapor yazıldı. Zirvenin İstanbul’da yapılması da ilginç oldu. Gazete ve televizyonlarda çok etkili bir reklam kampanyası yapıldı. O işi yürüten de TOKİ’nin başındaki Yiğit Gülöksüz oldu. Çok büyük bir sivil toplum katılımının olacağını düşünüyorduk, on bin kişi gelme de beş-altı bin kişi geldi. Gazeteler tabii işin sansasyonuna bakıyor. Yok İstanbul’a LGBT hareketlerinin temsilcileri gelecek, yok ateistler gelecek falan. Aydınlar da endişe ediyordu, polis müdahale eder diye.

Dönemin belediye yönetiminin yaklaşımı nasıldı?

F.T.: Yani engel olmadılar da çok da işin içine girmediler. Refah Partili belediyeler katıldılar. Bu toplantılarda belediye başkanları da “ya bizim de demek ki sözümüz varmış falan” diye söylediler. İşte Porto Alegre belediye başkanı filan gelmişti. İTÜ Taşkışla’daki bina çok güzeldi, hiç böyle şey görmemiştim o zamana kadar. Bütün duvarlar afiş doluydu. İngilizce, Türkçe, Fransızca, Almanca, Arapça. Her türlü slogan vardı. Her şey yapılıyordu. Üniversite de tabii çok

müsait buna, her odasında bir toplantı yapılıyordu. Aynı anda otuz kırk tane toplantı yapılıyordu. Bu toplantı Türkiye’de bir kere sivil toplumu iktidarın gözünde meşrulaştırdı. Bu çok önemli bir şey oldu mecburen onları korudular ve Türkiye den de bir yığın insanın oraya katılmasını sağladılar. İkincisi belediye başkanlarının belediyelerin önemli olduğu meselesi ortaya çıktı. Üçüncüsü de bu katılım meselesi meşru ve yaygın hale geldi.

Zirve sonrası BM’nin Habitat’tan sorumlu genel sekreter yardımcısı ile iki defa toplantı yaptık. “Çok büyük bir dinamizm kazandık, bunun devamını getirmeniz lazım” filan dedik onlara. Yerel Gündem 21 projesi adıyla 40 ülkede falan uygulanan proje biraz buradan çıktı. Türkiye’de Ecevit başbakanı, hükümetle bir anlaşma imzalandı. Ben bu projenin ulusal danışmanıydım. Biz o zaman gönüllü belediyelere gittik. Habitat her gün gazetelerde yayınlandığı için Anadolu’da da bu mevzu bilinir olmuştu. 41 belediyede Yerel Gündem 21 kent konseyleri kurulmaya başlandı bu süreçte. Kent konseyi, sivil toplum, katılım, yönetim, hesap verilebilirlik meseleleri ilk defa bu toplantılarda yaygın biçimde konuşuldu. Bazı valiler yönetim de nerden çıktı böyle şey mi olur diye aleyhte şeyler söylediler. Ama bu mesele iki grubu harekete geçirdi: birisi kadınlar, ikincisi engelliler. Bu kesimler için bir alan açtı, hafif hafif belediyelere biz de varız falan demeye başladılar. Bazı iyi örnekler görülmeye başladı, Bursa iyi bir örnekti, İzmit ve Antalya öyleydi. Kars’tan Diyarbakır’a kadar pek çok yerde buluşmalar oldu. Tabii bunu sadece bir uluslararası toplantıya bağlamamak lazım. Türkiye’de 1990’lardan sonra hızlanan demokrasi talebi etkili oldu. Sadece Kürtler de değil, başka kesimlerden de geliyordu. Aleviler mesela rol oynamaya başladılar, bunlar bastırılmaya başladı, bu böyle gitmez demeye başladılar. Yani demokrasi bir nevi derinleşmeye başladı. Kentleşme zaten bir ortam yaratmıştı, ikincisi sivil toplum meşru hale gelince herkes STK kurmaya başladı.

Bu gelişmeler yerel yönetim reformu tartışmalarına bu dönemde yansdı mı?

F.T.: Tabii. Dendi ki bu böyle olmaz. Bu iş belediye başkanın keyfine bağlı, bunun başka türlü olması lazım. Kadın hareketi biz de varız falan demeye başladı. Siyasette kadının rolü çok az, belediye

Sivil toplum tarihi bakımından bakacak olursak önemli bir olay da 1999 depremi tabii. Deprem bir şey ortaya çıkardı, belediye de devlet de yetersiz. Sivil toplum ve bireyler depremin ilk bir haftasında çok etkin rol aldılar. Bu halkın gözünde de sivil toplumun önemini arttırdı. Devletin o çok ulvi görünümü ortadan kalktı.

meclislerinde kadınlar çok az, kota koyalım gibi laflar konuşulmaya başladı. Bu iş Türkiye’deki sivil ve entelektüel hayatı çok canlandırdı. Türkiye’de ideolojik ayrılıklar yerine bu tür talepler daha çok ön plana çıkmaya başladı. Bu sivil toplumu baya güçlendirdi. Sivil toplum tarihi bakımından bakacak olursak önemli bir olay da 1999 depremi tabii. Deprem bir şey ortaya çıkardı, belediye de devlet de yetersiz. Sivil toplum ve bireyler depremin ilk bir haftasında çok etkin rol aldılar. Bu halkın gözünde de sivil toplumun önemini arttırdı. Devletin o çok ulvi görünümü ortadan kalktı.

1999’da çok ağır bedeller ödendi, ama demokratikleşme açısından bakacak olursak depremin çok önemli bir ivme kazandırdığını düşünüyorum. 2001 ekonomik krizi geldiğinde herkes şoka uğradı. 1999’un sonunda işte Avrupa Birliği’ne adaylığımızın açıklanmış olması Türkiye’de bir şeylerin artık eskisi gibi gitmeyeceğini gösterdi. Zaten yeterli de birikim vardı. Sadece dış dinamiklere bağlamak haksızlık olur. Türkiye toplumu daha demokratik bir ülke talep ediyordu zaten.

Avrupa Birliği’ne katılım sürecinde önemli bir başlık da 2006 yılındaki reform girişimi elbette.

F.T.: Öncesinde de Türkiye’de bir belediye reformu yapılması konusunda bir hava vardı. Daha önce yapılmış çalışmalar vardı zaten. Belediyelerin güçlendirilmesi gerektiği biliniyordu. Türkiye bir yığın çekince koyarak AB yerel yönetim özerklik şartını da imzalamıştı. Yani böyle bir hukuki altyapı vardı. AKP’nin Refah Partisi’nden bu yana gelen belediyecilik birikimi de vardı. Merkeziyetçi yapıyı kırmak bunların en büyük ideolojik önceliği idi. Yani bir yerel

yönetim reformu için hazır bir hava vardı. Başbakan olduktan sonra Tayyip Bey bu konuda çalışma yapmaya başladı. Bir ekip kurdu Ankara’da, başında da Ömer Dinçer vardı. Helsinki Yurttaşlar Derneği olarak biz yerel yönetim reformunu başından beri destekliyorduk. Daha önce çeşitli toplantılar yapmıştık belediyelerle ilgili. Özellikle Kürt bölgesindeki belediyelerle ilgili toplantı yapmıştık. Biz bu reforma destek olduk.

Tasarının ana hatları neydi?

F.T.: Belediye öncelikli meseleydi tabii. Ama Belediye Kanunu’nu tek başına ele almadılar. Kamu yönetimi yapacağımız dediler. İki tane temel kanun vardı. Bir tanesi kamu yönetimi temel kanunu tasarısı, öbürü ise belediye kanunları. Asıl mesele büyükşehir değil de belediye kanunu idi. Kamu yönetimi kanunu tasarısı neredeyse Anayasa’nın önüne geçerek her türlü ayrımcılığa karşı, herkesin insan haklarına dayalı ve insan haklarına saygılı bir yönetim kurulmasını öncelik alıyordu. Asıl yapmak istedikleri şey şuydu: Merkezi yönetimin yetkilerini sayıp bunun dışındakiler belediyelerinde deniyordu. Hakikaten çok radikal maddeler yazmışlardı. Devletin temel fonksiyonları dışında, yani dış politika, ekonomi, savunma gibi, nüfus, tapu kayıtları, pasaport gibi işler devletindir deniyordu. Bunun dışında kalan bütün alanları yerel yönetimlere bırakıyorlardı. Bu kanun tasarısı bu güne kadar Türkiye’nin görebildiği en iyi şeydi.

Buna paralel olarak bir de belediye kanunu hazırladılar. Belediye kanunu da oldukça demokratik şeyler yapıyordu. Eskisi belediyenin görevleri 84 madde halinde sayıyordu. Burada öyle değil, genel bir şey veriliyordu. Eski kanunda olan bir hüküm de vardı. Bunların dışında merkezi hükümetlerin yapmadığı işleri de belediye yapardı diye bir hüküm vardı. Genel yetki veren bir maddeydi. Cumhurbaşkanı kamu yönetimi temel kanununu tasarısını veto etti. Orada tabii iki tane yanlış şey vardı, onların düzeltilmesi lazımdı sahiden. Muğlaklıklar bırakılmıştı. O biraz sistemi çok iyi bilmediklerinden de kaynaklanıyordu. Muhalefet de hiç katkıda bulunmadı, boykot etti. Mecliste düzeltilebilirdi bunlar ama olmadı. Ciddi bir desantralizasyon getiriyordu bu yetkiler. Mesela turizm, spor, kütüphaneler, eski eserlerin korunması gibi konuları tamamen belediyeye bırakıyordu.

Muhalefetin tepkisi bir yana bu reform önerisi AKP içinde nasıl bir tartışma yarattı?

F.T.: Dışarıya yansıyan bir şey görmedim. Zaten AKP grubunda bunu anlattılar. Dışarıdan muhalefet çok yüksekti. Onun için AKP’lilerin itirazları varsa da, sesleri çıkmadı. O dönem çok tartışılan konulardan biri belediyelerin kuran kursu vb. açma yetkisiydi. Bir başka konuşulan konu tabii bölgesel yönetim olacak mı olmayacak mı meselesiydi. O da tabii çok büyük problem çıkaracağı için o konuya hiç değinmediler. Belediye meclisi ile ilgili bir başka konu vardı. Kanun tasarısında belediye meclisi toplantılarında muhtar ve sivil toplum kuruluşlarının katılıp oy vermeden söz hakkı vardır deniyordu, bunu kaldırdılar. Melih Gökçek “biz mecliste zaten uğraşıyoruz, bir de bu mu çıkacak başımıza” dedi. CHP bu konuda hiçbir itirazda bulunmadı. Orada asıl devrimci olan madde imar komisyonuna ilişkindir. Sivil toplum “katılır” lafını “katılabilir” yaptılar.

Bir mahkeme bu konuda bir süre sonra doğru kararı verecektir diye düşünüyorum. Bu da yapılmadı, hâlâ yapılmadı yani. Ama biz tabii tasarımı destekledik. Çünkü yeni katılım mekanizmaları getirdi. Bu kent konseyi uygulamasına da yansdı. Bizim yine İlhan Tekeli başkanlığında yaptığımız bir çalışma var. 1990’ların başında bütün ilgili kanunları yeniden yazdık. Mahallenin belediyenin bir parçası olması bizim önerimizdi. Bu yeni kanuna girdi. Aynı laflarla girdi aşağı yukarı. Mahallenin birim olması önemli bir şeydi, yine stratejik plan önemli bir şeydi. Orada bizim katkımız yok, o daha çok Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu’nun getirdiği bir şey. Kemal Derviş programının bir sonucu. Acil plan meselesi de 1999 depremi yaşandığı için kanunda yer aldı. Katılımla yapılır deniyordu. Bunlar önemli değişikliklerdi. Ama bu *belle époque* çok kısa sürdü. Neredeyse beş yıl sonra merkezi hükümet tam tersini yapar oldu, şimdi tekrar bunu tersine çevirmek gerekiyor.

2019 yerel seçimleriyle yeni bir konjonktür açılmış durumda. Önemli şehirlerin belediye yönetimleriyle hükümet arasındaki ciddi bir gerilim var. Diğer yandan bu yeni durum yerel yönetimleri halk katılımını arttıracak türden adımlar atmaya da zorlayabilir. Siz bu aşamayı nasıl değerlendiriyorsunuz?

F.T.: Muhalefetin başka bir çaresi yok. Muhalefet mümkün olduğu kadar kapsayıcı ve katılımcı olacak. Bunun bir örneğini İzmir’de gördük. İzmir’de yerel bir ekonomik koordinasyon kurulu var. İşçi temsilcileri de işveren temsilcileri de var orada, İzmir’in lehine olan işleri orada tartışıyorlar. Ondandı sonra hükümet mecburen onu yapmak zorunda kalıyor. Bu katılımın doğru olduğunu ve iyi bir şey olduğunu gösteriyor zaten tek başına.

Ama sadece bu da değil tabii. Yavaş yavaş üretici ve tüketici kooperatiflerinin ortaya çıkması yeni bir örgütlenme biçimini ortaya çıkarıyor. Daha ortak bir yönetime doğru gidilecek. Türkiye’deki belediye meclislerinin yapısı da bunu hızlandıracak. Meclisler parti listesiyle seçildiği için, yani bağımsızlık olmadığı için, ilgi muhtarlıklara yöneliyor mesela. Nitekim son zamanlarda kadın muhtar sayısında artış var mesela, çünkü orada teke tek savaşmak mümkün. Kendi mahallede ben bunu gördüm, 20 senedir muhtar olan adam, herkesi tanıyan adam kaybetti, genç bir kadın muhtar seçildi. Kooperatifler de bu yenilikçi gidişatın bir parçası.

Benim belediyelerde gördüğüm en büyük şikayet şudur: işte efendim sivil toplumdaki geliyorlar, her şeyi bizden istiyorlar. Tabii ki isteyecek, isteyecek ki birlikte yapacaksınız. Halbuki birak işi yapıyorsa onlar yapsın, yani sen niye düzenliyorsun yapma. Bunun ufak tefek uygulamalarını görüyorsunuz. Kooperatiflere destek olan belediyeler var, İzmir’de olduğu gibi. Çiçek yetiştiricisi köylü kadınları organize etmek gibi şeyleri görüyorsunuz. Belediye bütçesinden para vererek tüm kooperatifin ürettiğini aldığı zaman belediye ona büyük destek vermiş oluyor. Küçük üreticinin özellikle yaşamasını kolaylaştırıyor. Burada belediyeler gerçekten çok büyük kaynak kullanıyorlar. Belki büyük şehirlerdeki büyük altyapı projelerinde merkezi hükümetin desteğine ihtiyaç var. Ama buralar öyle değil. Eğer mesele toplumu sosyo-ekonomik kalkınmanın aktif üyesi haline getirmekse, bunun için belediyelerdeki bürokratik, hatta belediye meclisleri söz konusu olduğunda oligarşik yapıyı kırmamız lazım. Dünya artık böyle bir yere gidiyor. Sadece seçilmiş, oyla gelmiş olanın sözünün geçtiği bir kurum olarak değil, diğerlerinin de güçlerini kattığı bir mecraya olarak bakılması lazım belediyelere. ☺

YEREL YÖNETİMLERDE DEMOKRATİKLEŞME SORUNLARI: TÜRKİYE’DE KENT KONSEYLERİ VE VATANDAŞ KATILIMI

Kent konseyleri deneyimi Türkiye’deki yerel yönetim yapısının daha demokratik bir niteliğe kavuşması açısından ne türden sonuçlar ortaya çıkardı? Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi bölümünden Gül Sosay ve Zeynep Kadirbeyoğlu, kent konseyleri ve benzeri katılım mekanizmalarını ele aldıkları çalışmalarında bu soruya Çanakkale ve Bursa/Nilüfer deneyimlerini merkeze alarak yanıt arıyor.

Temsili demokrasinin vatandaş taleplerini karşılamada, toplumsal, ekonomik ve siyasal sorun ve anlaşmazlıkları çözmede yetersiz kaldığı yönündeki gözlemler, değişik yönetim düzeylerinde, karar alma süreçlerinde vatandaş katılımını artırmaya ve derinleştirmeye yönelik kurumsal yenilikleri gündeme getirmiştir. Aktif vatandaş katılımını sağlamaya yönelik bu girişimler, 1992’de Birleşmiş Milletler (BM) tarafından küresel eylem planı olarak benimsenmiş ve 2001’de ilk Dünya Sosyal Forumu’nun toplanmasıyla hız kazanmıştır.

Vatandaş katılımını artırmaya yönelik bu girişimler, demokratik sistemlerde rekabetçi seçimler ve kamuoyu yoklamaları vb. danışma mekanizmaları gibi kurumsallaşmış geleneksel vatandaş katılımı şekillerinin ötesinde, vatandaşların katılımının sağlanmasını destekleyen ve gerektiren kurumlardır. Bu bağlamda, Türkiye’de kent konseylerinin “kent yaşamında, kent vizyonunun ve hemşehrlik bilincinin geliştirilmesi, kent hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım, yönetim ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışan” kurumlar olması öngörülmüştür. Yönetmelikte “kent

konseyi”, “merkezi yönetimin, yerel yönetimin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ve sivil toplumun ortaklık anlayışıyla, hemşehrlik hukuku çerçevesinde bulunduğu; kentnin kalkınma önceliklerinin, sorunlarının, vizyonlarının sürdürülebilir kalkınma ilkeleri temelinde belirlendiği, tartışıldığı, çözümlerin geliştirildiği ortak aklın ve uzlaşmanın esas olduğu demokratik yapılar ile yönetim mekanizmaları” olarak tanımlanmıştır. Kent Konseyleri’nin yasal ve kurumsal çerçevesi aşağıda daha detaylı sunulacaktır. Bunun akabinde, Kent Konseyi deneyimlerinin kıyaslamalı olarak incelenmesinden çıkan bulgular ışığında, etkinlik ve vatandaş katılımı düzeyleri irdelenecektir. Bu yazının amacı, deneyimlerdeki benzerlik ve farklılıklar ile bunların nedenlerine dair gözlemlere dayanarak, konuyu gündeme taşımak ve tartışmaya açmaktır.

Kent Konseyleri ve vatandaş katılımı: Yasal ve kurumsal çerçeve

Özellikle 1990’lardan bu yana yerel yönetimler dünya çapında bir dönüşüm sürecinden geçmektedirler. Bu süreç küresel/uluslararası ve ulusal düzeydeki dışsal değişikliklerin bir sonucudur. İlk olarak, temsili demokrasi ve siyasi partilerin vatandaşların demokratik meşru taleplerini karşılama yetileri ve farklı düzeylerdeki (yerel, bölgesel,

ulusal) yönetimlerin sosyal, ekonomik ve siyasal sorunları çözme kabiliyetleri sorgulanmaya başlamıştır. Gelişmeleri temsili demokrasi ve kurumlarının sorunu olarak görenler, vatandaş katılımını sağlamak için temsili demokrasinin ötesinde ve dışında yeni kurumsal kanallar açma gereğini gündeme getirmişlerdir. Benzer çözümler, ulusal ve yerel düzeyde yönetimlerin mali sorunlarına vurgu yapan, yerel yönetimden yerel yönetişime geçilmesini önerenlerin de gündemine gelmiştir. Değişik dünya görüşleri, farklı kaygı ve amaçlarla, yerelleşme ve merkezi otoriteden yerel otoritelere güç devrini içeren benzer çözüm ve önerilerde birleşmiştir. Bu süreç uluslararası düzeyde BM’nin Gündem 21 eylem planı ile “yerel işlerin halkın katılımıyla yürütülmesi ilkesini” benimsemesi, Dünya Sosyal Forumu ve Habitat II Konferansı’nın gündem ve sonuçları gibi somut sonuçlar doğurmuştur. Ayrıca yerel yönetimde dönüşüm, uluslararası örgütlerin ve Avrupa Birliği’nin koşullu finansal yardım programlarına da dahil edilmeye başlamıştır. Bu bağlamda, farklı şekil ve derecelerde de olsa, Türkiye dahil değişik coğrafyalarda 1980’lerde dünya çapında yayılan neoliberal akımın etkisiyle uygulanmaya başlanan yerelleşme ve daha fazla otorite ve kaynağın yerel yönetimlere aktarılmasını içeren yasa değişikliklerinin yanı sıra, yerel yönetimde

2009 Dünya Sosyal Forumu, Belem/Brezilya.

vatandaş katılımının kurumsallaşmasında da dışsal/uluslararası gelişmelerin etkisi olmuştur.

Türkiye’de Yerel Gündem 21 (YG-21), 1996 BM İstanbul Habitat II Konferansı’ndan sonra, Birleşmiş Milletler Kalkınma

Türkiye dahil değişik coğrafyalarda 1980’lerde dünya çapında yayılan neoliberal akımın etkisiyle uygulanmaya başlanan yerelleşme ve daha fazla otorite ve kaynağın yerel yönetimlere aktarılmasını içeren yasa değişikliklerinin yanı sıra, yerel yönetimde vatandaş katılımının kurumsallaşmasında da dışsal/uluslararası gelişmelerin etkisi olmuştur.

Programı (UNDP) ve Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Orta Doğu ve Batı Asya Bölge Teşkilatı (UCLG-MEWA) işbirliğiyle 1997’de bazı pilot il ve ilçelerde uygulanmaya başlamıştır. YG-21’in amacı yerel demokrasiyi harekete geçirerek tüm vatandaşların temel ihtiyaçlarının karşılanması ve ekosistemin korunmasıdır. Yerel Gündem sürecine ilk etapta 23, ikinci etapta 46, üçüncü etapta 62 ve dördüncü etapta 71 şehir katılmıştır. 2005’te kabul edilen Belediye Kanunu ile yerel yönetimde demokratikleşmenin kurumsal çerçevesini oluşturmayı amaçlayan kent konseylerine geçilmiştir. 2005 yılında yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 76. Maddesi ile kent konseylerinin kurulması belediye teşkilatı olan yerlerde zorunlu hale gelmiştir.

2006 yılında çıkarılan Kent Konseyleri Yönetmeliği’nin 6. maddesinde belirtilen görevlerine bakıldığında, demokrasi ve geleneksel yerel yönetim anlayışının ötesinde temsili bir kurumsallaşma amacı ortaya çıkmaktadır:

- “Yerel düzeyde demokratik katılımın yaygınlaştırılmasını, hemşehrilik hukuku ve ortak yaşam bilincinin geliştirilmesini, çok ortaklı ve

çok aktörlü yönetim anlayışının benimsenmesini sağlamak” (6/a);

- “Kente ilişkin temel stratejiler ve faaliyet planlarının belirlenmesinde, uygulama ve izleme süreçlerinde tüm kenti kapsayan ortak bir aklın oluşturmasına katkıda bulunmak” (6/c);
- “Yerellik ilkesi çerçevesinde katılımı, demokrasi ve uzlaşma kültürünü geliştirmek (6/ç);”
- “Sivil toplumun gelişmesine ve kurumsallaşmasına katkıda bulunmak” (6/g);
- “Çocukların, gençlerin, kadınların ve engellilerin toplumsal yaşamdaki etkinliklerini arttırmak ve yerel karar alma mekanizmalarında aktif rol almalarını sağlamak” (6/ğ);
- “Kent yönetiminde saydamlık, katılım, hesap verebilirlik, öngörülebilirlik ilkelerinin uygulanmasına katkıda bulunmak” (6/h).

Kent konseyleri belediye teşkilatı olan yerlerde, yerel seçim sonuçlarını izleyen üç ay içinde kurulmalıdır. Kent Konseyleri Yönetmeliği’ne göre, kent konseyi üyeleri, mahallin en büyük mülki idare amiri veya temsilcisi, belediye başkanı

Barınma ve sürdürülebilir kentsel kalkınma başlıklarına odaklanan Habitat III konferansı 2016 yılında Ekvator'un Quito kentinde düzenlendi.

Kaynak: Habitat III

veya temsilcisi, illerde valiler, ilçelerde kaymakamlar tarafından belirlenecek kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcileri, mahalle muhtarları, siyasi partilerin temsilcileri, üniversite temsilcileri, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, baroların ve ilgili dernekler ile vakıfların temsilcileri ve kent konseyince kurulan meclis ve çalışma gruplarının birer temsilcisinden oluşmaktadır. Belirtilen üyelere Genel Kurul yılda en az iki kez toplanması gereken ana karar alma birimidir. Genel Kurul "yürütme kurulunun, meclislerin ve çalışma gruplarının seçim ve çalışma esaslarını" çalışma yönergesi ile belirleme yetkisine sahiptir. Yürütme kurulu kadın ve gençlik meclislerinin başkanlarının da bulunduğu en az yedi kişiden oluşur. Genel kurulun altında işlev gören meclislerden kadın ve gençlik meclisi kurulması zorunludur. Bunlar dışında birçok yerelde çevre ve emekli meclisi de kurulmuştur. Bu meclislerin dışında kenti ilgilendiren herhangi bir sorun konusunda ilgilenen vatandaşlar çalışma grupları oluşturabilmekte ve mevcut durum tespiti yaparak değiştirilmesi veya yenilenmesi gerekenleri listeleterek kent konseyi

genel kuruluna sunabilmektedir. Genel kurulda kabul edilen kararlar görüşülmek üzere ilgili belediye meclisine sunulur.

Her ne kadar yasal bir kimliğe 2005 yılında kavuşmuş olsalar da kentteki paydaşları bir araya getiren ve şehir meclisi veya kent kurultayı gibi farklı isimlerle anılan oluşumlar kimi kentlerde bu tarih öncesinde de mevcuttu. Yönetmelikle çalışma ilkeleri belirlenmiş olmasına rağmen yapılan itirazlar ve açılan davalar sonucunda 2009 yılında yönetmelikte bazı değişiklikler yapılmıştır. Yapılan en önemli değişiklikler kent konseyi başkanı ve genel sekreteri görevlerinin ihdas edilmesi ve ilk yapılacak kent konseyi genel kurul toplantısının belediye başkanınca değil seçilecek divan kurulu üyelerince yönetilmesidir. Ayrıca 2006'daki yönetmelikle kent konseyine dahil edilmiş olan milletvekilleri, belediye ve il genel meclisi üyelerinin üyeliği iptal edilmiş ve üye muhtar sayısı artırılmıştır. Bu değişiklikler gerek YG21, gerek kent konseyi olarak işlev gören yapılarda aktif olarak görev yapan kişilerin itirazları sonucunda yapılmış ve kurulacak konseylerin daha yerel ve bağımsız olması hedeflenmiştir.

Kent Konseyi Deneyimleri

Türkiye ile ilgili çalışmalarda merkeziyetçi gelenek ve patronaj ilişkileri yerel yönetimleri ve yerel demokrasiyi etkileyen özellikler olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye'deki kent konseyleriyle ilgili çalışmalar incelendiğinde bir veya birkaç kent konseyi üzerine araştırma yapılarak bulgular elde edilmiş çalışmalar olduğu gibi, Türkiye Kent Konseyleri Birliği'ne üye 86 kent konseyinden 44'ünün cevapladığı ankete dayalı karşılaştırmalı çalışmalar da vardır. Genel olarak kent konseylerinin katılımı artırılmaktan uzak oldukları, belediyeye bağımlı ve kaynak açısından sıkıntılı ve yetkisiz oldukları ve temsile dayanan yeni oluşumlar oldukları iddia edilmiştir.

Bu bölüm için veri kent konseylerinin web/facebook sayfalarını inceleyerek ve gereken durumlarda telefonla iletişim kurarak elde edilmiştir. 2017 sonrası dönemde, gerek kayımların atanması gerekse yaşanan otoriterleşme süreçlerinden dolayı, 2017 öncesi döneme dair veri toplanmıştır. Ayrıca Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgeleri de kayımların atanmalarının

çoğunlukta olduğu bölgeler olduğu için, bu bölgelere dair veriler bu yazıya dahil edilmemiştir. Seçilmiş belediye başkanının anti-demokratik bir biçimde görevden alındığı bir ortamda, belediye ile bağlantılı çalışması gereken kent konseyinin anlamlı bir katılım mekanizması oluşturabilmesi mümkün görünmemektedir.

Karadeniz bölgesindeki kent konseyleri içinde en aktif olan Trabzon Kent Konseyi iken daha dikkatli incelendiğinde Trabzon Kent Konseyi'nin web sayfasının çoğu alanının yapım aşamasında olduğu görülmektedir. 2009 sonrasında CHP tarafından yönetilen belediyeler Giresun, Sinop ve Zonguldak'ta Kent Konseyleri aktif olmamıştır. Artvin ve Ordu'da ise bir önceki dönemde belediye yönetiminde olan CHP ve DSP dönemlerinde aktif kent konseyleri varken, AKP döneminde büyükşehir olan Ordu'da Kent Konseyi yeniden organize edilmiş ve tekrar aktifleşmeye başlamıştır. Artvin'de ise başlarda aktif olan Kent Konseyi tamamen işlevsiz bir haldedir.

Marmara Bölgesindeki kent konseylerinden birkaç tanesi hem kuruluş yılı hem de aktiflik açısından Türkiye genelinde bakıldığında ön plana çıkmaktadır. Çanakkale 6 meclis ve 37 çalışma grubuyla en aktif kent konseylerinden biridir. Çanakkale Kent Konseyi en erken kurulan kent konseylerinden biridir. 2004 yılında kurulmuş olan konseyin altında faaliyet gösteren beş meclis bulunmaktadır (çevre, engelliler, kadın, kültür ve sanat ve spor meclisleri). Ayrıca kadın, çocuk, sahiller, mülteciler, akıllı kentler ve anayasa da dahil olmak üzere birçok konuda çalışmalarını sürdürmüş olan 38 çalışma grubu kurulmuştur. Bu gruplar çalışmaları için bütçe, mekan ve ulaşım konusunda Kent Konseyi'nden destek almıştır.

Çanakkale'yi takiben çalışma grubu sayısı açısından en aktif kent konseyleri Kocaeli, Edirne ve Bursa idi. Fakat Kocaeli Kent Konseyi'ndeki tüm çalışma grupları Gençlik Meclisi altında ve öğrenci kulüpleri görünümündeydi. Ayrıca Kocaeli'ndeki diğer meclislerde kent yaşamı ve katılım alanında ciddi anlamda bir faaliyet yoktu. Edirne Kent Konseyi 2004'te kurulmuş olmasına rağmen ancak konsey başkanı değişince aktif hale gelmişti ve sadece bir meclis

bulunmasına rağmen aktif olarak faaliyet gösteren 12 çalışma grubu mevcuttu. Bursa Kent Konseyi de 5 meclis ve 11 çalışma grubuyla aktifti ve bunun önemli bir parçası, sonraki bölümde daha detaylı sunulacağı üzere, Nilüfer Belediyesi Kent Konseyi'nin çok aktif olarak katılımcı mekanizmalar örgütlemesi sonucu katılımcı bir siyasi kültürün oluşmuş olmasından da etkilenmişti.

Kırklareli Kent Konseyi 2007 yılında kurulmuş olmasına rağmen hiç aktif değilken açılması planlanan mermer ocağına ve çevre planlarına karşı gelişen toplumsal muhalefet sonucunda hareketlenmiş, 4 meclis 3 çalışma grubu ve aktif –özellikle de çevre koruma alanında– bir kurum haline gelmişti. Yerel Gündem 21 sürecinde en aktif kentlerden biri olan Yalova kent konseyinin web sayfası bulunmamakla birlikte facebook sayfası kent konseyine dair tüm etkinlikleri paylaşmaktaydı. Marmara Bölgesinde sadece görüntüde var olan kent konseyleri Balıkesir, Bilecik ve Sakarya kent konseyleriydi. İstanbul'da ise büyükşehir ölçeğinde kent konseyi kurulmamıştır ve ölçek sorunundan dolayı kurulsun bile işlevsel olması pek mümkün görünmemektedir.

İç Anadolu Bölgesinde Ankara, Eskişehir, Karaman ve Konya'da aktif kent konseyleri mevcuttu. Karaman, 5 meclis ve 40 çalışma grubuyla en aktiflerden biri gibi görünmekle beraber web sayfası yoktu. Eskişehir Kent Konseyi'nde Kadın Meclisi dışında her mahallede mahalle meclisi mevcuttu ve ayrıca 11 çalışma grubu kurulmuştu. Eskişehir yerel yönetim alanında bir istisna gibidir. Her ne kadar çok katılımcı olmasa da var olan sorunları iyi tespit eden ve aktif bir şekilde kentte yenilikçi projelere imza atan kuvvetli bir belediye başkanı vardır. Sivas Kent Konseyi yerel basında çıkan haberlere göre vali ve bakan ziyaretleri dışında faal olmamıştır. Aksaray'da kent konseyi bulunmamaktaydı, Niğde'de ise belediye başkanı kent konseyi başkanlığını yürütmekteydi.

Akdeniz Bölgesinde Antalya Kent Konseyi 1997 yılından beri faaliyet gösteren ve tabandan gelen bir örgütlenmeyle kurulmuş olan öncü kent konseylerinden biridir. Kentte yaşayan Türk vatandaşı olmayanlara yönelik yabancılar meclisi de kuran Antalya Kent Konseyi mahalle

meclisleri de kurmuştur. Aktif bir YG21 geçmişi olan Antalya'da kent konseyi çalışmalarının faal olarak devam etmesini sağlayan faktörler hem var olan aktif sivil toplum hem de belediyenin bu faaliyetlere olumlu yaklaşımıdır. Faal olmasına rağmen, derinlemesine incelendiğinde, Antalya Kent Konseyi'nin de rant ve benzeri sebeplerden katılımcılığı temel bir mekanizma olarak benimsemediği görülmektedir. Yine YG21 ile başlamış ve 2001'de kurulmuş olan Adana Kent Konseyi de 5 meclis ve 11 çalışma grubuyla aktif olarak çalışmalar yürütmüş ve anayasa referandumundan çevre politikasına kadar çeşitli konularda siyasi görüş bildirmiş, demokratikleşme açısından adımlar atmaya çalışmıştır. Mersin 2014 yılında kurulmuş ve 3 meclis ve 14 çalışma grubu oluşturmuştur.

Burdur Kent Konseyi 2000'lerin sonunda kurulmuş ve belediye CHP'ye geçtikten sonra yapılan seçimlerin akabinde belediye başkanı ile seçilemeyen aday arasında sosyal medyaya da yansıyan bir çekişme olmuştur. Lamba ve Kerman yaptıkları çalışmadan Burdur Kent Konseyi üyelerinin belediye başkanının konsey çalışmalarında etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Kahramanmaraş oldukça aktifken 2014'ten sonra pasifleşmiştir. Aktif bir web sayfası olmayan konseyin facebook sayfasında da en son 2014 yılında paylaşımında bulunulmuştur. Isparta Kent Konseyi'nin web sayfası olmasına rağmen pek bilgi ve etkinlik paylaşımı bulunmamaktaydı. Osmaniye Kent Konseyi'nin aktif bir facebook sayfası mevcuttu ve meclisler çalışmalarını sürdürmekteydi fakat 2016'dan sonra sadece bayramlaşma amaçlı kullanılmıştır.

Sonuç olarak, Türkiye'de kent konseylerinin kuruluşlarından 2017'ye kadar olan dönemde etkinlik düzeyleri kıyaslamalı olarak incelendiğinde homojen bir tablo ortaya çıkmamaktadır. Türkiye genelinde benzerlik ve farklılıkların nedenlerinin ortaya çıkarılması çok değişkenli bir çalışmayı gerektirmektedir. Böyle kapsamlı bir araştırma için, yukarıda incelenen kent konseyleri arasında etkinlik düzeyi ve vatandaş katılımının yüksek olduğu örnekler arasında öne çıkan Çanakkale ve Nilüfer vakaları üzerine yapılan ve yüz yüze görüşmeler de içeren saha çalışmamız önemli bulgular sunmaktadır.

Çanakkale Kent Konseyi tarafından düzenlenen Tohum Takası Şenliği. **Kaynak:** Yurttaşlık Derneği

Çanakkale Kent Konseyi

Henüz yasal bir zorunluluk haline gelmeden önce kurulmuş olan Çanakkale Kent Konseyi ildeki Yerel Gündem 21 çalışmalarının devamı olarak görülebilir. Çanakkale’de yerele dair proje ve talebi olan birçok bireyin zaman içinde farklı oluşumlar etrafında bir araya gelmiş olduğu görülmektedir. 1995 yılında kurulması planlanan organize sanayi bölgesinin (OSB) konumuyla ilgili uzlaşmazlık, kendilerini sivil inisiyatif olarak tanımlayan bir kesimin öncülüğünde bir Şehir Konseyi kurulmasına önayak olmuştur. Bir grup OSB’nin şehir merkezine yakın olması gerektiğini savunurken, diğer grup şehir merkezinden uzakta kurulmasının daha iyi olacağını savunmuştur. Şehir Konseyi konuyu enine boyuna tartıştıktan sonra sanayi bölgesinin kenti olumsuz etkileyeceği sonucuna varmış ancak belediye meclisi konseyin kararını dikkate almayarak OSB’nin kente yakın yapılmasına karar vermiştir. Bunun üzerine Şehir Konseyi işlevini yerine getiremediğini ifade ederek kendini feshetmiştir. Çanakkale Şehir Konseyi deneyimi bir başarısızlık gibi görünse de aslında bu deneyimin pek çok kalıcı etkisi olmuştur. Bunlardan biri de YG-21 çalışmalarıdır.

YG-21, Çanakkale’de 1997’de uygulanmaya başlamıştır. İldeki YG-21’in en önemli ve kapsamlı çalışmalarından biri Kent Eylem Planı’dır. Bu planın amacı mevcut durumun belirlenmesi ve öncelikler ile hedefler konusunda bir yol haritası hazırlanmasıdır. Bu çalışmanın sonucunda yerel için önemli olduğu düşünülen her konuda eylem planı oluşturulmasına karar verilmiştir. Plan 2006-2008 yılları arasında, Korel Göymen’in kolaylaştırıcılığında, bütünsel bir planlama örneğiyle, ekonomik, ekolojik ve kültürel alanları içine alan ve “birlikte” hazırlanan bir plandır. Yani sadece belediye ve YG-21 ofisinin bir araya gelerek oluşturdukları bir plan değil, katılımcı zihniyetle hazırlanmış bir plandır. İlk aşamada üç ana çalışma grubu oluşturulmuştur. Toplum-kültür, ekonomi, çevre-altyapı çalışma grupları raporlarını paylaştıktan sonra ikinci aşamada paylaşım toplantıları düzenleyerek bu raporları Çanakkalelilerle paylaşmış ve farklı katılımcıların görüşlerini almışlardır. Sendika üyelerinden toplum merkezlerine, belediye meclis üyelerinden ticaret borsası ve ziraat odaları meclis üyelerine kadar farklı kesimlerle yapılan paylaşım toplantılarında, katılanlara farklı

alanlarda kentlerinde 30 yıl sonra asla görmek istemedikleri ve mutlaka görmek istedikleri üç durumu kırmızı ve yeşil kartlara yazarak belirtmeleri istenmiştir. Bunlar derlenerek Paylaşım Toplantıları Sonuçları olarak yayınlanmıştır.

Bu toplantılardan çıkan sonuçlar ve çalışma gruplarının oluşturdukları raporlar kent konseyinde görüşülmüştür. Bu sayede oluşan Çanakkale Eylem Planı, kent konseyi tarafından 2008 yılının sonunda “Kent Görüşü” adı altında yayınlanmıştır. Raporla eğitim, sağlık, kültür-sanat, enerji, çevre, deniz ve kıyılar gibi farklı alanlarda amaçlar, temel politikalar, öngörülen sonuçlar ve bu sonuçlara ulaşmak için gereken faaliyetler, kurumların programlarında mevcut olan uygulamalar, eylem planı çerçevesinde önerilen projeler ve ilgili kurum ve ortaklar listelenmiştir.

Çanakkale’de kent konseyinin web sayfasında hedef kentlilerin eşitlik ve katılımcılık gözetilerek kentlilerin karar süreçlerine dahil edilmesi ve karar süreçlerinin demokratikleştirilmesi hedeflenmekte olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda katılımcı bütçe hazırlanması için çalışmalar yapılmış, 2013 yılından

Çanakkale Kent Konseyi tarafından düzenlenen Tohum Takası Şenliği. **Kaynak:** Yurttaşlık Derneği

İtibaren mahalle meclisleri kurulmaya başlanmış ve 2015 itibarıyla her mahallede faal olan bir mahalle meclisi oluşturulmuştur.

Kent konseyleri 2008 yılında mevzuata göre de zorunlu hale gelince, Ankara'da bir tip tüzük hazırlanmış ve tüm kent konseylerinin bu tip tüzüğe göre yeniden örgütlenmesi istenmiştir. Çanakkale Kent Konseyi var olan tüzüğünü ilk aşamada değiştirmek zorunda kalmış ancak sonrasında bazı yönergelerle yeni tüzükten doğan aksaklıkları gidermiş ve uygun gördüğü şekilde çalışmalarına devam etmiştir. Kent Konseylerinin demokratikleştirilmesi için yönetmelikteki bazı maddelerin iptali için Danıştay'a başvurulmuş ve bazı maddeler

değiştirilerek 2009 yılında yönetmelik güncellenmiştir.

Yönetmeliğe göre senede en az iki kez toplanması gereken kent konseyi genel kurulu, Çanakkale'de üç ayda bir toplanmaktadır. Toplantılara isteyen herkes katılabilmekte ve katılanların sayısı yaklaşık 100 kişi civarında olmaktadır. Bunların 30-40'ı tüzükçe belirlenen katılımcılar, gerisi ise ilgilenen tüm kentlilerden oluşmaktadır. Toplantı gün ve saatleri kentteki çeşitli panolar, yerel gazete ve televizyon kanalları aracılığıyla ve kent konseyinin aktif olarak çalışan internet sayfasından duyurulmaktadır. Çanakkale Kent Konseyi'nin çalışmaya başlaması ve aktif bir meclis ve çalışma grupları barındırması kentte tarihsel

olarak aktif olan sivil toplum ve sivil inisiyatifle birebir ilişkilidir. Örgütlü sivil toplum ve eğitimli insan kaynağının varlığı uluslararası fonlarla birleşince oluşan kaynak ve kapasite, Çanakkale'deki kent konseyi çalışmalarının aktif ve etkin olmasını sağlamıştır. Ayrıca belediye başkanlarının YG-21 de dahil olmak üzere Kent Konseyi çalışmalarına aktif olarak destek vermelerinin de etkili olduğu gözlenmiştir.

Nilüfer Kent Konseyi

Nilüfer vakası da Çanakkale gibi katılımcı yerel yönetim ve kent konseyleri alanında etkili bir örnektir. Yerel Gündem 21'in Türkiye'deki ilk uygulaması, 1994'te Bursa Büyükşehir Belediyesi'nce başlatılırken, Bursa'da YG-21 örgütlenmesine giden ilk ilçe belediyesi Nilüfer olmuştur. Ekim 2002'de kurulan Nilüfer YG-21 ile başlayan ve 2009 yılından bu yana Nilüfer Kent Konseyi çatısı altında devam eden çalışmaların amaçları, kadınları, gençleri, toplumun tüm kesimlerini bu süreçte dahil etmek ve Nilüfer'de kentlilik bilincini geliştirmek olarak vurgulanmaktadır.

2009'dan bu yana, Nilüfer Kent Konseyi, Nilüfer Belediyesi ile birlikte Mahalle Komiteleri projesini yürütmektedir.

Çanakkale Kent Konseyi'nin çalışmaya başlaması ve aktif bir meclis ve çalışma grupları barındırması kentte tarihsel olarak aktif olan sivil toplum ve sivil inisiyatifle birebir ilişkilidir. Örgütlü sivil toplum ve eğitimli insan kaynağının varlığı uluslararası fonlarla birleşince oluşan kaynak ve kapasite, Çanakkale'deki kent konseyi çalışmalarının aktif ve etkin olmasını sağlamıştır.

Bursa Nilüfer Kent Konseyi'nin tohum kütüphanesi ve kent bostanı.
Kaynak: Yurttaşlık Derneği

Bu projenin amacı da “yerinden yönetim ilkesi çerçevesinde katılımcılığı ve demokrasiyi geliştirmek” olarak belirtilmiştir. YG-21’den bugüne yaptığı çalışmalar ile Nilüfer Kent Konseyi ve Nilüfer Belediyesi, birçoklarının vatandaş katılımı bağlamında Türkiye çapında “en iyi örnek” olarak ulusal ve uluslararası ödüller kazanmıştır. 2014 yılında yapılan bir röportajda, o dönemin Nilüfer Belediye Başkanı Mustafa Bozbey, yerel demokrasi ve vatandaş katılımına yaklaşımını şöyle özetlemektedir: “Türkiye’de katılımcı demokrasinin yerleşmesini istiyorsak mutlak surette yerelde, hatta sokak, mahalle ve apartman düzeyinde demokrasi alanlarının oluşmasını ve bu alanlarda demokrasi kavramının insan benliğine yerleşmesini sağlamak gerekiyor. Yoksa tepeden inme demokrasi olmaz. Siz ne kadar demokrasi var deseniz de, demokrat gibi davranmış olsanız da neticede askıda kalır. Bu, halka inmez, halk demokrasiye inanmaz, halk demokrasi bilincini içselleştirmez ve buna göre bir yaşam sürdürmezse o ülkede demokrasiden bahsedemeyiz.” Aynı röportajda, Bozbey, Nilüfer Mahalle Komitelerini kurarken Porto Alegre’nin (Brezilya) katılımcı bütçe çalışmaları ile kardeş kent olan Umea Belediyesi (İsveç) örneklerinden esinlendiğini belirtmiştir. Bozbey, Mahalle Komiteleri’nin amacının yerel demokrasiyi güçlendirmek olduğunu ve “Mahalle Komiteleri’ne seçilenlerin mahalleyle ilgili sorunları tartışmak, karar vericiler olmak, mahallenin gelişimiyle ilgili fikir üretmek için” seçildiklerini eklemiştir.

YG-21’den bu yana gönüllülük yapmış, Nilüfer Belediyesi’nin çalışmaları içinde bulunmuş, deneyimli Nilüfer Kent Konseyi üye ve çalışanları yüz yüze görüşmelerde belediye başkanının Mahalle Meclisleri’ne yaklaşımının Kent Konseyi için de geçerli olduğunu ifade etmişlerdir. Nilüfer Kent Konseyi Genel Sekreterliği görevini de yapmış bir üye, Kent Konseyi’nin

Yerel Gündem 21’in Türkiye’deki ilk uygulaması, 1994’te Bursa Büyükşehir Belediyesi’nce başlatılırken, Bursa’da YG-21 örgütlenmesine giden ilk ilçe belediyesi Nilüfer olmuştur.

kurulma ve kurumsallaşma sürecinde, Bozbey ve danışmanlarının Avrupa örneklerini incelediklerini ve Kent Konseyi’nin işleyişte ve bütçesinde Belediye’den bağımsız bir yapı olmasına özen gösterdiklerini belirtmiştir. Ayrıca Nilüfer’de belediye başkanı, yardımcısı ve danışmanlarının Kent Konseyi başkanı veya üyesi olamaması Kent Konseyi başkanının bağımsız ve tarafsız bir kişi olmasına önem verildiği anlamına gelmektedir. Bunlar Kent Konseyi’nin partizan bir kurum olmaması adına atılmış önemli adımlardır.

Nilüfer’de yerel yönetimde vatandaş katılımını artırma ve derinleştirme yönünde inisiyatiflerin yukarıdan geldiği görüşülen kişilerin ortak görüşüdür. Örneğin, Mahalle Komitelerinin belediye başkanının projesi olduğu vurgulanmıştır. Yukarıda belirtilen, mahalle komitelerinin kuruluş ve işleyişlerindeki farklılıkların açıklanmasında muhtarların rolünün önemli bir etken olduğu belirtilmiştir. Bazı muhtarların yetkilerini mahalle komiteleri ile paylaşmak istememeleri önemli bir engel olarak vurgulanmıştır.

Hem Kent Konseyi, hem de mahalle komiteleri bağlamında vurgulanan bir diğer etken de özellikle YG-21’den bu yana yerel birimlerin vatandaş katılımı deneyimidir. Daha iyi işleyen mahalle komiteleri geçmişte de aktif ve katılımcı olan mahallelerde bulunmaktadırlar. Vatandaş katılımının niteliği açısından

YG-21 çerçevesinde gönüllü katılımın daha verimli olduğu, Kent Konseyi başta iktidardaki partinin bir projesi olarak algılandığı için YG-21 altında sürdürülen çalışmalara kısa vadede olumsuz etkisi olduğu ve zaman içinde profesyonelleşmeye yol açtığı yapılan görüşmelerde altı çizilen gözlemler olmuştur.

Çıkarımlar

Türkiye’de 1997’de pilot bölgelerde işlemeye başlayan YG-21 uygulamaları ve akabinde kurulan Kent Konseyleri etkinlik ve vatandaş katılımı açılarından önemli farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkların incelenmesi adına, yukarıda kısaca sunulan Çanakkale ve Nilüfer vakalarının öne çıkardığı gözlemler şunlardır: YG-21 sürecinde kaydedilen ilerlemelerin, Kent Konseyleri aşamasına geçildiğinde vatandaş katılımı üzerinde olumlu etkileri olmuştur. Her iki aşamada da belediye sınırları içinde öncesine dayanan gönüllü katılımcı ve etkin bir sivil toplum yapısının olması vatandaş katılımının niteliği ve niceliğini etkilemektedir. Öte yandan, Kent Konseylerine bağlayıcı karar alma otoritesi vermeyen yasal çerçevede, seçilmiş yerel otoritelerin (belediye başkanı, belediye meclisi, muhtar gibi) güç ve yetki paylaşımına açık ve vatandaş katılımını artırma ve derinleştirme yönünde güçlü bir iradeye sahip olup olmaması, konseylerin bu işlevleri yerine getirebilmelerinde kritik bir eşik olmuştur. Konseylerin pratikte bu yerel otoritelerden (finansal vb. anlamda) ne kadar bağımsız olduğunun da vatandaş katılımı üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Konseylerin siyasi iktidarın kurumlarından biri olduğu yönünde vatandaş algılarının kırılabilmesi ve hakiki katılımın sağlanabilmesi için yasal (*de jure*) olmasa da pratikte (*de facto*) bağımsızlığın gerekli olduğu söylenebilir. Çanakkale ve Nilüfer örnekleri incelendiğinde esasında fark yaratan, bu tür katılım mekanizmalarının uygulanmaya başlaması ve işlevinin daha geniş çevrelerce görülmesi ve deneyimlenmesi sonucunda bu süreçlerin sahiplenilmeye ve daha etkin bir şekilde işletilmeye başlanmasıdır. Özet olarak, etkin katılım mekanizmaları yönetmelikle ve tüzel kişilik kazandırmakla değil, katılımcı ve yerinden yönetim süreçlerinin işlevini deneyimleyen, dert ve taleplerini katılımcı mekanizmalar aracılığıyla çözmeye çalışan ve bunları sahiplenen vatandaş kitlesi oluşturulduğunda mümkün olacaktır.

Etkin katılım mekanizmaları yönetmelikle ve tüzel kişilik kazandırmakla değil, katılımcı ve yerinden yönetim süreçlerinin işlevini deneyimleyen, dert ve taleplerini katılımcı mekanizmalar aracılığıyla çözmeye çalışan ve bunları sahiplenen vatandaş kitlesi oluşturulduğunda mümkün olacaktır.

“Bu kentin başka bir hikayesi, başka bir beklentisi var”: Kayyımların gölgesinde Diyarbakır ve Kürt belediyeciliği deneyimi

Siyaset bilimci Cuma Çiçek, Diyarbakır’a odaklanarak 1999’dan bugüne yerel yönetimler alanında yaşananların kapsamlı bir bilançosunu çıkarıyor. Kürt belediyeciliği deneyimini kendi iddiası ışığında değerlendiriyor.

Diyarbakır, Mardin ve Van Belediyelerine kayyım atanması başta Diyarbakır olmak üzere Kürt illerinde nasıl bir tepki yarattı? Daha önceki dönemdeki kayyım atamalarıyla karşılaştırılacak olursak bir farktan söz edilebilir mi?

“Diyarbakır sokağı”nda çok radikal bir fark var mı dersanız, bence yok. Her ikisine de rıza yok. İlk durumda bu rıza göstermeme hali daha sınırlı yansiyordu dışarıya, çünkü kentin çok ağır bir gündemi vardı, çatışmalar, can kayıpları, zorunlu yerinden edilmeler sürüyordu. Deyim yerindeyse kayyım atanması kıyamet içerisindeki bir parantez gibiydi, daha büyük meseleler vardı. Sur’da yoğun çatışmalar vardı, Cizre’de, Nusaybin’de, Yüksekova’da aynı durum söz konusuydu. Bu mesele biraz tali bir mesele haline gelmişti.

Şimdiki kayyım atamaları ise en azından kent çatışmalarının geride bırakıldığı bir dönemde gerçekleşti. Bu yüzden tali değil merkezi bir mesele haline geldi. İki dönemde de bu duruma rızanın olmadığı çok açık. Belki ilkinde hükümete yakın ya da Kürt hareketine ve HDP’ye mesafeli Kürtler içerisinde daha rahat gerekçe üretiliyordu bu duruma. Ama bugün bu duruma bir gerekçe üretebilecek hemen hemen kimse yok. Çok tekrar etmek istemiyorum ama daha seçimler yeni olmuş, yoğun bir normalleşme beklentisi hâkim kentte, herkes bu üç, dört yıllık gerilimi atlatmayı beklerken bunun gerçekleşmesi gündelik hayatın akışının tersine bir şeydi. Eski günleri hatırlatan,

tekrar o günlere dönem ihtimalini gündeme getiren bir vaka olarak ortaya çıktı. Bu yüzden sadece HDP’li Kürtler değil, kimsenin rıza göstermediği ve anlam veremediği bir durum olarak değerlendirilebiliriz. Diyarbakır’da sokağa taşmış bir tepki yok, ama rıza da yok.

Tepkinin olmamasının temel nedeni ne? Bir eğilime göre sokağa çıkmanın maliyeti yükseldi, insanlar o yüzden çıkmak istemiyor. Ama hep 90’ları hatırlatırız, o yıllarda insanlar çok ağır koşullara rağmen sokağa çıkıp tepkilerini gösterirlerdi. Elbette bugün sokağa çıkmanın maliyeti çok yükselmiş durumda, ama bundan öte Kürt sokağında iki şey ciddi darbe aldı bu son iki üç yılda. Bunlardan biri “umut”. Bilirsiniz cesaret korkmamak değildir, korkulduğu halde yapılması gerekeni risk alarak yapmaktır. Sorulması gereken soru şu: İnsanlar korkuya rağmen nasıl adım atarlar? Bir şeyin gerçekleşeceğine dair umudunuz varsa sokağa çıkarsınız ama bu umut çok büyük bir darbe aldı. Çünkü üç çözüm süreci geçirdi Kürtler 2000’ler boyunca. Bunca olan bitenden sonra iş kent çatışmasıyla sonlandı. Bu bir umut kırılması yarattı ve bu umudu tazeleyecek işler de yapılmadı son yıllar içerisinde.

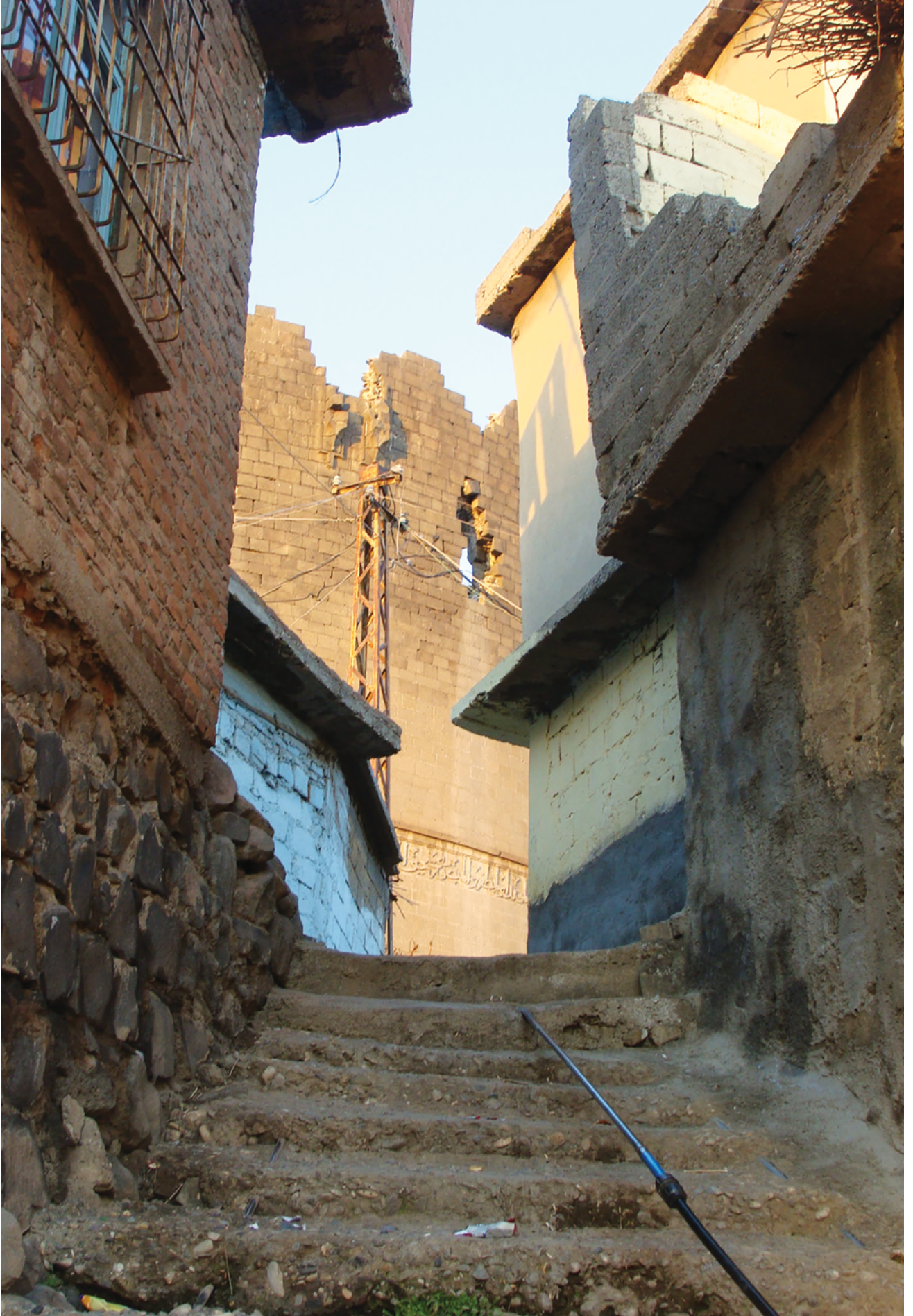
İkincisi ise “güven”. İnsanlar kişisel limitlerinin farkındalar. Dolayısıyla bir kolektif aktöre, toplum olarak bir “biz”e ihtiyaç var. Bu “biz”in ölçütleri farklı olabilir; bu bazen Diyarbakır halkı olur, bazen Kürtler olur, bazen A partisinin cemaati olur, bazen bir sosyal hareket

Son kertede Kürt meselesi bir “tanınma” meselesidir. Bu tek başına dilin, kimliğin tanınması demek değil; bir kolektif aktör olarak tanınmanız anlamına geliyor. Kayyım atamak tam da bu tanınma meselesini ayaklar altına alıyor.

olur ama bu noktada kolektiviteye, kolektif aktöre güven sarsıldı. İnsanların mevcut durumdaki kolektif aktöre olan güvenleri 2015 öncesine göre çok daha sınırlı. Bu üç yıl içerisinde ne güven tazelandı ne de umut yenilendi ya da umudu artıran işler yapıldı. Son kertede Kürt meselesi bir “tanınma” meselesidir. Bu tek başına dilin, kimliğin tanınması demek değil; bir kolektif aktör olarak tanınmanız anlamına geliyor. Kayyım atamak tam da bu tanınma meselesini ayaklar altına alıyor.

Sınırlı bir “normalleşme”den bahsettiniz, bunu söylerken neyi kastettiniz?

Aslında en büyük normalleşme kent çatışmalarının bitmesidir. Yani başınızda sabahtan akşama kadar ağır silah seslerini gününbirlik duyduğunuz bir mekânda yaşıyorsunuz. Bedelleri çok ağır oldu. En az üç bin can kaybından, beş yüz bine yakın yerinden edilmeden bahsediliyor. Diyarbakır’da hâlâ net bilgiler yok, ama 400 can kaybının ve 25 bin yerinden edilmenin olduğu

söyleniyor. Sur Diyarbakır'ın merkezi, eski şehrin içinde bu olaylar meydana geldi. Sonra bu durum berbat bir şekilde de olsa bitti ve en azından silahlar sustu. 2016'da Nisandan sonra çatışmalar çoğunlukla durmuştu. Seçimler oldu, belediyeler yenilendi. Halk kendi siyasi iradesini tekrar sandığa yansıttı ve olan bitene rıza göstermedi. Görevden alınan HDP geleneği çoğu yerde oyunu arttırarak yeniden belediyeyi aldı. Tekrar seçime gitme, seçtiğin kişinin göreve başlaması, iyi kötü birkaç konserin olması derken gündelik hayatın normale döndüğüne dair bir izlenim doğdu. OHAL'in sonlandırılması da bunu pekiştirdi. Çok sınırlı da olsa bir umut doğdu denebilir.

Buradan belediyeçilik meselesine gelelim. Nihayetinde hükümetin kayyım politikası her şeyden evvel yerel yönetimleri hedef alıyor. İlk olarak, Kürt belediyeçiliğini nasıl tanımlamak gerekir? Kağıt üstünde de olsa Kürt belediye deneyimini farklı kılan unsurlardan bahsetmek mümkün mü? Bir başka toplumsallığın mümkün olabileceği iddiası. Çok kısaca ifade edecek olursak, siyaset dışı bir hizmet belediyeçiliği anlayışı yerine bir siyaset alanı olarak belediye tahayyülünü koymak denebilir. Bu, makro ve mikro düzeylerin iç içe geçtiği bir siyasal alan anlayışı. En azından iddia buydu, bunun ne kadar gerçekleştiğini konuşuruz.

Kayyım atamalarına karşı gösterilen tepkilerin ölçüsü açısından HDP geleneğinin yerel yönetimler bağlamında bu zamana dek ortaya koyduğu performansın bir etkisinden bahsedilebilir mi?

Ben çok belirleyici olduğunu düşünmüyorum, işin doğrusu hâlâ Kürt meselesi ana mesele. İnsanların oy tercihinde ya da siyasi vakalara karşı tepkilerinde dirençlerinde belirleyici olan şey Kürt meselesindeki genel politikaldır. Bugün Kürt meselesinde bir çözüm umudu olsaydı ya da ilgili aktöre karşı bir güven olsaydı muhtemelen tepki –belediye hizmetindeki algıyı sabit olarak kabul etmek bile– daha yüksek olurdu. Dolayısıyla bunun o denli stratejik bir mesele olduğunu düşünmüyorum. Şu anda Kürt sokağındaki ana parametre Kürt meselesinin gidişatı çünkü insanlar buna bakarak pozisyon alıyorlar. AKP'ye oy veren insanlar esas olarak İslami ve toplumsal tahayyüllerini baz alarak oy veriyor. Belediye hizmetleri

Kürt meselesi muhtemelen bir desantralizasyon ile, yani âdem-i merkezîyetçi bir anlayış ile çözülecek. Dolayısıyla belediyeler bu meselenin bir çözüm ölçeği ve çözüm alanı oldu.

üzerinden bir pozisyon almak söz konusu değil. Belediye hizmetleri hâlâ Kürt meselesinin gölgesinde kalan bir mesele. Ama şöyle bir parantez açabilirim: Kürt meselesi nasıl çözülür diye sorduğunuzda belediyenin de bir anlamı var. Belediye bildiğimiz gibi yalnızca merkezi idarenin vesayeti altında hizmetlerin üretildiği bir alan değil; yani ulaşım hizmetleri, çevre, altyapı, çöp, yol, park, bahçe vs. bunlardan ibaret değil yerel yönetimler. Son yirmi yıldır yapılan tartışmalarda şöyle bir genel eğilim oluştu. Kürt meselesi muhtemelen bir desantralizasyon ile, yani âdem-i merkezîyetçi bir anlayış ile çözülecek. Dolayısıyla belediyeler bu meselenin bir çözüm ölçeği ve çözüm alanı oldu. Buraya böyle bir rol biçildi. Aslında kayyımı da böyle değerlendirebiliriz. Belediye hizmeti meselesi değil ama Kürt meselesinin çözümü bu kapıyı açmak ile mümkün olacak. Yani yerelleşme ile mümkün olacak. Şu an atılan adım bırakın ana kapıyı aşmayı, açılan ara kapıyı bile kapatmak anlamına geliyor.

Kapıya bolca kilit vurmak belki de.

Kapıya ikinci, üçüncü, dördüncü kilit vuruldu ve kilitlerin hacimleri bayağı büyütüldü. Belediyelerin performansını radikal demokrasi kavramı üzerinden değerlendirmek mümkün. Ben ana akım Kürt siyasetinin radikal demokrasisini beş ana eksen üzerinden tanımlıyorum. Bu eksenlerin ilk ikisinde başarılı olduğum, son üçünde başarısız olduğum iddiasındayım. Bunun birinci ögesi çoğulcu kimlik politikası, yani Türkiye ölçeğinde bir çoğulcu kimlik politikası inşa etme çabası. Kürt meselesinin kimlik boyutunu da bunun içerisinde çözmeye iddiasında. Tek başına bir ulusal meseleyi değil, aynı zamanda mesele mezhep ya da etnisite meselesini de bunun içinde düşünebiliriz. Kürtçenin lehçeleri, Kürtçe dışında bir dile alan açma mesela Ermeniceye, Arapçaya, Süryaniceye alan açma ya da hakim Sünni dini kimliğin yanında Alevi kimliğine alan açma gibi örnekleri sayabiliriz. Burada

aslolan çoğulcu bir kimlik politikası ve bunun içerisinde Kürt kimliğinin yeniden üretimi. Birinci ayağı bu oluşturuyor. İkinci ayağı toplumsal cinsiyet meselesi, yani kadınların toplumsal hayatta karşılaştığı eşitsizliği giderici ve onları güçlendiren bir perspektifi var Kürt hareketinin. Buna toplumsal cinsiyet eşitliği ya da kadın özgürlüğü diyebiliriz. İşin üçüncü boyutu ekoloji, ama bunu çevre politikası ve ekoloji olarak genişletebiliriz. Dördüncüsü yoksullardan yana sınıfsal yeniden konfigürasyon yani bir sınıfsal politika,

Suriçi'ndeki Alipaşa mahallesi. **Kaynak:** Fırat Genç

sınıfsal olarak yoksulları öncelleyen ve onları destekleyen yeni bir ekonomik yapının inşası diyebiliriz. Beşincisi ise bu dört eksenli aşağıdan kesen aşağıdan örgütlenmeye, meclis örgütlenmesine dayalı katılımcılık mekanizmalarının inşası.

Kürt belediyeçiliği bu beş ayak üzerinden bir belediye inşa etmeye çalıştı. Bizim bildiğimiz anlamda belediye hizmetleri Ankara'da, İstanbul'da, İzmir'de çoğu kentte merkezi hükümetin yereldeki uzantısı olan geleneksel hizmetler ile

sınırlı bir alandı. Kürt belediyeçiliği ya da HDP geleneği bunu biraz genişletmeye çalıştı. Aslında Kürt meselesinin çözümünü yerel yönetimlerle harmanlayarak kendi toplumsal tahayyülünü yerelde hayata geçirmeye çalıştı. Bir yandan kimlik politikasını, bir yandan toplumsal cinsiyeti, bir yandan ekolojiyi ve aşağıdan örgütlenmeyi yansıtmaya çalıştı.

Kürt hareketi çoğulcu kimlik politikaları ve toplumsal cinsiyet alanında kısmi de

olsa bir başarı elde etti ve bu sokakta görünür durumda. Ama geriye kalan başlıklara baktığımızda aslında Diyarbakır dışında ya da Kürt bölgesinin dışında başka yerlere anlatılabilecek bir hikâye ortaya çıkarılmadı. Örneğin sosyal politika, ekoloji ve aşağıdan örgütlenme konusunda Diyarbakır'ın Aydın'a, Manisa'ya, Trabzon'a anlatabileceği bir hikayesi bence yok ama toplumsal cinsiyet konusunda var, en basitinden eş başkanlık kurumu var. Mevcut mevzuatı, hukuku zorlayarak yaptı bunu. Belediye

Alipaşa mahallesinde kentsel dönüşüm projesi kapsamında yapılan yıkımlar. **Kaynak:** Fırat Genç

bürokrasisinde değişiklikler oldu, örneğin üst yönetimlerde bizim daire başkanlığı dediğimiz ana hizmet birimlerinin amirliğinde kadın sayıları arttı. Diyarbakır, Mardin ve Van'da Kadın Politikaları daire başkanlıkları kuruldu. Bu ana birimlerden biri gibiydi ve bir bütçesi oluştu, ayrıca belediye hizmetlerine yansıdı bu öncelik. Kimlik politikalarına bağlamında Kürtçeye alan açıldı örneğin. Bugün kayıma rağmen kentte iki dilli tabelalar var. Kürtçe sembolik anlamda sokakta çok daha görünür bir dil. Kürtçe kreşler

açıldı, konserler, tiyatro festivalleri, müzik festivalleri, film gösterimleri organize edildi. Kürtçe zaten meşruymuştu, sembolik olarak çok daha güçlenmiş ve görünür bir hale geldi. Yalnızca Kürtçeye değil Ermeniceye de alan açıldı ve bu dil de kentte görünür hale geldi. İyi kötü birkaç tabelaya, kitaplara, konserlere yansıdı ve kiliseler restore edildi. Dahası belediyenin desteğiyle Pir Sultan Abdal Derneği ile ortak bir cemevi inşa edildi; bu, kentte sadece Sünniler yok Aleviler de var demektir. Aslında

baktığımızda kimlik politikasında kısmi bir ilerleme kaydedildi ama iddianın çok gerisinde kaldı onu da belirteyim; ama bu konuda iyi kötü bir kapı açıldı ve sokakta görünür biçimde mesafe alındı. Toplumsal cinsiyette hakeza yine öyle oldu. Türkiye'de belediye meclisinde kadınlara en çok yer veren Mardin, Diyarbakır ve Hakkâri belediyeleridir. İstanbul, İzmir ve Ankara'nın da önünde. Bu durum özellikle temsile, belediye meclis yapısına, belediye başkanlarına, belediyenin bürokrasisine de yansıdı.

Türkiye’de belediye meclisinde kadınlara en çok yer veren Mardin, Diyarbakır ve Hakkâri belediyeleridir. İstanbul, İzmir ve Ankara’nın da önünde. Bu durum özellikle temsile, belediye meclis yapısına, belediye başkanlarına, belediyenin bürokrasisine de yansdı.

İdari kurumlar kuruldu, bir sürü kadın birimi kuruldu. Kadın kooperatifleri kuruldu belediyenin desteğiyle. Kürt belediyeciliğinin genel olarak böyle bir hattının olduğunu söyleyebiliriz, belediye hizmetlerinin tahayyülü ötesinde bir şeyler ortaya konuldu bu bahsettiğim beş ayak üzerinden.

Dolayısıyla Kürt belediyeciliği dediğimizde bir dizi iddiadan bahsediyoruz.

Böyle bir iddiadan kesinlikle bahsedebiliriz. Ama uygulamada çoğulcu kimlik politikası ve toplumsal cinsiyet bağlamında kısmi bir başarıdan bahsedebiliriz belki, ama işin doğrusu sınıf politikaları, çevre ve ekoloji politikaları ve aşağıdan örgütlenme konusunda söylem düzeyinin ötesinde bir deneyimden bahsetmek oldukça zor.

Peki bunun nedenleri ne sizce?

Çoğulcu kimlik politikası ve toplumsal cinsiyet başlıklarında alınan yol da iddianın gerisinde aslında. Yoksa ortaya konan iddialar çok daha büyük. Neden peki? Kürt hareketinin siyaset algısı “yüksek siyaset” algısı. Yani partiler düzeyinde yapılan siyaseti kast ediyorum. Halbuki siyaset dediğimiz şey esasında sorun çözmek. Örneğin bir kentin yeşil alan sorununu çözmek de bir siyasettir. Yani biraz makro siyaseti mikroya taşıyacak ve makro düzeydeki perspektifi yitirmeden mikro düzeyde siyaset yapma kapasitesi Kürt hareketinde biraz sınırlı. Birinci olarak bunun altını çizebilirim.

İkincisi, bu son üç başlık biraz da zor alanlar. Bugün neoliberal yapı hem toplumsal cinsiyete hem de kimliğe belirli ölçüde alan açmış durumda. Örneğin bugün BM de toplumsal cinsiyete dair Kürt Hareketi’nin söylediklerinin çoğunu kabullenmiş ve bunun savunmasını yapıyor. İşin doğrusu ekoloji, sınıf ve aşağıdan örgütlenme alanları küresel ölçekte oluşmuş makro yapılarla baş etmeyi ve bunlara meydan okumayı gerektiren şeyler, yani oldukça zor alanlar. Yani bu operasyonel düzeyde iş yapma becerisinden ziyade daha geniş bir mesele. İkinci olarak belki bunun altını çizebilirim. Diyarbakır’dan örnek vereyim mesela. En son 2012’de sormuştum, buradaki iş camiası kırk iki ülkeyle ekonomik iş birliği içerisinde. Diyarbakır’da çok sınırlı bir ticari alan olmasına rağmen birçok ülkeyle alışveriş yapan bir yerden bahsediyoruz. Şimdi

Kürt hareketi 1999’dan sonra sınıfsal açıdan ciddi bir dönüşüm yaşadı. Öncesinde bir alt sınıf hareketiydi ama 1999’dan sonra bir alt sınıf ve orta sınıf koalisyonu oluştu. Özellikle legal siyasette, belediyelerde, siyasi partide, STK camiasında, odalarda orta sınıfın siyaset alanlarını yönetme ve hâkim olma kapasitesi arttı.

makro ölçekte sizin ekonomik alanı yönetme, norm koyma gücünüz yokken, yapısal olarak oyun alanını belirleme ve oyun kurallarını belirleme şansınız yokken, aşağıdan meydan okuyucu işler yapmak kolay değil. En fazla biraz yarayı sarıcı, yoksuldan yana kaynak dağıtıcı bir işlev görebilirsiniz. Ama işin ilginç tarafı Kürt Hareketi kendi kaynaklarını yönetirken de yoksulları besleyecek bir pozisyon alamadı. Çünkü Kürt hareketi 1999’dan sonra sınıfsal açıdan ciddi bir dönüşüm yaşadı. Öncesinde bir alt sınıf hareketiydi ama 1999’dan sonra bir alt sınıf ve orta sınıf koalisyonu oluştu. Özellikle legal siyasette, belediyelerde, siyasi partide, STK camiasında, odalarda orta sınıfın siyaset alanlarını yönetme ve hâkim olma kapasitesi arttı.

Bu sınıfsal dönüşümün altında üç dönüşüm var. Birincisi, kentleşme. 1999’dan sonra Kürt siyaseti büyük ölçüde kentleşti. Kır eksenli bir hareketten kent eksenli bir harekete dönüştü. Hem neoliberal dönüşümle kırın çökertilmesi ama hem de zorunlu göç bunu besleyen iki ana faktördür. İkincisi, legalleşme. 1999’da Öcalan’ın yakalanması ve AB süreci gibi dinamitlerle Kürt hareketinde legal siyaseti merkeze alan bir eğilim ortaya çıktı. “Demokratik Cumhuriyet” tezi bunun ana çerçevesiydi. Üçüncüsü, kurumsallaşma. Kentsel alanda ve legal anlamda bir kurumsallaşma deneyimi yaşandı. Belediye ve STK işbirliği bu kurumsallaşmanın ana gövdesini oluşturdu. Bu üç dinamik Kürt siyaseti içinde orta sınıfların hakimiyet alanını genişletti. Kabaca söylersek bu sınıfsal konfigürasyon aslında Kürt hareketinin yoksul ve alt sınıfları merkeze alan söylemlerine rağmen uygulamada aslında başarılı olmasını engelledi.

Kırklardağı'ndaki bloklar henüz yükselirken. **Kaynak:** Fırat Genç

Peki aşağıdan örgütlenme başlığı için ne söyleyebilirsiniz?

Bu da sınıfsal meseleyle bağlantılı. Kürtlerin sınıfsal olarak gövdesinin yüzde 80'i hâlâ yoksullardır. Legal siyaset büyük ölçüde orta sınıfların hâkim olduğu bir alan olduğu için bunların alt sınıflara alan açıcı olduğunu ya da toplumsal örgütlenmeye dair bir arzusu ve motivasyonu olduğunu söylemek mümkün değil. Aşağıdan örgütlenme söylemi büyük oranda siyaset alanında bir PR olarak, "halkla ilişkiler meselesi" olarak kullanıldı yoksulları mobilize etmek için. Ama gerçek anlamda siyaseti sokağa taşıyıcı, aşağıya taşıyıcı, kent yoksullarının siyaset üzerinde yönlendirici olduğu mekanizmalar inşa edilemedi. Ben alttan alta böyle bir rahatsızlığın olduğunu düşünüyorum. 2006 Mart olaylarında bu çok daha açık biçimde görüldü.

90'lı yıllarda olmayan bir itiraz var artık bugün yoksullar arasında. Kim bir şeyler elde ediyorsa, kim iş buluyorsa, kim kariyer elde ediyorsa, o gitsin bedel ödesin yatsın diye bir söylem var şu an. Bu söylem çok rahat ifade ediliyor. 90'larda bu yoktu. Bunun sebebi Diyarbakır'daki sınıfsal ayrımın mekânsal ayrıma yansıyacak kadar görünür olmasıdır. Örneğin bugün Kürtler adına siyaset yapan aktörler nerde ve hangi mahallede oturuyorlar? Bunun cevabı insanlarda var. Diyarbakır şehri altı yedi katmandan oluşur sınıfsal olarak. Villalar bölgesinden başlayan ve Suriçi'nde, Bağlar'da biten böyle altı yedi katmanıyla tamamıyla ayrılmış ve gettolaşmış bir kentten bahsediyoruz. Bu kentin inşa tarihi 2000lerden sonra başladı. Kürt hareketinin yönetimine girdiği son yirmi yılda oluşan kent sınıfsal olarak o

kadar ayrılmış ve gettolaşmış ki insanlar siyasette pozisyon ararken bunlara da bakıyorlar. 1999 öncesi dönem insanların harekete canını, zamanını, parasını verdiği, katkı sağladığı zamanlardı. Ama bugün aynı zamanda zenginleşme, kariyer elde etme, imtiyaz elde etme alanları bunlar. Bu imtiyazı herkes elde edemiyor. İnsanlar bunun farkındalar.

1999'da yerel yönetimlerin Kürt siyasal hareketine geçişinden kayıym atamalarına geçen zamanı kendi içinde dönemselleştirmek mümkün mü?

1999'da Öcalan'ın yakalanması ve AB üyelik süreciyle başladı bu dönem. Belediyeler üzerinden, belli bir demokratikleşme ile bu mesele çözülebilir dendi. Belediyeler bu işin merkezi aktörü olarak yeniden kurgulanabilir diye bir hikâye doğdu

Kentsel dönüşüm ve restorasyon çalışmalarının ardından Çkale. **Kaynak:** Firat Genç

AB konteksti içerisinde. 2009'a kadar deneyimselliğin daha yoğun olduğu, beklentilerin yoğun olmadığı bir dönemdi. Çünkü yoğun bir çatışma döneminden çıkmış Kürt sokakları ve zorunlu bir göç süreci vardı. Yoğun bir göç yaşanmış kentlere ve ilk defa Kürtlerin hiç deneyimi olmayan bir alan açılmış durumdaydı. Sokakta yüksek düzeyde bir beklenti de yoktu açıkçası. 2009'un bir kırılma noktası olduğunu söyleyebilirim. 2009'a kadar aslında Kürt meselesinin gölgesinde kalmış bir alandı ve sokakta belediye hizmeti adına yoğun bir beklenti yoktu. İyi bir şehir beklentisi, gündelik hayatı kolaylaştırıcı hizmetlere dair bir beklenti 2009'dan sonra biraz daha yoğun gündeme gelmeye başladı. 2014'de, yani üçüncü dönemin başlangıcında ise belediyenin Kürt meselesinden öteye bir anlam ifade ettiği gibi bir beklenti oluştu denebilir.

Beklentiden kastınız nedir?

Karşılanmayan neydi?

Belediye deneyiminin çok da özgün bir hikâye yaratmaması haline işaret ediyorum. Aslında tüm söylenenlere rağmen gündelik hayatta fark yaratıcı bir belediye deneyimi söz konusu değil. Bundan daha da önemlisi sınıfsal ayırım meselesi çok daha görünür hale gelmeye başladı. Diyarbakır'da kent büyüdükçe, yeni alanlar inşa edildikçe yoksul daha yoksul bölgede kalmaya başladı ve kent içerisinde yeni bir zengin sınıf oluşmaya başladı. Bunun asıl dinamiği de imar, emlak, yeni konut bölgesi, inşaat sektörü üzerinden yükseldi. Ortalama sıradan bir göz şunu fark edecektir, belediye kaynağının büyük bölümü kentin yeni alanlarına akmış, Bağlar 1999'da neydiyse üç aşığı beş yukarı bugün de odur. Bu alanlarda gündelik hayatı kolaylaştırıcı dişe dokunur bir iş yokken, hemen yanı başınızda

ortalama 600 bin insanın yaşadığı yeni bir şehir inşa edildi. Kentin eski semtleri yerinde sayarken, orada yaşayanların hayatlarında bir şey değişmezken yanı başlarında devasa mekanlar alanlar kentler inşa edildi. Diyarbakır'daki bu sınıfsal dönüşüm çok daha taze aslında. Geniş bir aileyi düşünün. Ailenin bir ferdi Bağlar'da yaşarken, birden Kayapınar'a atladı, villalarda yaşamaya başladı, ama amca çocukları hâlâ Bağlar'da yaşıyor, teyze çocukları Ofis'te yaşıyor. Bu iki alan birbirinden kopuk alanlar değil. Yani birbirinin bilgisi çok akıyor, temaslar akıyor. Dolayısıyla bu ayırım çok görünür vaziyette. Aynı zamanda bu yeni zenginleşmenin ya da bu büyümenin kaynağının da ne olduğunu az çok biliyorlar insanlar. İnşaat sektörü üzerinden yükselişin de farkındalar; bunun içerisinde belediye çok merkezi bir yer tutuyor, insanlar bunun da çok farkındalar. Dolayısıyla belki şunu söyleyebiliriz: 2009'da o büyük beklenti varken belediyeden, kent yoksulları açısından bir şey çıkmadı ortaya. Ama hemen yanı başlarında koca bir dünya oluştu. Bugün kentin yarısı şu anda başka bir kentte yaşıyor. İnsanlar sormaya başladı bunun kaynağı ne, nasıl çıktı diye. Bunun siyasetle ilişkisi çok açık ve çıplak; dolayısıyla bundan ötürü bir itirazın yüksek sesle ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

Çok tartışılan meseleler de oldu, Kırklardağı'ndaki yapılaşma gibi.

Kırklardağı meselesi muhtemelen bu kentin hafızasındaki ana kırılma anlarından bir tanesidir. Çok da ilginç bir örnek. Kırklardağı, Hevsel bahçeleriyle Dicle nehrinin aktığı alanın hemen tepesinde, dini bir anlamı da olan, kentin kültür hafızasında çok önemli bir yer. Burada hiç yapılaşma yokken, birden on katlı binaların çıktığı bir şeye dönüştü. Oranın yapılaşmaya açılması bahsettiğim rant hikayesine dokunan bir mesele. Kürt hareketinin bütün o ekolojik söylemine rağmen Hevsel bahçelerinin hemen tepesindeki bir alana on tane her biri on katlı bir yapılaşmaya izin verildi. İnsanlar da şunun farkındalar, bu imar izni önce Sur İlçe belediyesinden çıkmış ve çıkan kararı da büyükşehir belediyesi onaylamış. Sonra bir dolu söylenti çıktı. Kırklardağı hem sınıfsal olarak hem de bu ekolojik söylem bağlamında çok darbe vuran bir deneyimdi. Kırklardağı'nı kentin hikayesinde bir kırılma anı olarak, bu hikayeyi çok kökten kesen bir darbe olarak hatırlayabiliriz.

Kürt hareketinin yönetimine girdiği son yirmi yılda oluşan kent sınıfsal olarak o kadar ayrılmış ve gettolaşmış ki insanlar siyasette pozisyon alırken bunlara da bakıyorlar. 1999 öncesi dönem insanların harekete canını, zamanını, parasını verdiği, katkı sağladığı zamanlardı. Ama bugün aynı zamanda zenginleşme, kariyer elde etme, imtiyaz elde etme alanları bunlar.

Çatışmalar öncesinde Suriçi'nde başlatılan kentsel dönüşüm projesini de bu bağlamda düşünebiliriz herhalde. Büyükşehir belediyesi ile halkı karşı karşıya getirmiş bir deneyim oldu bu da.

Sur içerisinde Çkale var örneğin. Burada Hz. Süleyman Camisi etrafındaki alanı kayyım döneminde parka dönüştürdüler. Ama aslında oradaki yıkım sürecini kayyım öncesinde belediye başlatmıştı. Bahsettiğiniz gibi Sur içerisinde iki mahallede daha öncesinde bir kentsel dönüşüm yaşandı. Açıkçası bu kentsel dönüşümün hikayesine baktığımızda Ankara Dikmen Vadisi'nde ya da işte İstanbul'da Sulukule'de yaşananların bir benzerini görmek olası.

Türkiye'de bugün kentsel dönüşümden anlaşılan, arazinin kıymetli ama üzerindeki yapının kıymetsiz olduğu alanlarda bu kıymetsiz yapıları yıkıp yerine daha kıymetli yapılar inşa edip bir rant ortaya çıkarmak ve bu rantı paylaşmaktan ibaret. Rantın ortaya çıkmasında bir sorun yok. Siz kıymetli bir arazide yapıları daha nitelikli bir hale getirerek rant ortaya çıkarabilirsiniz çünkü bunu kamu adına ve kamunun verdiği yetkiyle yapıyorsunuz. Ama bu rantı kime vereceksiniz? İstanbul'da kentsel dönüşüm Esenyurt'un mahallelerinde başlamıyor, Beyoğlu'nda başlıyor. Çünkü Beyoğlu İstanbul'un en kıymetli arazisi.

Diyarbakır'da da kentin en kıymetli arazisi Suriçi bölgesi. Yani en az yedi bin yıllık tarihi olan, hâlâ surların canlı olduğu bir alan burası ve Suriçi'nin etrafı tamamıyla yoksulların yaşadığı bir bölge. Bu tarihi bölgedeki yoksulları oradan çıkarma ve burayı orta ve üst sınıfların

Bugün Diyarbakır'ın en yüksek değerli yapıları yeni gelişmekte olan bulvarlar üzerinde yer alıyor. **Kaynak:** Fırat Genç

tüketim alanına dönüştürme eğilimi kayımlardan çok önce başladı aslında. Hani mesela muhtemelen böyle bir deneyim olmasaydı, belki bugün Sur'un dönüşümüne karşı tepki biraz daha yüksek sesle olabilirdi. Sur'un dönüşümü kayımlarla başlamadı. Bunu Sur'daki herkes de Diyarbakır halkı da biliyor. İşin doğrusu Diyarbakır için belki bir şanstı bu, orda yaşayan insanların yerinden edilmediği, ortaya çıkan ranttan pay aldığı, kentsel rantın tüm kente döndüğü bir kentsel dönüşüm deneyimi ortaya konabilirdi.

Kentsel dönüşüm tek başına bir mekansal dönüşüm meselesi değil. Yani insanlar yaşadığı mekanlarda sadece fiziki

Zenginleşmenin ya da büyümenin kaynağının da ne olduğunu az çok biliyorlar insanlar. İnşaat sektörü üzerinden yükselişin de farkındalar; bunun içerisinde belediye çok merkezi bir yer tutuyor, insanlar bunun da çok farkındalar.

mekanlar inşa etmezler. Aynı zamanda sosyal mekanlar inşa ederler, aynı zamanda ekonomik mekanlar inşa ederler ve bu fiziki mekanla sosyal yaşam iç içe geçer. Sur içerisindeki bir yoksul insan

hemen dibindeki Hevsel bahçesinde sebzesini eker ve sebzesini oradan elden elde eder, üç beş tane tavuk besler yumurtasını elde eder, bir tane hayvan besler sütünü elde eder. Şimdi o insanın orada bir ekonomisi de var ya da hemen yanı başında üç dakika yürüyerek işçi pazarına gider ve orada iş bulur ama şimdi siz bu adamın evini yıkıp kentin 10 km dışında yeni bir binada yeni bir yer veriyorsunuz.

Kırlardağı gibi tüm bunlar kentin hafızasında bir mihenk taşı olarak yer ediniyorlar. Birtakım referanslar olarak yer ediniyor ve aslında gündelik hayatta olan biten karşısında insanların aldığı pozisyonları birebir belirliyor.

Bütün bunlar Diyarbakır'a özgü değil şüphesiz. Ama yine de başka türden bir beklenti olduğunu da kabul etmek gerekir, çünkü iddia farklı.

Bu açıdan Diyarbakır'ın bir özgünlüğü yok. Kayseri'de, İstanbul'da, İzmir'de ortalama bir şehirde inşaat sektörü nasıl geliştirse, nasıl bütün sermaye ilişkileri bu inşaat sektörü üzerinden şekillendiyse ve nasıl siyaset buna entegre olduysa Diyarbakır'da da üç aşağı beş yukarı benzer şeyler oldu. Ama sonuçta Diyarbakır'ın bir hafızası var, burası Kürt meselesinin göbeği. İnsanlar çocuklarını kaybetmişler, çok canlı bir hafızaları var, halen yaraları var. 1999 sonrasında belediyeler Kürt meselesinin ana çözüm alanları olarak kodlandı, çerçevlendi. Buna dair bir hikâye inşa edildi. Bunun üzerine bir beklenti var tabii, yoksa aslında Diyarbakır çok bambaşka bir hikâye yaratmış değil, burada mesele bu. Bütün hikayesine rağmen başka bir hikâye beklentisi varken bir Eskişehir'in yaşadığı şeyin benzerini yaşamış. İstanbul Esenler'in başına ne geldiyse Diyarbakır'ın başına da o gelmiş. Böyle bir kırıklık var, belki bunu söyleyebilirim.

Bir yandan da bu tür bir yönelime ilişkin eleştirilerin hareketin içinden, farklı düzeylerde ve biçimlerde geldiğini de biliyoruz. Tüm bu eleştirilere karşılık halen böyle bir maksas var olabiliyor olmasını nasıl açıklamalı?

Gramsci'nin hegemonya ve rıza kavramları üzerinden buna yanıt verebiliriz. Gramsci toplumsal muhalefet eğer bir sosyalist dünya inşa etmek istiyorsa önce aşağıdan bir rıza üretmeli ve hegemonyasını kurmalı der. Kürt hareketinin demokratik özerkliği inşa etme meselesini de buradan düşünebiliriz. O dönemki tartışmalarda inşa söylemi vardı, yani biz kendi kaynaklarımızla inşa edeceğiz, toplumun sorunlarına çözüm üreteceğiz. Aslında o dönem bu yapılabileseydi, yani gerçekten sokağa inilseydi, bir Bağlar'ın sokaklarına inilseydi, insanlarla beraber bu iş yapılsaydı muhtemelen kentin ya da sokağın gündemi çok daha yoğun bir şekilde siyasetin gündemine gelebilirdi. Ama tam da bahsettiğim gibi Kürt hareketinin legal alandaki konfigürasyonu zaten orta sınıfın hakim olduğu bir konfigürasyon olduğu için bu olmadı. Bir örnek vereyim: Eğer siz araç sahibi, her gün işe giderken çukurlara vura vura gidiyorsanız, belediyede o asfaltın siyasetini yaparsınız, yani oraya asfalt

yapılması gerektiğini söylersiniz. Ama Bağlar'ın varoşundan çıkıp da siyaset yaptığınız zaman bastığınız çamurun siyasetini yaparsınız. O çamuru ortadan kaldırılması önceliğiniz olur. Sonuçta karar alıcıların ağırlıkla orta sınıflar olduğu bir örgütsel yapı ortaya çıkınca, yoksulların söz söylediği mekanizmalar inşa edilemeyince, işin doğrusu söylemler havada kalıyor. İşin bir boyutu bence bu, yani legal siyasetin sınıfsal konfigürasyonu.

İkincisi, bence Kürt hareketi çok yüksekten bir söylem üretiyor. Sınıf meselesinde de aynı durum var. İdeal bir söylemden bahsediliyor ama öte yandan ne kadar operasyonel bir bilgi üretilebiliyor, deneyim inşa edilebiliyor? Örneğin toplumcu ekonomiden bahsediyorsunuz, ama bu kadar ideal bir şeyden bahsedince aslında ciddi bir kaygı oluşuyor. Ortada küresel ölçekte entegre olmuş bir ekonomi var. Senin bu ekonomik yapıyı dönüştürme gücün yok, norm koyma gücün yok. Oyun kurucu değilsin, oyunun kurallarını belirleyici güçte değilsin. Aslında ideal olana, yani şu an operasyonel olmayana bu kadar odaklanacağına Kürt hareketi aslında olabileceklere odaklanıp buna uygun bir söylem üretebilseydi belki biraz daha iyi olabilirdi.

Belediyenin limitlerini bilerek, mali sınırlarını, tâbi olduğu hukuku bilerek, anlayarak, inceleyerek, fark ederek diyelim operasyonel anlamda neler yapılabilirdi? Bir sosyalist toplum yaratamazsınız belki ama sosyal belediyeçilik inşa edebilirsiniz. Kendi kaynaklarınızı kullanarak yapacaktınız. Kapitalizmi yıkamazsınız belki ama belediye kaynaklarının büyük bölümünün kent yoksullarına harcandığı bir belediye inşa edebilirsiniz.

Tabii Kürt belediyeçiliğinin önünde Türkiye'deki merkez-yerel ilişkisinin niteliğinden kaynaklanan başka kısıtlar da var, öyle değil mi?

Bu göz ardı edilemez bir şey elbette. Kürt meselesinde yerleşme meselesinin bu kadar gündemde kalmasının sebebi de budur. Mevcut haldeki belediyelerin bu işe bir çözüm olmayacağı aşikâr. Yakın zamana bakın, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesinin gelirlerinin yüzde 92'si merkezi gelirlerden aldığı paydan geliyor. Yani kendi öz gelirleri sadece yüzde 8. Belediyenin gelir üretme gücü, örneğin

Diyarbakır Eskişehir'den daha kötü bir şehir değil. Gaziantep yanı başımızda, Hatay, Şanlıurfa, Mardin, Malatya da öyle. Diyarbakır kendi denklemlerine benzer bir hikâye yaratıyor aslında. Şehirleşme ve belediye hizmeti açısından komşularının gerisinde değil yani. Fakat bu kentin başka bir hikayesi ve başka bir beklentisi var. Bu beklentiye bir cevap bulamamış durumda.

vergi koyma gücü veya vergi genişletme imkanları yok ya da çok sınırlı. Mali olarak bu kadar sınırlı bir güce sahip ve merkeze bağımlı bir belediyeyi 20-40 sene yönetseniz ne olacak! Bu anlamda belediyenin Kürt meselesinde bir çözüm aracı olması için yeniden yapılandırılması lazım. Bir yandan da bütün sınırlara rağmen elimizde bir araç var ve bu araç üzerinden aslında bir sürü iş yapma şansınız var ve var olan sınırları zorlama şansınız da var. Hatta belki bu mesele üzerinden Kürt meselesini yeniden çerçeveleme şansınız da var. Buradan bir operasyonel alan açma şansınız var, bunu sınıf meselesinde, ekoloji meselesinde, kimlik meselesinde yapabilirsiniz. Ancak bu işler sosyal alanda, sınıf meselesine dokunan, gündelik hayata dokunan alanlarda yapılmadı. Benim buradaki iddiam şu, dünyayı kurtaracak söylemlerden ziyade gündelik hayatın limitlerini görerek ve orayı dönüştürecek bir perspektif yaratılabildi ve deneyimler zorlanabilirdi. Ben buraya pek fazla enerji harcanmadığını düşünüyorum, bundan dolayı o ideal söyleme rağmen ortada sınıf ve çevre politikasında oldukça liberal diyebileceğimiz bir deneyim ortaya çıktı.

Son olarak şunu da ekleyelim: Diyarbakır Eskişehir'den daha kötü bir şehir değil. Gaziantep yanı başımızda, Hatay, Şanlıurfa, Mardin, Malatya da öyle. Diyarbakır kendi denklemlerine benzer bir hikâye yaratıyor aslında. Şehirleşme ve belediye hizmeti açısından komşularının gerisinde değil yani. Fakat bu kentin başka bir hikayesi ve başka bir beklentisi var. Bu beklentiye bir cevap bulamamış durumda. Bütün dert de bu beklentiye nasıl daha iyi bir cevap vereceğimiz.

YEREL YÖNETİMLERİN DÖNÜŞÜMÜNDE YENİ HEDEF: YAŞANABİLİR KENTLER

Günümüzün karmaşık ekonomik, siyasal ve ekolojik sorunları karşısında yerel yönetimlerin atacağı adımları nasıl bir terazide tartmalı? Politika tercihleri ne türden ilke ve değerler üzerine inşa edilmeli? Atılım Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi öğretim üyesi Savaş Zafer Şahin bu türden soruların yanıtlarını yaşanabilirlik kavramı etrafında tartışıyor.

Günümüz kentlerinde yerel yönetimlerin önündeki en önemli meydan okumanın, kentte yaşamaya ve yerel yönetimlere ilişkin genel bir hoşnutsuzluk hali ve beklentilerin karşılanamaması hissi olduğu söylenebilir. Bunun en temel sebeplerinden birisi ağırlıklı olarak on dokuzuncu yüzyılda şekillenmeye başlayan yerel yönetim geleneklerinin yirminci yüzyıl ve ardından yirmi birinci yüzyıl dünyasının gerektirdiği uyarlama ve dönüşümü başaramamış olmasıdır. Yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren kentsel yerleşimler bir yandan “gezegensel” boyut kazanan bir kentleşme sürecinin, bir yandan da ulusal kentleşme süreçlerinin geldiği aşamanın etkisiyle giderek daha fazla büyüyen, yayılan ve ölçeği farklılaşan bir nitelik kazandı.¹ Metropolitan alanlara “kent-bölge”, “kentsel gelişim koridoru” gibi yeni isimler verilmeye başlandı.² Bu gelişme karşısında devletler ve yerel yönetimler daha önceki refleksleriyle yanıt verdiler. Önce yerel yönetimlerin ölçeği ve yetkileri büyütüldü, işe yaramadığı görüldü de merkezi hükümetler yeni bir merkezileşme dalgasına tutuldu. Ancak, bu yaklaşımların hiçbiri kentlerdeki genel hoşnutsuzluk halini giderme konusunda işe yaramadı. Çünkü ölçeğin büyümesine paralel olarak alışlageldik şekilde yatırımların miktarı, ihalelerin sayısı arttıkça, insanların memnuniyet düzeylerinin ve iktidarların meşruiyetinin

üretilen beton ve dökülen asfaltın miktarıyla doğru orantılı olarak artmadığı açıkça görülüyor.

Yaşanan bu duruma ilişkin bir başka meselenin de dikkate alınması gerekiyor. Kentleşme sürecinin geldiği aşama sebebiyle, kentsel gelişimin biçimi ve yerel yönetimlerin tavrı doğrudan iklim krizi ile ilişkili bir konu haline gelmiş durumda. Yerel yönetimler hizmet sunum biçimlerini değiştirmedikçe kentsel gelişme süreci değişmemekte, kentsel gelişim sürecinin sebep olduğu iklim değişikliği bir kısır döngü içerisinde yerel yönetimleri ve kentleri baskı altında almaktadır. Bu döngüden çıkmak için alışlageldik yaklaşımların dışına çıkılması gerekmektedir. Geçmişe göre radikal sayılabilecek yaklaşımların uygulanmasında, yerel yönetimlerin ölçek büyümesinden kaynaklanan sorunları, küçük birimleri kendi içinde örgütleyerek çözümlerin yollarını araması önemli bir farklılaşma olarak görülebilir. Sanılanın aksine, sistemin bütününde eski tip yönetim tarzını devam ettiren mahalle ölçeğinde sempatik istisnai örnekler değil, sistemin tümünün değişmesine ihtiyaç var. Bunun için de yerel yönetimlerin yenilikçilik ve yaratıcılık temelinde kurumsal yapılarını, hizmet sunum biçimlerini ve demokratik temsil sistemlerini değiştirmesi kaçınılmaz görülmektedir. Değişim sürecinde yerel yönetimler için gerekli olan yeni

hedef, uzunca bir süredir üzerinde düşünülmekte olan yaşanabilirlik ilkesi ve yaşanabilir kentlerdir. Bu şekilde, hem yerel yönetimler hem de sıradan insanın gündelik yaşamı için radikal bir dönüşümün yolu açılabilir.

Yaşanabilirlik kavramının kökenine bakıldığında, çevresel sürdürülebilirlik ile insan yaşamı arasındaki denge arayışının yol göstericiliği fark edilebilir. Kent sosyolojisi, kent bilim, çevrebilimi, sağlık bilimleri, coğrafya, etnografya ve kent planlama yazınları incelendiğinde, “yaşanabilirlik” kavramı ve türevlerinin yirminci yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış olduğu görülmektedir. Günümüzde çok farklı bağlamlarda, farklı anlamlar içeren şemsiye bir kavram olarak kullanılan yaşanabilirlik, esas olarak insan-çevre-yerleşim-toplum arasındaki ilişkinin tanımlanmasında kullanılan bir ilkeler manzumesi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ilkelerin genel niteliği, modern kentleşmenin pratik bazı uygulamalarının yarattığı olumsuzlukları ortadan kaldırmayı hedefleyen uygulamalara odaklanmasıdır. Bu açıdan bakıldığında yaşanabilirlik ilkeleri yerel yönetimler için ciddi bir dönüşüm programı ifade eder.

Bu ilkeler bir yanıyla yerleşimlerin ve kentlerin modernist bir ideal çerçevesinde insan yaşamına uygun hale getirilmesine işaret ederken, bir yanılla da modernist müdahalelerin yarattığı

Marmara Belediyeler Birliği tarafından Ekim ayında İstanbul'da düzenlenen MARUF 2019 konferansının mottosu "Çözüm Üreten Kentler" idi.
Kaynak: Marmara Belediyeler Birliği

sonuçların dizginlenmesi, etkilerinin denetim altına alınması için eleştirel bir bakışı ortaya koyarlar. Yaşanabilirlik kavramına ilişkin en temel tanımların tamamına yakınında bu temel çelişki göze çarpmaktadır. Bu anlamda aslında yaşanabilirlik kavramının esas çıkış noktasının, kentlere ve yerleşimlere yapılan modernist müdahalelerin araçları ve sonuçları açısından irdelenmesi olduğu söylenebilir.

Bu tür bir eleştirel bakışın ilk örneğinin Jane Jacobs tarafından ortaya konduğu görülmektedir. Amerikan kentleşme sürecinde kent planlamanın ve kentsel projelerin rolünü ele alan Jacobs, kent bilim alanında klasikleşen eserinde, yapılan müdahalelerin kentlerde yaşayan toplulukların ekonomik, sosyal, kültürel yapılarını dikkate almadığını ve sonuçta var olan sosyal ilişkilerin yalıtıldığını, insan doğasına uygun olmayan ve insanların mutlu olmadıkları yaşam çevrelerinin oluştuğunu iddia etmiştir. Jacobs'un çağdaşı olan kent bilimci Lewis Mumford da kentleşmeye ilişkin benzer değerler üzerinde durmuştur.³ Ancak Jacobs da daha sonra, yaklaşımının muğlaklığı ve eleştirel duruşu sebebiyle ortaya çıkan yaşam çevrelerinin toplumun tüm kesimlerine uygun olmayan, daha çok orta ve üst gelir gruplarının yaşamına uygun çevreler haline gelmeleri sebebiyle eleştirilmiştir. Yapılan bu eleştirilerin Jacobs'un yaklaşımından kaynaklanmadığı, yoğun yapılaşmanın

etkiyle geride kalan mahalle yaşamının biricikliğini vurguladığı da belirtilmiştir. Bu tür eleştiriler yaşanabilirliğin aslında ne olduğu konusundaki tartışmaların derinleşmesine ve zenginleşmesine katkıda bulunmuştur.

Özellikle refah devleti uygulamalarının gelişmiş batılı kapitalist ülkelerde yaygınlaştığı 1950'ler sonrasında yaşanabilirlik kavramının farklı alanlarda "yaşanabilir kent", "yaşam kalitesi", "sürdürülebilirlik" kavramlarıyla birlikte ya da eş anlamlı kullanılmaya başladığını görürüz. Kent planlama ve mimarlık alanlarında daha çok mekânsal düzenlemelerle insan ilişkisine vurgu yapabilmek amacıyla yaşanabilir kent kavramı odağa alınırken, insani gelişme alanında yaşam kalitesi, çevre bilim ve ekonomi alanlarında da sürdürülebilirlik kavramları öne çıkarılmıştır.⁴ "Yeşil" ve "sürdürülebilirlik" gibi kavramlarla ilişkilene ekonomi, toplum ve çevre arasında, hakçılık, toplum, ortaklık ve yeni çözümler temelinde çözümlere ilişkin arayışı da vurgulamaktadır.⁵ Günümüze gelindiğinde ise yaşanabilirlik kavramı, kentlerin rekabet edebilirliği, sağlıklılığı, enerji-teknoloji-insan unsurunu kullanılabilirliği, erişilebilirlik ve dezavantajlı gruplar gibi toplumsal meseleleri ele alış çerçevesinde önemsenen, yaşanabilirliğin araçları ile olması gerektiği varsayılan niteliklerini bir arada içeren bir kavramsal çerçeve olarak ele alınabilmektedir.

Bu sebeple, günümüzde yaşanabilirlik kavramı dikkate alındığında, uluslararası belgelerden çeşitli alanlarda gerçekleştirilen akademik çalışmalara ve bizzat kent planlama ve kentsel tasarım süreçlerinin kendisine kadar yaşanabilirlik kavramının ekoloji, arazi kullanımı, ulaşım, kamusal alanlar, sağlık, güvenlik, tasarım, eğitim, kültür ve ekonomik kalkınma gibi öncelik alanlarında bazı ilke ve değerlere işaret ettiği söylenebilir. Bu ilke ve değerler 1996 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen Habitat II İnsan Yerleşimleri Zirvesi'nde tanımlanan yaşanabilirlik kavramları ve yaşam kalitesi ölçütlerinde yerini bulmuş, günümüze kadar da farklı dönemlerin öncelikleri doğrultusunda güncellenmeye devam etmiştir. Erişilen ilke ve değerler, koruma, insan-çevre dengesi, insan yaşamının değerlerinin yüceltilmesi, kent ve yapı çevrenin birikiminin ve insan yaşamına katkılarının yüceltilmesi, mevcut ekonomik yıkıcılığı dizginlenmesi, sosyal ve kültürel gelişimin insani etkileşim temelinde oturtulması gibi değerleri vurguladığı görülmektedir. Bunların yanı sıra bu ilke ve değerlerin planlamadan mimariye, kentsel altyapıdan sosyal hizmetlere kadar çok geniş bir alanda yerel yönetimlerin ve merkezi yönetimlerin yaklaşımlarının değişimine atıfta bulunduğu görülebilir.

Bu ilke ve değerlerin, yaşanabilirlik ve sürdürülebilirlik kavramlarıyla ilişkili olarak üzerinde genel olarak uzlaş

Alışlageldik yerel yönetim pratikleri, artan nüfus ve genişleyen yerleşim yapısına koşut olarak yatırım miktarının arttırılmasını ve bilinen hizmet sunum biçimlerinde daha da ustaca bir ihtisaslaşma sağlanmasını gerektirmektedir. Ancak, bu tür bir yaklaşım günümüz kentlerinin değişen sorunlarına yanıt vermekten uzaktır.

sağlanmış bazı varsayım ve kabulleri işaret ettiği söylenebilir. Dünyadaki ve Türkiye'deki farklı değerlendirme ölçütleri insani gelişim, yaşam kalitesi, kentsel kalite, sürdürülebilir gelişme gibi farklı kavramlarla ilişkili olarak bu varsayımlardan seçmede bulunarak bir genel değerlendirme çerçevesi oluşturmaktadır. Bu ilke ve değerlerin özet bir derlemesi aşağıdaki tabloda izlenebilir.⁶

Bu ilke ve değerlerin yerel yönetimlerin mevcut pratiklerine uygulanabilmesi için yapısal değişikliklerin gerekli olduğu görülmektedir. Alışlageldik yerel yönetim pratikleri, artan nüfus ve genişleyen yerleşim yapısına koşut olarak yatırım miktarının arttırılmasını ve bilinen hizmet sunum biçimlerinde daha da ustaca bir ihtisaslaşma sağlanmasını gerektirmektedir. Ancak, bu tür bir yaklaşım yaşanabilirlik gibi bir hedefe sahip olmadığından ve hizmet sunumunun doğasını değiştirebilecek kapasiteye sahip olmadığından günümüz kentlerinin değişen sorunlarına yanıt vermekten uzaktır. Bu sebeple öncelikle her hizmet alanına karşılık gelen yaşanabilirlik ilkesi uyarınca ne tür bir yaklaşım farklılaşmasına gidilmesi gerektiğini ele almak önemlidir.

Ekolojik açıdan bakıldığında, mevcut yerel yönetim pratikleri kent ve etrafındaki doğal ekosistem arasında açık bir farklılaşma ilkesine dayanmaktadır. Buna göre, kentsel yaşam alanı, doğal ekosistemin bir parçası olmaktan aşama aşama çıkarılır ve sonunda kentsel yaşam alanı sadece insan müdahalesi olduğu müddetçe var olabilecek bir çevreye dönüştürülür. Bunun en güzel örnekleri belki de kent içi yeşil alanlar ve akarsulardır. Kentin içinde o yörenin

doğal bitki ve hayvan varlığı ortadan kaldırılarak oluşturulan tipik peyzaj alanları, belli bir yatırım olmaksızın yaşayamayan özelleşmiş türlerle oluşturulmaktadır. Peyzaj sanayisi olarak da adlandırılacak sektörün ürettiği bitkiler doğal iklim dikkate alınmaksızın her kentte yeşil alanlara dikilir ve yaşamaları için çok ciddi kaynak harcanır. Yaşamadıkları zaman da yeni yatırımlarla yeniden dikilirler. Bunlar olurken kent içi akarsular, ulaşım zorlukları, arazi kullanımını kolaylaştırmak ya da zararlı olarak adlandırılan ekosistemin parçası olan böcek nüfusunu ortadan kaldırmak için kanalizasyon sistemine dahil edilirler. Yani bir yandan yeşil alanlar sudan ve doğal yaşamdan mahrum kalırken bir yandan da akarsular doğal çevreden koparılır. Oysa yaşanabilir bir şehirde öncelikle kentin aşama aşama etrafındaki doğal yaşam alanının bir uzantısı olarak ele alınması, park ve yeşil alanların bu şekilde tasarlanması, yapılaşmada doğal malzemelerin kullanılması ve ekonominin ekolojik bir temele oturtulması önemlidir. Bunun için su kaynaklarını, doğal çevreyi bir bütün olarak ele alan bir yerel yönetim anlayışının geliştirilmesi gerekmektedir.

Alışlageldik yerel yönetim anlayışında kenti planlanması aşamasında arazi kullanımının belirlenmesinde de önemli

Sorun Alanı	İlke ve Değer
Ekoloji	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mimari ve kentsel tasarım için ekolojik değerlerin korunması 2. Yerel peyzajın dikkate alınması, yerel çevre değerlerinin korunması 3. Ekolojik sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma 4. Temiz çevre, gürültü kirliliğinin önlenmesi, hava ve su kalitesinin arttırılması 5. Ekoloji ve ekonomi dengesinin kurulması
Arazi Kullanımı	<ol style="list-style-type: none"> 1. Karma arazi kullanımlarının desteklenmesi 2. İşyeri-konut mesafelerinin çalışanların maliyetini karşılayabilecekleri uzaklıkta olması 3. Yaya ve bisiklet mesafesindeki erişimi öncelik alanı haline getirilmesi 4. Toplu taşıma ile erişilebilen arazi kullanım planlaması 5. Kendi kendine yeten ve yaygın olmayan (compact) arazi kullanımlarına yönelim 6. Yenilikçi arazi kullanım yaklaşımlarının geliştirilmesi 7. Yaşama ve çalışma alanı birlikteliğinin sağlanması
Kamusal Alanlar	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kentlerin kamusal mekânlarının düzenlenmesinde toplumsal ilişkilerin dikkate alınması 2. Sokakların toplumsal ilişkilerin kurulduğu birer sahne olarak ele alınması 3. Herkes için yeterli kamusal alan sağlanması 4. Maliyeti karşılanabilir, konforlu ve erişilebilir konut üretimi 5. Karar alma süreçlerine katılım olanağının sağlanması ve yurttaş yükümlülüklerinin yerine getirilmesi 6. Çeşitliliği hoşgörü ve tolerans ile zenginleşen, ötekileştirmeyen, dezavantajlı ve yardıma muhtaç toplum kesimlerini kollayan bir yapı 7. İnsanların atomize edilmesi ve yalıtılmasının önüne geçilmesi 8. Diyalogun her ortam ve şartta temel öncelik olması

	<ul style="list-style-type: none"> 9. Kamusal alanların yaşatılması için kamusal etkinliklerin düzenlenmesi 10. Yurttaşların bilgi, deneyim ve görüşlerine saygı duyulması ve dinlenmesi 11. Komşuluğun değerinin korunması ve yaşatılması 12. Saygı kavramının ve toplumsal karşılığının sürdürülebilir kılınması 13. Toplumsal, cinsel ve etnik kimliklere saygı duyulması
Ulaşım	<ul style="list-style-type: none"> 1. Toplu taşımanın, yayalığın ve bisiklet kullanımının özendirilmesi 2. Herkes için ucuz, konforlu ve güvenli toplu taşıma sağlanması 3. Engelliler için erişilebilirliğin ve hizmet kalitesinin artırılması 4. Mimari ve kentsel tasarımın sağlıklı bir yaşama uygun kolay hareket edilebilir çevreler üretmesi 5. Ulaşım planlaması ile arazi kullanımının ilişkisinin toplu taşımanın etkinliğini arttıracak şekilde kurulması 6. Trafik ve yol güvenliğinin artırılması 7. Kentsel kamusal hizmetlere kolay erişimin sağlanması
Sağlık	<ul style="list-style-type: none"> 1. Halk sağlığının korunması 2. Birey ve toplulukların gen havuzuna saygı 3. Sağlıklı yaşam alanlarının oluşturulması 4. Herkes için erişilebilir, sağlıklı ve sürdürülebilir gıda ve tarım ürünlerinin üretimi
Güvenlik	<ul style="list-style-type: none"> 1. İnsan temel hak ve hürriyetlerin korunmasına yönelik güvenlik 2. Tüm yaş gurupları için kentlerin çekici ve güvenli kılınması 3. Bireysel güvenliğin sağlanması 4. Tüm kamu hizmetlerinde bireyin can ve mal güvenliğinin temel öncelik olması
Tasarım	<ul style="list-style-type: none"> 1. Yerel ve bölgesel mimari kültüre ve eserlere saygı 2. Tasarımın yerel ve bölgesel tarihle barışık olması 3. Yerel iklim koşullarının ve malzemelerin kullanımı 4. Kentlilerin hafıza mekânları oluşturmalarını sağlayacak anıt, imge simgeleri korumak ve toplumsal uzlaşıyla yenilerini oluşturmak 5. Etkileşimli ve nitelikli sanat yapıtlarına yatırım yapılması 6. Halk sanatlarının desteklenmesi 7. Kentsel tasarım ve estetiğin gündem yapılması 8. Estetik değerlerin geliştirilmesi 9. Geleneksel mimari tarzların gelecek kuşaklara aktarılması
Eğitim/Kültür	<ul style="list-style-type: none"> 1. Gündelik yaşamı zenginleştiren geleneklerin yaşatılması 2. Somut olmayan kültürel mirasın tanımlanması, arşivlenmesi, yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması 3. Çocukları kentlerin ve mekânın planlanması süreçlerine katmak 4. Eğitim ve sosyal bütünleşmenin sağlanması 5. Kültürel kimliklere saygı gösterilmesi 6. Çocuklar ve gençler için özgür sosyalleşme olanakları sağlayan kamusal mekânların geliştirilmesi 7. Yalıtılmamış ve belirgin siyasal yargıları dayatmadan uzak rekreasyon ve boş zaman geçirme olanaklarının kentlilere sağlanması 8. Herkes için erişilebilir ve maliyeti karşılanabilir bir eğitim sürecinin tasarlanması 9. Çevre ve kültüre saygının eğitim sürecinin temeli haline getirilmesi
Kalkınma	<ul style="list-style-type: none"> 1. Yerel ticari işletmelerinin ve yerel üretim biçimlerinin korunması ve yaşatılması 2. İş fırsatları yaratabilen bir ekonomik çevrenin sağlanması 3. Herkese kapasite geliştirebilme olanaklarının sağlanması 4. Sürdürülebilir kalkınmayı, yenilenebilir enerji türlerini kullanmayı ve çevresel değerlere saygıyı esas alan bir iş ortamını özendirme 5. Girişimciliğin teşvik edilmesi 6. Kamu ve özel sektör işbirliği 7. Toplum tabanlı örgütlenmelerin geliştirilmesi 8. Yerel kalkınma modellerinin teşvik edilmesi

Tokyo yaşanabilir kent endekslerinin değişmezlerinden. **Kaynak:** CEO Magazine.

sorun alanları bulunmaktadır. Yerel yönetimler genel olarak artan nüfus yaşam alanı sağlamak için sürekli olarak kentin dışında yeni yerleşim alanlarını yapılaşmaya açmak zorunda olduklarını düşünürler. Bu yapılırken de kapitalist sistem içerisinde yapılaşma sürecini yönlendiren piyasa mekanizması her zaman ihtiyaç duyulandan fazla yapı yapımını teşvik eder. Kentin gelişimine ilişkin sosyolojik süreçler arazi fiyatlarının belirlenmesinde sınıfsal farklılaşmaların ortaya çıkmasına sebep olur ve sonuçta kent içerisinde işyeri-konut, okul-konut, hastane-konut gibi pek çok ulaşım ihtiyacı ortaya çıkar. Bu anlayışa bir de kent içerisinde çeşitli faaliyetlerin birbirlerinden katı bir şekilde ayrılması gerektiği şeklindeki modernist planlama mitleri eklenince, bugünün modern kenti sıradan insanın sabah ve akşamları ev ve işyeri arasında uzun mesafeler kat etmek zorunda kaldığı bir mekana dönüşür. Buna karşılık yaşanabilir bir kentte, kentlilerin bu tür bir ulaşım ihtiyacını en aza indirecek şekilde yaşam ve çalışma alanları arasındaki mesafenin mümkünse ortadan kaldırılmasına yönelik bir arazi kullanım planlaması yapılması, bunu desteklemek için de toplu taşıma, yayalık ve bisiklet kullanımının teşvik edilmesi

önemli görülmektedir. Burada aşırı yoğun ve aşırı düşük yoğunluklu yerleşim yapıları yerine kendi kendine yeten yoğunlukta kompakt kentsel yaşam alanları önemsenmektedir.

Yerel yönetimlerin mevcut uygulamaları içerisinde günümüzün sorunlu alanlarından birisi de kamusal alanlardır. Piyasa mekanizmasının planlama süreçlerinde ağırlıklı olduğu düşünüldüğünde yoğunlukla kent içerisindeki kamusal alanların, meydanların, kentliye ait ortak alanların planlanması, tasarlanması ve gerçekleştirilmesinde yeterince çaba harcanmadığı görülür. Planlamada çoğu zaman kamusal alanların belli siyasi görüşlerin simbolizmi etrafında bir kimlik inşa sürecinin öne çıktığı da görülmektedir. Oysa kamusal alanlar kentlerin gerçek kalbi ve vicdanı olarak kentlilerin her türlü çeşitlilik ve farklılıkla karşılaştığı, öteki imgesinin oluştuğu, Richard Sennet'in deyimiyle kamusal alanların farklı boyutlarının öğrenildiği yerlerdir. Bu sebeple de kentin sosyolojik, antropolojik, sosyolojik ve tarihsel yapısının dikkate alınmasını gerektirir. Yerel yönetimlerle kamusal alanları ele alırken yoğunlukla performans gösterisi olarak meşruiyet

kazanma amacını gütmektedirler. Oysa yaşanabilir bir kentte, kamusal alanlar bir kent için mücevher değerindedir ve komşuluk gibi geleneksel değerlerden tolerans ve hoşgörü gibi farklılıkların kabulüne ilişkin anlayışlara kadar her türlü birlikte yaşam davranışının kavranabilmesi için yaşamsaldır. Bu sebeple kamusal alanların ele alınışında akademik ve teknik kapasitenin artırılması çok önemlidir.

Yaşanabilirliğin diğer tüm boyutlarıyla ilgili olan ulaşım alanı belki de yerel yönetimlerin en sorunlu alanlarının başında gelmektedir. Yoğunlukla gelişmekte olan ülkelerde uzun vadeli ulaşım planlamasına ve arazi kullanım kararlarına dayanmayan gününbirlik ulaşım yatırımı kararları, kentleri hem maddi açıdan çok zor finansal sorunlara sürüklemekte, hem ulaşım alanında kentlilerin ihtiyaçlarına karşılayamamakta, hem de hava kirliliği gibi farklı sorunlara sebep olabilmektedir. Alışlageldik yaklaşımlarda otomobil odaklı ulaşım yatırımlarının ana yüklenicisi olan yerel yönetimler için ulaşım politikalarını dönüştürebilmek, ulaşım ile ilgili meseleleri aşan bir mesele haline almıştır. Kentin çok merkezli ve kompakt bir yapıda gelişimini öngöremeyen yerel yönetimler sıklıkla "daha çok yol, daha çok otomobil" ya da "her yere metro" tuzağına düşebilmektedir. Siyasi açıdan da yerel yönetimlerin meşruiyeti ile bu yatırımlar çok yakından ilgili görünmektedir. Yaşanabilir bir kent için ise ulaşımın konforlu, düşük maliyetli, etkin ve çevreci bir politika ile ele alınması gerekmektedir. Dünyanın pek çok ülkesinde bu dönüşümün çok zor olacağı düşünülse bile aslında yaşanan deneyimler bu dönüşümün beklenenden daha hızlı olabileceğini göstermektedir. Ancak bunun için trafik değil ulaşım odaklı, araçları değil insanları mümkün olan kısa mesafelerde taşımayı hedefleyen bir yaklaşım önemlidir.

Bugünün modern kenti sıradan insanın sabah ve akşamları ev ve işyeri arasında uzun mesafeler kat etmek zorunda kaldığı bir mekana dönüşür. Buna karşılık yaşanabilir bir kentte, kentlilerin bu tür bir ulaşım ihtiyacını en aza indirecek şekilde yaşam ve çalışma alanları arasındaki mesafenin mümkünse ortadan kaldırılmasına yönelik bir arazi kullanım planlaması yapılması gerekir.

Sağlık ve güvenlik alanları, yoğunlukla yerel yönetimlerle merkezi yönetimlerin yetki paylaşımında sorunlu alanlar olarak görünmektedir. Sağlığın daha çok tedavi endüstrisine ve bunun finansmanına odaklandığı günümüzde önleyici sağlık hizmetleri ve halk sağlığı aracılığıyla sağlıklı mekânlar üretilmesi topyekun kentin planlanması ile çok yakından ilgilidir. Bunun yanı sıra herkesin kent içerisinde sağlıklı ve besleyici gıdaya

WRI Türkiye tarafından düzenlenen 6. Sürdürülebilir Kentler Sempozyumu.
Kaynak: WRI Türkiye

erişiminin bulunması gibi konular da yerel yönetimlerin ilgi alanına girmektedir. Bununla ilgili olarak hem sağlıklı kent planlamasının yapılması hem de üretimden tüketime kadar giden zincirde ve halk sağlığı uygulamalarında yerel yönetimlerin kapasitesinin artırılması gerekmektedir. Sağlıklı gıdaya erişilebilen, fiziksel aktiviteye olanak tanıyan ve halk sağlığının korunduğu alanlar yaşanabilir kentler için vazgeçilmezdir. Bunun yanı sıra güvenlik çoğunlukla yerel yönetimlerin ilgi alanının dışında kalıyor gibi görünmekle birlikte, kentsel tasarım ve planlama ile kentlerin özellikle kamusal alanlarının güvenli kılınması, kadınların ve dezavantajlı grupların bireysel güvenliğinin sağlanması için gerekli önlemlerin yapılması yaşanabilirlik için önemlidir.

Tasarım yerel yönetimlerin kentleri şekillendirmesinde önemli bir araç niteliği taşımaktadır. Bu durumda yerel yönetimlerin tasarıma ilişkin tavrı önemlidir. İnsan yaratıcılığının bir yansıması olarak tasarımın örgütlenmesi ve fikir zenginliğinin kentin estetik

MARUF 2019 konferansı. **Kaynak:** Marmara Belediyeler Birliği

değerinin artırılmasında kullanılması için kurumsal kültür ve geçmiş deneyimler önemlidir. Yaşanabilir bir kentte, yerel yönetimler daha az kaynak tüketen, işlevsel ve kentlilerin aidiyet hislerini güçlendirecek tasarım süreçlerini desteklerler. Bunun için yerel mimari ve kültürel mirasa sahip çıkan, yerel iklim koşullarının ve malzemelerin kullanımını teşvik eden bir tasarım politikasının izlenmesi önemlidir. Ancak, günümüz dünyasında yerel yönetimlerin bu tür bir yaklaşım yerine tasarımda tekelleşmeye ve belli siyasi imgeleri yaygınlaştırmaya yönelik bir yaklaşım izledikleri görülmektedir. Bunun sonucunda kentsel yerleşimler estetik açıdan fakirleşmekte, sanatsal etkileşimin gücü azalmaktadır.

Son yıllarda özellikle “sosyal belediyeçilik” kavramı adı altında yerel yönetimlerin eğitim ve kültür alanında da önemli faaliyetlerde buldukları görülmektedir. Toplumun farklı kesimleri için sosyal yardımların, sosyal destek faaliyetlerinin yanı sıra, dezavantajlı grupların ve çeşitli yaş gruplarının ihtiyaçlarına yönelik eğitsel faaliyetler ve kültürel etkinlikler önem kazanmaktadır. Hatta bu etkinlikler yerel yönetimlerin bütçelerinde önemli bir yer edinmeye başlamıştır. Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, yaşanabilirlik için önemli olan toplumsal ve çevresel değerlerin eğitim yoluyla aktarılması, her kuşağa farklı sosyalleşme ve bireysel gelişim olanağı sağlayacak gündelik yaşam ve rekreasyon olanaklarının sağlanması yerel yönetimler için yeni bir faaliyet alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Bunun için de tasarım ve arazi kullanımı olmak üzere farklı araçların kullanılması ve yaşanabilirlik için katılımcı süreçlerle eğitim ve kültür alanının kentle ilişkisinin tanımlanması gerekmektedir.

Tüm bunların yanı sıra yerel yönetimler hizmet verdikleri yerleşimlerde yerel kalkınma süreçlerinin oluşumu ve hızlanması için de büyük önem taşımaktadır. Küreselleşme sürecinde çevresel olarak ciddi sorunları bulunan küresel çok uluslu şirketler karşısında yerel firmaların ve girişimlerin

desteklenmesi, buna yönelik olarak başta döngüsel ekonomi ve sosyal girişimcilik olmak üzere farklı yaklaşımların gelişimine olanak tanınması önemlidir. Bunun için kentlilere kapasite geliştirebilir olanaklarının sağlanması, sürdürülebilir kalkınmayı, yenilenebilir enerji türlerini kullanmayı ve çevresel değerlere saygıyı esas alan bir iş ortamını özendirerek yerel yönetimlerin görevleri arasında yer almalıdır. Bu şekilde kamu dışındaki ekonomik aktörlerin de yaşanabilir kentlerin oluşumuna katkıda bulunması sağlanabilir.

Kuşkusuz buraya kadar kısaca anlatılmaya çalışılan yerel yönetimlere ilişkin dönüşüm sürecinin başlıkları bunlarla sınırlı değildir. Daha pek çok konu bu kapsamda değerlendirilebilir. Ancak bunun için yerel yönetimlerin, siyasal temsiliyet, içsel örgütlenme ve sermaye birikim süreçleri ile ilişkisi yeniden ele alınmalıdır. Kentlilerin karar verme ve uygulama süreçlerine daha etkin bir şekilde katılabildikleri, kurumsal örgütlenmesi esnek ve hızlı değişebilen, paylaşım ve dayanışma odaklı bir ekonomik dönüşümün sağlanabildiği yerel yönetimler yaşanabilir kentler için yaşamsaldır. Ancak bu şekilde ölçek değişimlerine mahkum olmayan, kendi kaynakları dışında toplumsal kaynakları örgütleyerek kentsel sorunlara yanıt bulabilen bir yerel yönetim yapısı mümkün olacaktır.

¹ Neil Brenner ve Christian Schmid, “Towards a New Epistemology of the Urban?”, *City*, 19 (2–3), 2015.

² Arpan Paul ve Joy Sen, “Livability Assessment within a Metropolis Based on the Impact of Integrated Urban Geographic Factors (IUGFs) on Clustering Urban Centers of Kolkata”, *Cities*, 74, 2018: 142–50.

³ James Mellon, “Visions of the Livable City: Reflections on the Jacobs-Mumford Debate”, *Ethics, Place and Environment*, 12 (1), 2009: 35–48.

⁴ Carlos J. L. Balsas, “Measuring the Livability of an Urban Centre: An Exploratory Study of Key Performance Indicators”, *Planning Practice and Research*, 19 (1), 2004: 101–10; Harm Kaal, “A Conceptual History of Livability”, *City*, 15 (5), 2011: 532–47; Peter W. Newton, “Liveable and Sustainable? Socio-Technical Challenges for Twenty-First-Century Cities”, *Journal of Urban Technology*, 19 (1), 2012: 81–102; Peter Howley, Mark Scott ve Declan Redmond, “Sustainability versus Liveability: An Investigation of Neighbourhood Satisfaction”, *Journal of Environmental Planning and Management*, 52 (6), 2009: 847–64; Suzanne H. Crowhurst Lennard, “Livable Cities: Concepts and Role in Improving Health”, *Integrating Human Health into Urban and Transport Planning: A Framework* içinde, Cham: Springer International Publishing, 2018: 51-71.

⁵ Arzu Kocabaş, “Yeşil Sürdürülebilir Kentsel Dönüşüm: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama Araçları”, *Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi* içinde, Bursa: TMMOB Mimarlar Odası, 2012.

⁶ Kalkınma Bakanlığı, *10. Kalkınma Planı Yaşanabilir Kentler ve Kentsel Dönüşüm Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, 2012.

EŞİTLİKÇİ VE ADİL KENTLER İÇİN TEKNOLOJİ: KAMUCU ALTERNATİFLERİ DÜŞÜNMEK

Siyaset bilimci Ece Öztan, demokratik işleyişe sahip, toplumsal gruplar arasındaki ilişkilerin eşitlik temelinde kurulduğu bir kent yaşamı için verilen mücadelede teknolojik gelişmelerin ne türden bir potansiyele sahip olabileceğini tartışmaya açıyor.

Birleşmiş Milletlerin kentleşmeye ilişkin projeksiyonlarına göre, 2050'de dünya nüfusunun yüzde 68'i kentlerde yaşıyor olacak. İlk kez 2007 yılında kentlerde yaşayan nüfusun kırsal nüfusu geçtiği düşünülürse, son 20 yılda küresel düzeyde kent ölçeğinin toplumsal eşitsizlikler ve adaletsizliklerin üretilmesinde temel hazne haline geldiğini söylemek mümkün. Türkiye'de ise 2050'de nüfusun yüzde 85'i kentlerde yaşıyor olacak.¹ Bu nedenle kentsel siyaset kamucu alternatifleri tahayyül etmek ve geliştirmek için önemli bir alan. Başka bir dünyanın mümkün olabilmesi, ancak başka kentlerin ve kentlerde deneyimlenebilecek alternatiflerin ortaya konması ile mümkün.

Kentsel nüfus, kentsel adaletsizlikler ve kentsel tahribatlardaki artışa eşlik eden bir diğer hızlı süreç de dijitalleşme ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler. Kaliforniya merkezli çok-uluslu teknoloji firması Cisco'nun 2018 yılında yayımladığı "Cisco Visual Networking Index" Raporuna göre, küresel mobil veri trafiği 2017'de yüzde 71 oranında artarak ayda 11,5 exabayta² ulaşmış durumda. Mobil veri trafiği son 5 yılda 17 kat artmış. Aylık küresel veri trafiği 2022'ye kadar 77 exabayta, yıllık trafiğin ise hemen hemen 1 zettabayta ulaşacağı öngörülmüyor. Burada bahsedilen verinin büyüklüğünü anlayabilmek için 1 zettabaytın, ancak 250 milyar DVD'nin taşıyabileceği büyüklükte bir veri olduğunu düşünmek gerekli.

Son yıllarda "akıllı kent" kavramı hemen her yerde deva tekno-iyimser bir espri içerisinde hemen her yerde yaygınlaştı. SCOPUS bilimsel yayınlar veri tabanı üzerinden yapılan bir değerlendirmede, "akıllı kent" üzerine yapılan yayınların sayısının 2010'dan sonra hızla yükseldiği, 2013'de 2010 yılındaki sayının 10 katına çıktığı ve o dönemden bu yana muazzam ölçüde arttığı görülmektedir.³ İklim değişikliğinden gelir adaletsizliğine, su kullanımından kentsel atıklara, ulaşımdan turizme kadar hemen her kentsel hizmet ve siyaset alanının "akıllısı"nın sorunları çözeceğine ilişkin iyimser bir hava var. "Akıllı kent" kavramı aslında kentsel hizmet alanları ile bilişim teknolojilerini odak alarak, teknoloji, insan ve topluluk düzeyinde her tür hizmetin örgütlenmesinde "akıllı" çözümler geliştirmeyi hedef alıyor.

Akıllı kenti, kentsel yaşamın tüm alanlarını neoliberal piyasa ilişkilerine daha da açan bir gelişme olarak gören eleştirel yaklaşımlar, odağa teknolojiyi değil de toplumsal ilişkileri alıyor. Ancak akıllı kenti Google, Apple, Facebook, Amazon gibi dev ABD şirketlerinin veya Uber, Airbnb gibi platform ekonomilerinin istilası ile birlikte aynı pakete koyan yaklaşımlar da kimi zaman teknolojinin kentsel hizmetler ve daha adil bir kent için taşıdığı teknik ve politik potansiyele yeterince önem vermiyor. Kısacası tekno-iyimser bir fütürizm ile tekno-fobi arasında bir noktadan, Haraway'ın insan-makine, organik-inorganik ilişkisine dair

Tekno-iyimser bir fütürizm ile tekno-fobi arasında bir noktadan, Haraway'ın insan-makine, organik-inorganik ilişkisine dair ifade ettiği gibi "canavarın karnından" yazmak, "başka yerleri" tahayyül etmek için önemli.

ifade ettiği gibi "canavarın karnından" yazmak, "başka yerleri" tahayyül etmek için de önemli.⁴ Bu nedenle Haraway'ın 1980'lerde ortaya attığı siborg figürü günümüzde yapay zeka, nanoteknoloji, her şeyin interneti, artırılmış gerçeklikler, implantlar ve "akıllı" her şeyin gelişimi ile daha da ilgi çekici hale gelmiş durumda. Bu siborg figürü hem korkuları, tehditleri ve piyasa ilişkilerinin istilasını hem de umut ve olasılıkları içerir. Akıllı kent kavramına da böyle bir noktadan yaklaşmak gerektiğini düşünüyorum.

Kentin "aklı" nerede?

Aslında akıllı kentin öncelikle elektrik, su, atık ve geri dönüşüm, kanalizasyon, enerji, ulaşım, güvenlik gibi dayanıklı kentsel altyapı hizmetlerinin sunumunda akıllı teknolojilerin kullanımı olarak kullanıldığını görüyoruz. Ancak sonraları özellikle kentsel topluluklar, katılım, sosyal kapasite, eğitim, insan kaynakları

Kentsel hizmetlerin sunumunda kullanılan akıllı çözümlerin yalnızca hizmette etkinlik ve verimlilik açısından değil, kentsel ortaklıkların ve kentsel siyasetin bütünüyle dönüştürülmesi için de önemli bir mecra olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

ve sosyal adalet gibi “yumuşak” altyapıların geliştirilmesini odağına alan yaklaşımlar da yaygınlık kazanmış görünüyor. Şehirleri “akıllı” yapan şehir ve şehirdeki ilişkilere ilişkin toplanan büyük veri ve bu kolektif veri üzerinden yürüyen analizlerdir. “Her şeyin interneti” (IoT: *internet of everything*) olgusu, yalnızca araçlara ve cihazlara değil kentsel hizmetlerin ve kentsel mekanların her alanına eklenebilen hareket, görüntü ve ses tanıma sistemleri

şehirdeki davranış ve yaşama ilişkin her türlü veriyi toplayabilmektedir. Örneğin Japonya’da yapılan bir çalışmada yeraltındaki tren istasyonu zeminine döşenen basınç algılayıcılar sayesinde gün boyunca zeminde yürüyenlerin verileri üzerinden sağlık sorunu olan kişiler belirlenebilmektedir.⁵ Kentsel hizmetlerin sunumunda kullanılan akıllı çözümlerin yalnızca hizmette etkinlik ve verimlilik açısından değil, kentsel ortaklıkların ve kentsel siyasetin bütünüyle dönüştürülmesi için de önemli bir mecra olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Güney, “akıllı” bir evin 50 gigabayt (GB), “akıllı” bir ofisin 150 GB, “akıllı” bir fabrikanın 1 petabayt (PB), “akıllı” bir stadyumun 200 terabayt (TB), “akıllı” bir fabrikanın 1 petabayt (PB) ve akıllı bir şehrin 250 PB veri üreteceği göz önünde bulundurulursa, bu devasa büyük veri

üzerinden alınacak kararların bunun değerini anlayabilen yerel yönetimler için inanılmaz bir fırsat olduğuna vurgu yapıyor.⁶

Ancak akıllı kent gerçekte, özellikle ABD ve Batı Avrupa’da neoliberalizmin biçimlendirdiği bağlamda, oldukça finansallaşmış ve girişimci bir kentleşme formunda karşımıza çıkıyor. Bu bağlam akıllı her şeyin ürettiği veriyi de piyasada alınıp satılan bir meta olarak, kent içerisinde kamusal olanın aleyhine gelişen yeni piyasalara açık hale getiriyor. Günümüzde bunun en bilinen örneği, Airbnb’nin kent merkezlerindeki konut piyasasında yarattığı etkiler ya da Uber gibi şirketlerin kentsel-kamusal ulaşım üzerindeki etkileri. Ya da küresel ölçekte baktığımızda büyük veriyi sağlama kapasitesine sahip dev şirketlerin

“Akıllı şehirler” nosyonunu, şehirlerin kendi büyük verisi üzerinde haklara sahip olduğu, kendi yapay zeka ve derin öğrenme kapasitelerini kamucu bir perspektifle geliştirebilecekleri başka bir ekonomi ve kentsel hizmet çerçevesinde de düşünmek mümkün.

DECODE Project 2018 yılında Barcelona’da geniş katımlı bir sempozyum düzenledi. **Kaynak:** Susanna Saez

DECODE Project 2018 yılında Barcelona'da geniş katımlı bir sempozyum düzenledi. **Kaynak:** Susanna Saez

merkezinde olduğu bir “gözetim kapitalizminden” söz ediliyor. Oysa “akıllı şehirler” nosyonunu, şehirlerin kendi büyük verisi üzerinde haklara sahip olduğu, kendi yapay zeka ve derin öğrenme kapasitelerini kamucu bir perspektifle geliştirebilecekleri başka bir ekonomi ve kentsel hizmet çerçevesinde de düşünmek mümkün. Nitekim Morozov ve Bria, “Akıllı Şehri Yeniden Düşünmek: Kentsel Teknolojiyi Demokratikleştirmek” başlıklı çalışmalarında bu kavrayışın geliştirilmesi adına teknolojinin kentsel adalet ve eşitlikçi dönüşümler için taşıdığı potansiyele ilişkin örnekler sunuyorlar.⁷

Teknoloji ve kentsel eşitsizlikler ilişkisine dönüştürücü bir perspektiften yaklaştığımızda, kentin ortak verisinin, yani aslında büyük verisinin kamusal bir mülkiyet olarak tanımlanması ve kamucu alternatiflerin düşünülmesi önem taşıyor. Nitekim Morozov ve Bria da bu dönüşümün kent ölçeğinden önce özellikle düzenli küçük ölçek pilot denemelerle başlatılmasını, verileri “sosyalleştirecek” ve kooperatif yeni biçimleri demokratik sosyal yeniliklerle deneyimleyecek alanlara odaklanılmasını önerirler.⁸ Bir başka ifadeyle, kent

şahinlerine fiilen değer aktaracak alanların keşfedilmesinin önemine işaret ederler. Veri müşterekleri üzerine inşa edilecek hizmetler, temel gelir etrafında gerçekleştirilecek girişimler, tamamlayıcı para birimi sistemleri ve dağıtılan enerji veya su altyapılarının yeniden belediyeleştirilmesi gibi alanların bu değer aktarımını örnekleyecek uygun başlangıç alanları olduğunu ileri sürerler. Bunu yaparken de kentlerin birbirinden yalıtılmış olarak düşünülmemesi gerektiğini; platformlar, yazılımlar, araçlar, sensörlerle elde edilen ortak verinin, kamuya açık ve sosyal amaçlarla kullanımını sağlamak için başka kentler, hareketler, ilerici siyasal partiler arasında dayanışma ağları ve ittifaklar oluşturmaları gerektiğini vurgularlar. Bu çerçevede kentlerin, kent ve teknoloji ilişkisine dair neoliberal ajanda karşısında kendi dijital siyasetlerini kontrol altına

alacak siyaset hatlarının takip edilmesini savunurlar:⁹

1. Veri sahipliğinde kamucu alternatif rejimleri teşvik etmek
2. Bilgi hizmetlerini açık kaynak, açık standartlar ile yürütmek ve daha çevik (*agile*) dağıtım biçimleri uygulamak
3. Daha etik, sürdürülebilir ve yenilikçi bir tedarik süreci işletmek
4. Dijital platformları kontrol etmek
5. Alternatif dijital altyapıları inşa etmek ve geliştirmek
6. Hizmet sağlamada kooperatif modeller geliştirmek
7. Kamusal değer sağlayacak yenilikçiliği teşvik etmek
8. Yerel düzeyde refah düzenlemeleri ve tamamlayıcı para birimi sistemleri geliştirmek
9. Dijital demokrasi ve dijital hakimiyeti teşvik etmek.

Teknoloji ve kentsel eşitsizlikler ilişkisine dönüştürücü bir perspektiften yaklaştığımızda, kentin ortak verisinin, yani aslında büyük verisinin kamusal bir mülkiyet olarak tanımlanması ve kamucu alternatiflerin düşünülmesi önem taşıyor.

Fairbnb, ana akım platform temelli sistemlerin şehirlerde neden olduğu sorunlara yanıt olarak oluşturulmuş bir deney. **Kaynak:** fairbnb.coop

Veri sahipliğinde kamucu alternatiflerin teşvik edilmesi, failliği ve veri kontrolünü yurttaşların eline vererek kentin ve kent sakinlerinin refahına yönelik kullanımları teşvik etmek için kolektif yaygın bir yenilik ekosistemi yaratarak kolektif verinin toplanması anlamına geliyor. Günümüzde kentler daha önce hiç olmadığı ölçekte bir verinin hazinesi konumunda. Ancak bu veriler organize olmuş ve ulaşılabilir durumda değil. Belediyeler ise ham dataya ulaşabilecek ve bunu şehrin ortak yararına hemşerilere değer aktarımına dönüştürecek modeller geliştirebilir. Örneğin Barcelona ve Amsterdam'da yürütülen DECODE (*Decentralised Citizen-Owned Data Ecosystems / Merkezi Yurttaş Mülkü Veri Ekosistemleri*) projesi, veri sahipliği ve kontrolünü yurttaşlara veren, bilgi güvenliği ve veri yönetiminde esnekliği ile veri paylaşımı olanaklarını sağlayan bir yerel veri altyapısı oluşturma denemesi.¹⁰ DECODE paylaşım ekonomisini, nesnelere internetini, *blockchain* teknolojisini, açık ve katılımcı demokrasiyi odak noktası olarak hem kişisel veri güvenliğini hem de kişisel verilerin kamusal bir yarar için değerlendirilmesini hedefliyor. Sistem, yurttaşlara kişisel verilerini saklı tutmak ya da verilerinin kamusal amaçlarla kullanımına izin vermek seçenekleri ile veri mülkiyetine ilişkin alternatif ve kamucu bir platform denemesi olarak görülebilir. Ya da Helsinki'de oluşturulan

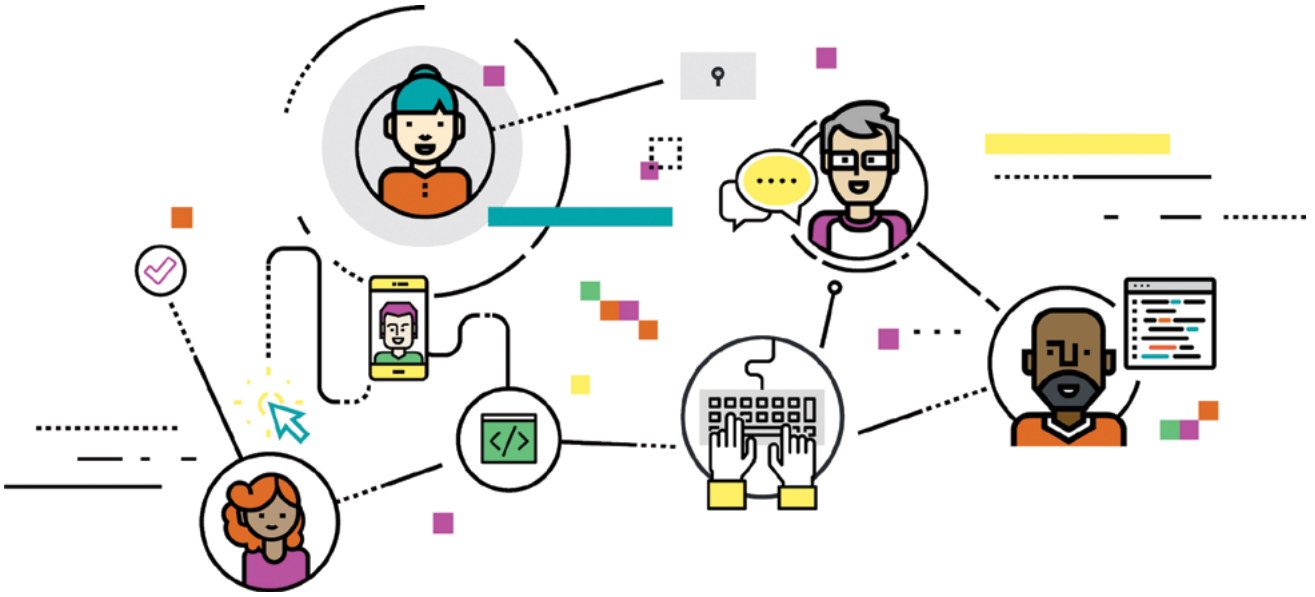
MyData, Paris'te *DataCités*, İngiltere'de *Health Knowledge Commons* bu türden denemelere örnek olarak gösterilebilir.¹¹

Şehirlerin tedarik süreçlerinde teknoloji yoluyla açık sistemler kurulmasına bir örnek de Açık Sözleşme Veri Standartlarının (*Open Contracting Data Standart*) oluşturulmasıdır. Paranın nasıl harcandığına ilişkin verinin açık ve ulaşılabilir hale getirilmesi hem yolsuzlukların önlenmesi hem de hemşerilerin kontrolü ve demokratik hesap verilebilirlik bakımından önem taşımaktadır.

Dijital platformların denetimi Airbnb, Uber gibi talep temelli platformların kamusal yarar ile kontrol altına alınmasına yönelik bazı önlemleri içermektedir. Moskova, Amsterdam ve yine özellikle Barcelona'da Airbnb'nin kentsel alanda erişilebilir konut stokuna ilişkin politikaları geçersizleştiren, konut piyasasını kiracı hemşeriler aleyhine çeviren yönlerini denetlemek için pek çok önlem alınmıştır. Aslında denetimin ötesinde, paylaşım ekonomisi ve kamucu perspektiflerle oluşturulmuş alternatif örneklerin geliştirilmesi de

Kaynak: DataCités.eu

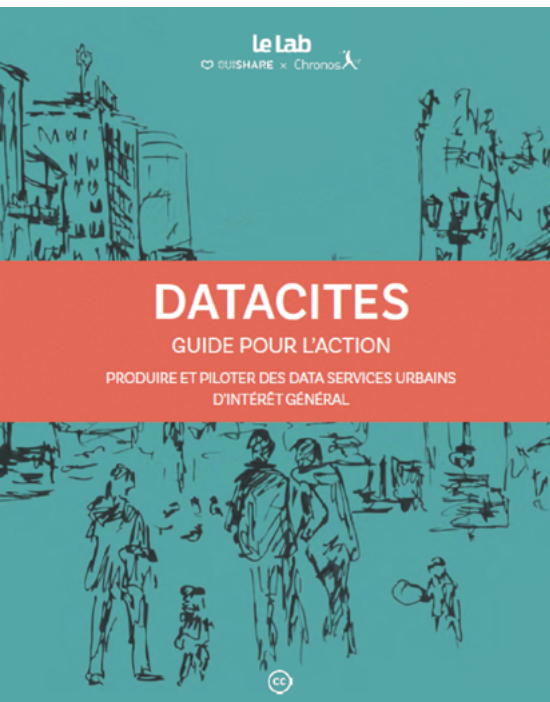

DECODE Project. **Kaynak:** decodeproject.eu

bu noktada önem taşımaktadır. Kentsel paylaşım ekonomisine ilişkin bir sosyal ağ olarak İtalya'da oluşturulan *Flyfish* bu türden bir alternatif dijital yapıya örnektir.¹² Amsterdam'da Airbnb'nin şehir merkezinde olağanüstü kira artışlarına yol açması karşısında yurttaş temelli bir sosyal kooperatif olarak başlatılan *Fairbnb* de kamusal değer sağlayacak bir yurttaş yenilikçiliğine örnek olarak verilebilir. *Fairbnb* şeffaf, açık ve hesap verilebilirlik temelinde çalışan, adil ve işbirliğine dayanan bir ekonomik model geliştirmeye çalışmaktadır.¹³

Teknoloji aslında eril, piyasa ilişkileri içerisinde rekabetçi agresif bir alan iken, kamucu siyaset ve teknoloji yoluyla elde edilecek verinin kentsel ortak mülkiyet üzerinden tanımlanmak suretiyle yepyeni olasılık ve bileşimlerin habercisi olabilir. Siborg Manifestosu'na dönecek olursak, Haraway o dönem için şaşkınlık uyandıran makalesinde bu durumu şöyle ifade ediyordu: "Yirminci yüzyılın sonlarına ait makineler, doğal ile yapay, zihin ile beden, kendi kendini geliştiren ile haricen tasarlanmış arasındaki farkı, organizmalar ile makineler arasındaki pek çok başka

ayırımla beraber baştan aşağı muğlak hale getirdi. Makinelerimiz rahatsız edici şekilde hayat doluyken biz korkutucu ölçüde atılız."¹⁴ Haraway'in organizma-makine, organik-inorganik, insan-doğa ilişkisine dair döneminin oldukça ötesindeki düşüncesi yalnızca ontolojik bir açılımı değil, politik ve özgürleştirici bir vizyonu da içermekte. Kentleri "başka yerler" yapacak vizyon yalnızca teknolojiden değil, siyasetten ve ütopyalardan beslenmeli. Belki küçük denemeler ile ama mutlaka yeni alanlar açarak, yeni alanlar keşfederek, birlikte öğrenerek.

Kaynak: DataCités.eu

¹ <https://ourworldindata.org/urbanization>.

² Bayt, verilerin saklanabileceği bellek boyutuna ilişkin 8 bitten oluşan birimin adıdır. Bayt bir harf ya da rakam oluşturmak için gerekli en küçük veri boyutudur. Kilobayt, Megabayt, Gigabayt, Terabayt, Petabayt, Exabayt, Zettabayt gibi birimler birbirlerinin 1000 katı ile artan birimlerdir.

³ Y. Arafah, H. Winarso ve D. S. A. Suruosa, "Towards Smart and Resilient City: A Conceptual Model", *IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science* 158, 2018: s. 2.

⁴ Donna Haraway, "Siborg Manifestosu: Yirminci Yüzyılın Sonlarında Bilim, Teknoloji ve Sosyalist Feminizm", *Donna J. Haraway: Başka Yer* içinde, İstanbul: Metis Yayınları, 2010.

⁵ Mehmet Emin Mutlu, "Geleceğin İletişim Teknolojileri", *Yeni İletişim Teknolojileri* içinde, der. T. V. Yüzer ve M. E. Mutlu, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2016: s. 214.

⁶ Caner Güney, "Yerel Yönetimlerde Paradigma Değişimi", *Sosyal Demokrat Dergi*, 97/98, Ocak-Şubat 2019: s. 22.

⁷ Evgeny Morozov ve Francesca Bria, *Rethinking the smart City: Democratizing Urban Technology*, Rosa Luxembourg Stiftung New York Office, City Series 5#, 2018.

⁸ Morozov ve Bria, *a.g.e.*

⁹ Morozov ve Bria, *a.g.e.*, s. 30.

¹⁰ <https://www.decodeproject.eu/>.

¹¹ Morozov ve Bria, *a.g.e.*, s. 31.

¹² <https://www.flyfish.zone/>.

¹³ <https://airbnb.coop>.

¹⁴ Haraway, *a.g.e.*, s. 50.

GÖÇÜ YERELDEN YÖNETMEK: BELEDİYELER

Suriye krizinin başlamasının üzerinden sekiz yıl geçmişken bugün göç yönetiminde belediyeler nasıl bir rol oynuyor? Büyük ölçüde kentsel nüfusa eklenen göçmenlerin sorun ve taleplerini karşılayacak yerel yönetim kapasitesi ne ölçüde inşa olmuş durumda? Uzun yıllardır uluslararası göç alanında çalışmalar yürüten Didem Danış ve Deniz Ş. Sert, Türkiye’de belediyelerin göç yönetimi bağlamında işlev ve konumlarını tartışıyor.

Son yıllarda uluslararası alanda göç üzerine yapılan araştırmalar, çok katmanlı bir analiz yapıldığında göçmenlerin sorunlarına doğrudan çözüm üreten politikaların yerelde üretilmesi gerektiğini gösteriyor. Hollanda, İsveç, Avusturya gibi AB üyesi ülkelerde dahi göç ve uyum sürecinde karşılaşılan zorluklara AB düzeyinde değil, yerelde çözüm aranıyor. Ancak merkezileşmiş bir siyasi geleneğe sahip Türkiye’de, diğer pek çok alanda olduğu gibi göçmenler konusunda da belediyeler merkezi hükümet karşısında geri planda kalıyor. 1980’lerde ve 2000’lerde yapılan neoliberal reformlar sırasında Türkiye kısa süreli bir desantralizasyon yaşasa da çok kısa süre sonra Türkiye yeniden otoriter merkezileşmiş yönetim modeline döndü. Bu baskın merkezileşmiş yönetim modelinde, mülteci ve göçmenlerin yönetimi konusunda da kendisini açıkça gösteriyor. Göçmen ve mültecilerin idaresi devletin sorumluluğunda. Örneğin Suriyeli

mültecilerin yönetiminde iki ana aktörden biri eskiden Başbakanlığa, şimdi ise İçişleri Bakanlığı’na bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) iken, diğeri gene İçişleri Bakanlığı’na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM). Doğrudan egemenlik hakkıyla ilgili olan vize, ikamet ve çalışma izni gibi konularda merkezi hükümetin yetkili olması anlaşılır olsa da göçmenlerin uyumu ve entegrasyonu gibi sosyal konularda Türkiye’de yerel yönetimlere pek söz hakkı tanınmıyor.

Ne kadar merkezileşmiş bir yönetimde olursak olalım, konu göç olunca yerel düzeyde neler olduğu önem kazanıyor, çünkü “göç bizim işimiz değil” diyen belediyelerde dahi önemli sayıda göçmen nüfus var. Bugün Türkiye’de 3,6 milyon geçici koruma statüsünde Suriyeli, 1 milyon ikamet izni sahibi yabancı göçmen ve 400 bine yakın çoğunluğu İran, Irak ve Afganistan’dan gelen sığınmacı bulunuyor. Buna bir de sayısını bilemediğimiz düzensiz göçmenleri eklersek ortaya oldukça çarpıcı bir tablo çıkıyor. Sadece resmi sayıları dikkate aldığımızda bile, bugün Türkiye’de toplam nüfusun yüzde 6’sı kadar bir göçmen nüfus olduğunu görüyoruz. Özellikle Suriyeli mültecilerin yoğun olarak yerleştiği Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa gibi sınır illerinde kent nüfusunun yüzde 20-25’i kadar göçmen nüfus yaşıyor. Bu da bir şehirde sunulan çöp toplama, kanalizasyon, ulaşım vb. hizmetlere yönelik taleplerin aynı oranda artması demek oluyor. Kısacası sayılara

çok kabaca bakıldığında bile, pek çok belediyenin ana konularından biri artık göç olmak zorunda.

Belediyeler ve göçe bakış: Dört yaklaşım

Peki, Türkiye’de belediyeler göç ve göçmenler konusuna nasıl bakıyor? Yerel yönetimlerin söylem ve uygulamalarına bakıldığında dört temel tavır gözlemleniyor: Birinci grupta yer alan “göçmen-karşıtı belediyeler” açıkça belediye sınırlarında göçmen ve mülteci nüfus istemediğini dile getiren, onların bazı hizmetlere erişimini kısıtlamaya çalışanlardan oluşuyor. “Şehrimizde Suriyeli istemiyoruz” diyerek Suriyelilere yardımcı kestiğini açıklayan Bolu Belediye Başkanı Tanju Özcan veya Suriyelilere sahil yasağı getiren Mudanya Belediye Başkanı bunun en uç örneklerinden.

İkinci grupta “İlgisizler”, yani göçmenleri görmezden gelerek yokmuş gibi davranan belediyeler var. Bu gruptaki belediyeler, sorumluluğun valilik ve kaymakamlığa ait olduğunu söyleyerek ya da Sayıştay’la yaptıkları şifahi görüşmeye dayanarak göçmenlere yardım ve hizmet yapılamayacağını söylüyorlar. Adil Çamur, İzmir üzerine yaptığı çalışmada bu ildeki ilçe belediyelerini “hizmet sunanlar, sunmayanlar ve yok sayanlar” olarak üç başlık altında kategorize ediyor ve hizmet vermeyen belediye yönetimlerinin “ilçe nüfusuna kayıtlı olmayan kişilere maddi karşılığı olan yardım yapılamayacağını” iddia ederek geri çekildiklerini söylüyor.

Ne kadar merkezileşmiş bir yönetimde olursak olalım, konu göç olunca yerel düzeyde neler olduğu önem kazanıyor, çünkü “göç bizim işimiz değil” diyen belediyelerde dahi önemli sayıda göçmen nüfus var.

Sultanbeyli, İstanbul'da Suriyeli göçmenlerin en yoğun olduğu ilçelerden. **Kaynak:** Yazarlar

Aynı gruptaki belediyeler arasında mülteciler meselesinin merkezi hükümetin sorumluluk alanında olduğunu, hatta bu alanda yapacakları çalışmaların belediyeler kanununa ters düşeceğini iddia edenler de var.

Üçüncü grupta, "sınırlı ve kısmi insani yardım" sunan belediyeler var. Bunlar göçmen ve mültecilere az sayıda sosyal yardım sunsa da konuya dair pasif bir tutum benimseyen belediyeler. Çamur, yukarıda bahsi geçen araştırmasına dayanarak, kayıtlı Suriyeli mülteci sayısı ile hizmet sunumu ilişkisi açısından doğrudan bir ilişki olmadığını, bazen ilçede kayıtlı mülteci sayısı yüksek olsa da belediyelerin herhangi bir hizmet sunmayabildiğini veya tam tersi durumlar olabildiğini gösteriyor. Bu gruptaki belediyelerin sunduğu hizmetler ağırlıklı olarak sosyal yardım çerçevesinde gerçekleşirken, çoğunlukla düzensiz bir ritimde ve sınırlı sayıda kişiye gıda, giyecek, ev eşyası gibi aynı yardımlardan oluşuyor.

Dördüncü ve son grupta ise etkin bir şekilde göç yönetimi süreçlerinde yer alan, sosyal yardımın ötesinde uyum ve entegrasyona yönelik çalışmalar yürüten belediyeler yer almakta. Bunların en

bilinen örnekleri arasında İstanbul'da Sultanbeyli ve Şişli belediyeleri veya Gaziantep Büyükşehir Belediyesi sayılabilir. Ancak bu örnekler arasında da önemli farklar var: Gaziantep Belediyesi kendi çatısı altında Suriyeli mültecilere hizmet sunan Göç Yönetimi Şube Müdürlüğü'nü kurmuşken, Sultanbeyli Belediyesi çoğunluğu belediye yöneticilerden oluşan bir ekibin kurduğu Mülteciler Derneği aracılığıyla, yani belediye dışı bir işbirliğiyle bu hizmetleri sürdürüyor. Fatma Şahin, 2018'de yapılan bir söyleşi sırasında "Gaziantep modeli"ni ve şehirdeki mültecilere yönelik uygulamalarında eğitim de dahil olmak üzere ne kadar çok alanda hizmet verdiklerini şöyle anlatıyor:

Dönene kadar kalanlarla ilgili de birlikte yaşam modeli dediğimiz bir modeli geliştirmeye çalıştık. Bu nedir? Eğer siz insanları gettolaştırırsanız, siz insanları belirli bir noktaya koyarsanız bu kendi içinde yeni sorunlara neden oluyor. Oysa adaptasyon, entegrasyon dediğimiz şey birlikte yaşam ve birlikte çalışma. (...) Biz de şimdi ilgili bakanlıklarımızla birlikte bunu yönetmeye çalışıyoruz. Ve bizim Büyükşehir Belediyesi olarak açtığımız bütün sosyal destek sisteminde

mültecilerin Türkçe öğrenmesi çok önemli. Bu şehirde nasıl yaşayacak, danışmanlık rehberlik hizmetleri. Bu şehirde parkta yatamazsın kardeşim. Bu şehirde yaşamın kuralları var. Bu kurallara uymak zorundasın. Bilgilendirme, rehberlik ve danışmanlık hizmeti yaptık. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin içinde ilk defa bir şube müdürlüğü kurduk. Bu şube müdürlüğünün içinde bir araştırma merkezi oldu. Mahalle taramalarını yaptık. Yaptığımız araştırmalar sonunda çok özgün bir birlikte yaşam modeli oluşturduk. (...) Mesela Gaziantep'te Suriyelilerin okulu var. Çünkü ben o okulu açmasaydım savaşta ölen, anasını babasını kaybeden yetim çocuklar okul hayatına devam edemeyecekti. İlk önce yetimlerle ilgili kısmı onlara açtık. Ben geldiğimde bu şehirde 3 bin çocuk eğitim hayatındaydı, şu anda 70 bin çocuk oldu. Biz dünya barışı ve dünya vatandaşlığı için çok özgün bir model geliştirdik. Bu konuyla ilgili Nobel'i alması gereken Recep Tayyip Erdoğan'dır. Bu bölgede Gaziantep modeli doğru modeldir. Uluslararası boyutta gören herkes bunu gördü. Gelip baktılar ki herkes konuşuyor, AK Parti yapıyor.

Sultanbeyli. **Kaynak:** Yazarlar

Aslında bu çok önemli bir şey. Konuşmuyoruz, yapıyoruz. Biz iki şey istiyoruz. Hızlı bir şekilde dönmelerini istiyoruz. Bunu teşvik ediyoruz. Bu dönene kadar olan kısımda da birlikte yaşam ve adaptasyon, bu şehirde yaşamının kurallarını Türkçe öğretmek, onları sistemin içerisine rehberlik ve danışmanlık yaparak, kendi vatandaşımı rahatsız etmeyecek şekilde sürekli onlara eğitici eğitim veriyoruz. Bizim modelimizde bu iki kademe çok önemli. Diğer şehirler bu modele daha geçemediler.

Belediye hizmetlerine erişim: Hemşehri-vatandaş tartışması

Göçmenlerin yaşadıkları yerlerde karşılaştıkları sorunları çözmeye konusunda sorumluluk kimde? Yasal düzenlemelere göre, yetki ve sorumluluk GİGM gibi merkezi hükümete bağlı kurumlarda. Oysa yukarıdaki söyleşiden yaptığımız alıntı da görüldüğü üzere, pratikte özellikle sosyal uyum konusunda sivil toplum örgütleri ve belediyeler başta olmak üzere yerel aktörlere çok daha fazla iş düşüyor. Ancak, GİGM ile daha doğrudan ilişki kurabilen kaymakamlık ve valiliklerin bazı yerlerde aktif rol aldıkları, hatta zaman zaman belediyelerden daha çok öne çıktıkları görülüyor. Sahadaki

ihtiyaca rağmen, yerel yönetimlerin fiiliyatta neden arka planda kaldıklarını açıklarken, Kaan Akman devletin "sığınma hareketlerini bir güvenlik meselesi olarak" algıladığını, bu yüzden de "yerel yönetimlere yetki devri noktasında temkinli bir yaklaşımı" olduğunu ifade ediyor.

Yerelde mültecilerin sorunlarıyla baş başa kalan belediyelerin, mültecilere yönelik çeşitli çalışmalar yapmak istemeleri durumunda karşılaştıkları engellerin en başında Belediye Kanunu'ndaki muğlaklık geliyor. Bazı belediyeler, özellikle de yukarıda yaptığımız sınıflandırmada üçüncü ve dördüncü kategoride yer alanlar, göçmen ve mültecilerin buldukları belediyelerde kısmen de olsa hizmet kapsamı içinde tutulması gerektiğini söylüyor ve bunu 5393 no'lu Belediye Kanunu'nun 13. Maddesinde yapılan hemşehrilik tanımına dayandırıyorlar. Bu madde, belediyelerin yurttaşlık bağı aranmaksızın sınırları içinde oturan kişilere karşı sorumlu olduğunun altını çiziyor:

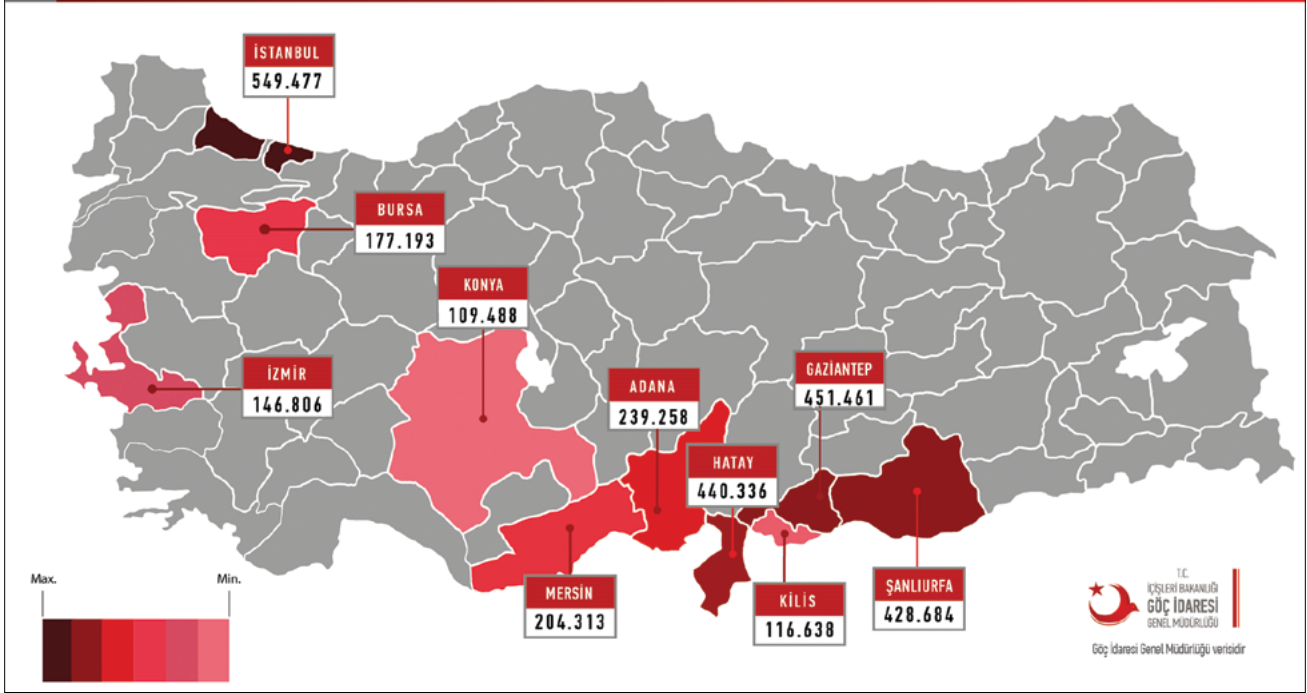
Madde 13: Herkes ikamet ettiği beldenin hemşehrisidir. Hemşehrilerin, belediye karar ve hizmetlerine katılma, belediye faaliyetleri hakkında

bilgilendirme ve belediye idaresinin yardımlarından yararlanma hakları vardır. Yardımların insan onurunu zedelemeyecek koşullarda sunulması zorunludur. Belediye, hemşehriler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapar. Bu çalışmalarda üniversitelerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, sivil toplum kuruluşları ve uzman kişilerin katılımını sağlayacak önlemler alınır. Belediye sınırları içinde oturan, bulunan veya ilişki olan her şahıs, belediyenin kanunlara dayanan kararlarına, emirlerine ve duyurularına uymakla ve belediye vergi, resim, harç, katkı ve katılma paylarını ödemekle yükümlüdür. (İtalikler yazarlara aittir.)

Göçmenlere hizmet götürmeyi reddeden veya bu konuda ilgisiz ve pasif bir tutum benimseyen belediyeler ise aynı kanunun 14. maddesinde geçen "vatandaşlar" ifadesine dayanarak belediyelerin vatandaş olmayanlara hizmet sunmaması gerektiğini iddia ediyorlar.

Madde 14: Belediye hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur. Hizmet

Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı

Harita: 2019 Ekim ayı itibarıyla geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin yaşadığı ilk 10 il. **Kaynak:** Göç İdaresi Genel Müdürlüğü.

sunumunda engelli, yaşlı, düşükün ve dar gelirli durumuna uygun yöntemler uygulanır.

2017 yılında, alanda etkin iki kurum olan Marmara Belediyeler Birliği (MBB) ve Şehir Plancıları Odası (ŞPO) İstanbul Şubesi tarafından hazırlanmış iki rapor, Suriyeli mültecilerin yaşadıkları kentlerde karşılaştıkları sorunlara dair durum tespiti yaparken, mültecilere yönelik belediye uygulamalarını inceliyor; bu alandaki diğer çalışmalar gibi, onlar da Belediye Kanunu'nun yorumlanmasındaki farklılıkların yarattığı sorunları vurguluyordu. Örneğin, Murat Erdoğan'ın yönetiminde hazırlanan MBB raporunda, belediye yetkililerinin kanundaki muğlaklıktan kaynaklanan endişelerine şu şekilde işaret ediliyor:

Belediyelerde mülteciler konusunda yetkili olan çalışanlara yöneltilen "Belediyelerin yasal ve idari açıdan mültecilerle ilgilenme yükümlülüğü var mıdır?" sorusuna oldukça farklı cevaplar alınmıştır. Genelde "5393 Sayılı Belediye Kanunu'nda bu durumun yeterince açık biçimde düzenlenmediği"nden söz edilse de "İnsani-vidani olarak bu yükümlülüğümüz var; bu kadar çaresiz, muhtaç, yoksul insana ilgisiz davranamayız" şeklinde bir ifade kullanılmakta, bunun için

de "hemşehri hukuku"na referans verilmektedir. Pek çok belediye yetkilisi de bu konudaki çalışmaları, ilçe sakinlerinin huzuru bakımından da önemsediklerini, fakat Sayıştay'ın mali denetimi ile ilgili ciddi endişeleri

olduğunu ifade etmektedirler. Belediye yetkilileri, 5393 sayılı Kanun'un 13. Maddesine "sığınmanın" mümkün ve mantıklı olduğunu ama 14. Maddedeki "vatandaşlık" vurgusunun da göz ardı edilemeyeceğini ifade etmektedirler.

İller	Suriyeli nüfusun kent nüfusuna oranı	Geçici koruma kaydı olan Suriyeli sayısı
Kilis	% 81,83	116 bin
Hatay	% 27,35	440 bin
Gaziantep	% 22,26	451 bin
Şanlıurfa	% 21,06	428 bin
Mersin	% 11,26	204 bin
Adana	% 10,78	239 bin
Mardin	% 10,58	87 bin
Osmaniye	% 9,57	51 bin
Kahramanmaraş	% 8,12	92 bin
Bursa	% 5,92	177 bin
Kayseri	% 5,77	80 bin
Konya	% 4,96	109 bin
Adıyaman	% 4,17	26 bin
Batman	% 3,73	22 bin
İstanbul	% 3,65	549 bin
Malatya	% 3,53	28 bin
İzmir	% 3,40	146 bin

Tablo: Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin yerleştiği illerin mülteci nüfus yoğunlukları oranına göre sıralaması **Kaynak:** Göç İdaresi Genel Müdürlüğü <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (erişim tarihi: 15.10.2019)

Sultanbeyli. **Kaynak:** Yazarlar

Belediyeler ve göç: Kapasite sorunu ve siyasi tercih arasında

Bugün Türkiye'nin en büyük göçmen grubu olan Suriyelilerin yüzde 98'i geçici barınma merkezi olarak adlandırılan kampların dışında, çoğunlukla kentlerde yaşıyor. Dolayısıyla göçün kentsel yönetimi Türkiye için önemli bir gündem maddesi haline gelmiş durumda. Göçün kentsel etkileri öncelikle yerel düzeyde hissediliyor. Bu yüzden eğitim, bütçe,

Bugün Türkiye'nin en büyük göçmen grubu olan Suriyelilerin yüzde 98'i geçici barınma merkezi olarak adlandırılan kampların dışında, çoğunlukla kentlerde yaşıyor. Dolayısıyla göçün kentsel yönetimi Türkiye için önemli bir gündem maddesi haline gelmiş durumda. Göçün kentsel etkileri öncelikle yerel düzeyde hissediliyor.

personel ve benzeri kaynakların yerel düzeyde hazır olması gerekli. Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, geçici koruma statüsü altında kayıtlı Suriyelilerin il nüfusuna oranı özellikle sınır illerinde oldukça yüksek oranda ve bu oranlar birer sayı olmaktan ziyade, daha fazla insan ve daha fazla hizmete gereksinim anlamına geliyor. Ancak belediyelerin göçmenleri de kapsayacak şekilde hizmet sunması önündeki en temel sorunlardan biri kaynak sorunu. Öz kaynakları oldukça kısıtlı olan belediyelerin ana geliri devlet tarafından verilen ve sınırları içinde kayıtlı vatandaşların sayısına göre dağıtılan devlet yardımları. Belediyelerin etkin politika/çözüm üretimi için öncelikle yeterli mali kaynağı olması gerekiyor. Burada iki temel konu var:

- i) Belediye bütçelerinin T.C. vatandaşı nüfus üzerinden belirlenmesi. Özellikle yüksek oranda göç alan belediyelerin, bu durumun değişimi doğrultusunda çalışma yapması ve merkezi hükümeti belediye bütçelerinde göçmen/mülteci nüfusun da dikkate alınması gerektiği konusunda ikna etmesi ve ilgili mevzuatın buna göre düzenlenmesi gerekiyor.
- ii) Göçmenler ile ilk elden birebir iletişim ve etkileşim içerisinde

olan aktörler olarak belediyelerin uluslararası fonlara erişim konusunda kendilerini geliştirmesi gerekiyor.

Herkesin sık sık dile getirdiği Avrupa Birliği'nin verdiği 6 milyar avroluk fon tarafından bütçelenen projelerde, fonların çoğunlukla Dünya Gıda Programı, World Vision, Danish Refugee Council, UNICEF gibi büyük kurumlar tarafından alındığını görüyoruz. Ancak doğrudan bu kurumlar tarafından fonlanan belediye projelerinin yok denecek kadar az olduğunu söyleyebiliriz. Bu da pratikte yukarıdan aşağıya inerken maddi kaynağın erimesi anlamına geliyor: Donör uluslararası örgütleri, uluslararası örgütler fonlarken, bölgesel/ulusal/yerel örgütleri fonlarken, göçmenlere ulaşan fon bu kademelili süreç içerisinde buharlaşıyor. Fonların önemli bir kısmı göçmenlerin ihtiyacını karşılamaktan çok projelerin işlem maliyetlerine harcıyor. Tam da bu yüzden, belediyelerin sürecin başından sonuna kadar ortak olabilmesi, hatta mümkünse süreci yönetebilmesi çok önemli.

Mültecilere yönelik hizmet götürmeye niyetli olan ve bu tür çalışmalar yapan belediyeler kapasite ve bütçe sorununu STK'larla iş birliği yaparak ya da kendi

STK'larını oluşturarak çözebiliyor. Sultanbeyli Belediyesi bu açıdan dikkat çekici örneklerden biri. Doğrudan mültecilere hizmet götürmek üzere belediye'deki bazı yöneticilerin girişimiyle kurulan Mülteciler Derneği, belediye dışında bir kurumsallaşma yaratarak ve yaptığı faaliyet ve projelere de yurtdışı kaynaklarından maddi destek sağlayarak kapasite ve bütçe sorununun üstesinden geliyor. Yurtdışından alınan fonların bu şekilde rahat kullanılabilmesinde hem Sultanbeyli hem de Gaziantep belediyeleri örneğinde gördüğümüz belediyelerin iktidar partisi tarafından yönetiliyor olmasının getirdiği kolaylık da göz ardı edilmemeli.

Muhalefet partileri tarafından yönetilen belediyelerin mülteci meselesine uzak tavrının sebepleri arasında kapasite eksikliği ve bütçe yetersizliği dışında siyasi tercihlerin de etkisi olduğu aşikâr. Örneğin, Cumhuriyet Halk Partisi'nden Mersin Büyükşehir Belediye başkanı seçilen Vahap Seçer 18 Haziran 2019'da yerel seçimlerden iki buçuk ay sonra Mersin'de düzenlenen "Sosyal Politikalar Çalıştayı"nda yaptığı konuşmada mültecilerin sorumluluğunun "bu sorunu getiren" iktidarda olması gerektiğini vurguluyordu:

[Mersin'de] 200 bin civarında kayıtlı misafir var. Tahmini olarak konuşuyoruz kayıt dışını da eklersek 400 bin civarı bir Suriyeli misafir ağırladığımızı düşünebilirsiniz. Bunun bize yarattığı tabii ki sorunlar var. Bunun farklı boyutları var. İnsani boyutu var. Diğer taraftan ülkeye ve kentlere yüklediği bir yük var ve inanılmaz sosyal bir sorun halinde önümüzde duruyor. Şimdi biz Suriyelilere elbette direkt yardımlar yapmıyoruz. Dolaylı olarak biz muazzam bir mali destek veriyoruz. Ben 1.800.000 Mersin nüfusu üzerinden yardım ya da katkı alıyorum.

Belediyelerin göçmenleri de kapsayacak şekilde hizmet sunması önündeki en temel sorunlardan biri kaynak sorunu. Öz kaynakları oldukça kısıtlı olan belediyelerin ana geliri devlet tarafından verilen ve sınırları içinde kayıtlı vatandaşların sayısına göre dağıtılan devlet yardımları. Belediyelerin etkin politika/çözüm üretimi için öncelikle yeterli mali kaynağı olması gerekiyor.

Mülteciler Derneği, Sultanbeyli Belediyesi yöneticileri tarafından kuruldu. **Kaynak:** Yazarlar

Merkezi yönetimden kesilen bütçeden bana düşen payı gönderiyorlar. İller Bankasından nüfusuma göre payımı gönderiyorlar. Benim nüfusumun çok üzerinde bir şehre bunu harcıyorum. Benim kendi vatandaşım dışında kayıt içi ve kayıt dışı en az 300 bin insan için de ben bu kaynakları hizmet olarak harcamak zorunda kalıyorum. Bu işin

ekonomik boyutu. Sosyal boyutu ise çok daha muazzam. Bu insanların eğitimden, asayişe, yaşam alanlarına, kültürel farklılıklarının yarattığı travmatik duruma kadar birçok sorun da biz yerel yönetimler karşı karşıyayız. Nasıl çözeceğiz? Bunu ben çözemem. Bu sorunu çözecek olan 2011 yılından bu yana bütün uyarılara rağmen her yıl bu sorunu büyüterek getiren ve şimdi hala iktidarda olan anlayışın çözmesi lazım. Bunu yapmak zorundalar.

Hem mülteci yönetimi hem de iktidar ilişkileri açısından çoğu zaman göz ardı edilen konulardan biri de veri ve bilgi toplama. Mültecilere hizmet sunumuna dair kapasite geliştirmeye ilgili en önemli sorunlarından biri, çoğu belediyenin bölgelerinde yaşayan göçmenlerle ilgili güvenilir ve detaylı verilere sahip

MESLEK EDİNDİRME KURS LARI BAŞ LIYOR

تورات التعلیم المهني بطن وشك ان قنا

Yaglı ve Çıcık Bakımı
Çocuklara Bırakım
Çocuk Doğum ve Davranışları
Halkla İlişkiler ve Organizasyon
Şişir & Anevrizik
Etiler Sanatı
Kıyafet Bakım ve Hijyen

Kurslarımızın Ön Kayıtları Başlamıştı

1. Ağustos 2017
"Halkla İlişkiler, Sözlü ve Yazılı İletişim, Medya ve İnternet",
"Çocuk Doğum ve Davranışları", "Etiler Sanatı", "Kıyafet Bakım ve Hijyen", "Kıyafet & Anevrizik", "Şişir ve Anevrizik", "Yaglı ve Çıcık Bakımı" kursları için kayıtlar başlatılmıştır.

İletişim Bilgileri:
Mülteciler Derneği
Kurtuluş Caddesi No: 35A / Beşiktaş / İstanbul / Türkiye
Tel: +90 212 345 1171
E-posta: info@multeciler.org.tr

United Work

From Refugee To Employee

هل تجد صعوبة في إيجاد عمل قانوني؟
هل تبحث عن استراتيجيات وخطط عمل؟
هل ترغب في إيجاد فرص عمل جديدة؟

يوفرنا United Work خدمات استشارية متخصصة في توفير متطلبات العمل القانونية
للمهجرين في إيجاد العمل المناسب للتفكير من 2013 إلى 2016
مستشارية قانونية من قبل طاقم من خبراء العمل الجماعي في مجال

تواصل معنا
ارسل رسالة SMS أو
1171
tedwork.com.tr
Mahallesi, 19 Mayıs Cad. No: 35A
360 Fulya, Şişli / İstanbul

www.unitedwork.com.tr

تجاوز العقبات

HAYDİ ENGELLERİ
BİRLİKTE

فكر فيكse Engelliler
كإحدى أنظمة Rel
Sistemine Psikolojik

وتنظيم إعادة التأهيل
بين المعاقين جسديا
بين اثنين حتى 2

Mülteciler
Turgut Reis Mah.
No: 306 Sultan

SURIYE HALKI VE TÜRK HALKI DESTEKLERİNDEN DOLAYI ALMAN HALKINA ŞÜKRANLARINI SUNAR

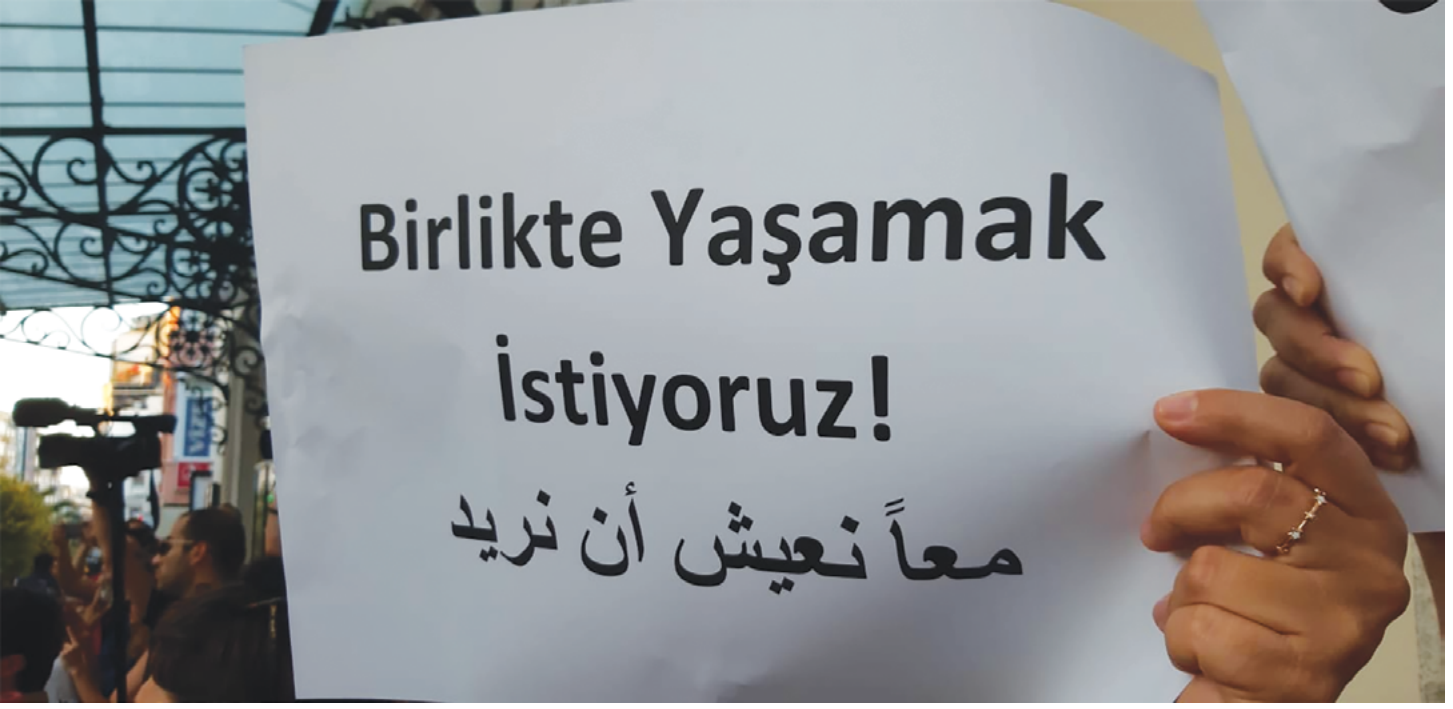
Das syrische und türkische Volk bedankt sich für die Unterstützungen des deutschen Volkes.

Syrian people and Turkish people send their gratitude for the supports

الشعب السوري و الشعب التركي يقدم جزيل شكره للشعب الألماني من أجل الدعم الذي يبذلته.

MÜLTECİLER DERNEĞİ

Fonların önemli bir kısmı göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamaktan çok projelerin işlem maliyetlerine harcanıyor. Tam da bu yüzden, belediyelerin sürecin başından sonuna kadar ortak olabilmesi, hatta mümkünse süreci yönetebilmesi çok önemli.

2019 yazında göçmenlerin sınır dışı edilmesine dönük hükümet kampanyası tepkiye neden oldu. **Kaynak:** Yazarlar

olmamasından kaynaklanıyor. Oysa yukarıda saydığımız mülteciler için etkin bir yönetim mekanizması kurmuş belediyelerin alamet-i farikası sahip oldukları mülteci veri tabanı sayesinde yetkileri kapsamındaki bölgede yaşayan mülteci nüfusun detaylı bilgisini toplayabilmiş olmaları. Sınırları dahilinde yaşayan grubun demografik özellikleri, ihtiyaçları ve dağıtılan yardımlara dair toplanan sistematik bilgi daha sonra uluslararası donörler tarafından desteklenecek projeler geliştirmeyi de mümkün kılıyor. Göçmen ve mültecilerle ilgili kapsamlı veri tabanı olan birkaç örnek belediye dışında, belediyelerin çoğu, kendi yetki alanlarında yaşayan göçmen nüfusun sayısını bile bilmiyor. Bu durum, veri bazlı ve etkili yerel politikaların üretilmesi önünde en büyük sorunlardan biri olarak önümüzde durmakta.

Sonuç yerine

Göç konusunda yönetim yaklaşımları ve politikalarında dört modelden

bahsediliyor: ayrışık yönetim (*decoupling*), yukarıdan aşağı yönetim (*top-down governance*), çok katmanlı yönetim (*multi-level governance*) ve ağ yönetimi (*disjointed governance*). Yapılan araştırmalar Avrupa Birliği ülkelerinde göç meselesinin yerelden yönetildiğini, AB kurumları ile bölgesel ölçekteki aktörlerin geri planda olduğunu, yerel ölçekteki kurumların sahada etkin bir yönetim ağı oluşturduklarını gösteriyor. Diğer bir deyişle, AB ülkelerinin çoğunda çok katmanlı yönetim ve ağ yönetimi ön plana çıkıyor. Türkiye’de ise, güçlü merkezileşme eğilimlerinin bir yansıması olarak, göçmenlerin kentlerdeki uyumu konusunda da yukarıdan aşağıya yönetim modelinin geçerli olduğu ve farklı düzeydeki aktörler arasında – özellikle de iktidar partisinden değilirse– etkileşimin zayıf olduğu görülüyor.

Kısacası, bugün Türkiye’de göç yönetiminde önemli bir aktör olması gereken belediyeler, kanunlardaki

Muhalefet partileri tarafından yönetilen belediyelerin mülteci meselesine uzak tavrının sebepleri arasında kapasite eksikliği ve bütçe yetersizliği dışında siyasi tercihlerin de etkisi olduğu aşikâr.

belirsizliklerden ve bütçe yetersizliğinden kaynaklanan sorunlardan dolayı geri planda durup, şimdilik sorunu görmezden gelme veya kısmi sosyal yardımlar gibi tali uygulamalarla geçiştirmeye çalışıyor. Belediyelerde hâkim olan bu pasif tavrın arkasında Suriyeli mültecilere yönelik geçicilik algısının güçlü bir şekilde devam ediyor olması çok önemli faktörlerden biri. Geri dönüş efsanesi üzerine kurulu bu tavır, belediyelerin seçmen kitlelerinden gelebilecek tepkiyi yönetmek için benimsedikleri bir söylem olsa da mültecilere en olumlu şekilde yaklaşan belediye başkanlarının bile Suriye’deki insani krizin sekizinci yılında Suriyelilerden hâlâ “misafir” olarak bahsetmesi kalıcı çözümün önündeki en önemli engellerden biri.

Hem mülteci yönetimi hem de iktidar ilişkileri açısından çoğu zaman göz ardı edilen konulardan biri de veri ve bilgi toplama. Mültecilere hizmet sunumuna dair kapasite geliştirmeyle ilgili en önemli sorunlarından biri, çoğu belediyenin bölgelerinde yaşayan göçmenlerle ilgili güvenilir ve detaylı verilere sahip olmamasından kaynaklanıyor.

İŞÇİ HAKLARI/MÜCADELESİ BAĞLAMINDA YEREL YÖNETİMLERİN ROLÜ/KONUMU NE OLABİLİR?

Belediyeler sağladıkları hizmetler kadar açtıkları istihdam olanaklarıyla da yurttaşların gündelik yaşamına doğrudan temas eden kurumlar. Gaziantep Üniversitesi'nden Ferit Serkan Öngel, belediyelerin bu ikili konumunun son yıllarda yaşanan politik ve ekonomik gelişmeler ışığında nasıl dönüştüğüne odaklanıyor; bu dönüşümün işçi hakları açısından ne anlama geldiğini sorguluyor.

1970'lerin krizi sonrasında yerel yönetimler küreselleşme sürecinin ana aktörlerinden biri olarak yeniden yapılandırıldılar. Bu yeniden yapılanma sürecinin üç ana unsuru bulunuyor. Bunlardan birincisi, eğitim ve sağlık başta olmak üzere temel kamu hizmetlerinin ticarileştirilmesi ve kısmen yerele devri yolu ile bu türden hizmetlerin metalaştırılmasıdır. Bununla bağlantılı olarak emekçi sınıflar için kamusal hizmetlere ücretsiz erişiminin sınırlandırıldığı, erişim maliyetlerinin arttığını söylemek mümkündür. İkinci unsur, özelleştirme süreci ve özel-kamu işbirlikleri ile kentlerin bir yandan yüksek maliyetli projelerin konusu haline gelmesi, diğer yandan yükselen binaların, inşa olunan yeni toplu konutların, devasa alışveriş merkezlerinin yeniden ürettiği, birbirinin tıpatıp kopyası kimliksiz kentlerin açığa çıkmasıdır. Sorun çözmek adına inşa olunan otoyollar ve köprüler kentleşme sürecinin ürettiği yeni sorunlara gebe dir. Ulaşım maliyetlerinin arttığı, kentsel dönüşüm politikaları ile kent içi sürgünlerin yaşandığı bu dönem emekçilerin sorunlarının derinleştiği bir dönemdir. Yeniden yapılanma sürecinin üçüncü unsuru ise temel belediye hizmetlerinin hizmet alımı yolu ve ihaleler marifetiyle özel sektöre gördürülmesidir. Taşeronlaşma süreci olarak tanımlayabileceğimiz bu

durum hem hizmetin niteliği hem de çalışma koşulları açısından emekçileri doğrudan ilgilendiren sonuçlar üretir. Bu çalışmada yerel yönetimlerin küreselleşme süreci ile birlikte geçirdiği dönüşüme ve bu sürecin işçi hakları/mücadelesi bağlamında ürettiği sonuçlara ve olanaklara odaklanılmaktadır. Yazının ilk kısmında yerel yönetimlerde yaşanan dönüşüm sosyal belediyeçilik bağlamında ele alınacaktır. İkinci kısımda kamu ihale sistemi ve taşeronlaşma bağlamında belediyelerdeki istihdam rejimi üzerinde durulacaktır. Son olarak ise bu süreçte yerel yönetimlerin rolü ve alternatif olanakları tartışılacaktır.

Yerel yönetimlerin dönüşümü

1980'lerden sonra yerel yönetimler bağlamında önemli bir paradigma değişimi yaşanmıştır. Bu değişimin temel niteliği 1980'ler ve 2010 yılları arasındaki dönemde yerel hizmetlerde piyasalaşma ve özelleştirme dalgası olmuştur. Neoliberal akım tarafından kamucu hizmet sunma modeline yönelen itirazın temel unsurlarını, devletin işlev ve alanlarının daraltılması ve özelleştirme politikalarının yanı sıra, kamusal hizmetlerin ekonomik yetersizlik ve işlevsel katılık gibi gerekçelerle saldırı altında olması oluşturuyordu. Kamu yönetimi katı hiyerarşik yapı

İzmir Aliağa'da belediye işçilerinin eylemi.

yerine esnekliğe dayalı bir modele dönüştürülüyor, esnek bir personel rejimi ile personel maliyetlerinin düşeceği ve hizmet etkinliğinin artacağı öngörülüyordu. Dolayısıyla yerel yönetimler açısından taşeronlaşma bir yandan emek maliyetlerini aşağı çeken bir unsur olarak kullanılırken, diğer yandan kentsel hizmetlerin sunumu, giderek daha fazla piyasa aktörlerinin belirlediği ve sınıflar mücadelesinde güç dengesini egemenler lehine dönüştüren bir sürecin önünü açmıştır.

Oysa yerel yönetimler somut bir ihtiyacın üzerinden şekillenmiştir. Sanayi devrimi ile birlikte kentlerde bulaşıcı hastalıkların önlenmesi, kanalizasyon, çöp, temiz su, barınma gibi sorunlar neticesi sağlıklı kentlere duyulan ihtiyaç artmıştır. David Harvey'in de belirttiği gibi, "şehirler şiddetli sınıf çatışmaları ve mücadelelerine sahne olduğu ölçüde, kent yönetimleri de kentleşmiş bir işçi sınıfına kamusal mal ve hizmetleri (ucuz konut, sağlık hizmetleri, eğitim, asfalt caddeler, hijyen ve su gibi) sunmaya mecbur kalmıştır". Bu anlamda yüzyıl önce başlayıp, toplumsal mücadelelerle ilmek ilmek örülen kamu hizmetlerinin özel sektöre terk edilmesi, yerine kamu hizmetlerinin özel sektör tarafından gördürülmesi anlayışının hakim hale gelmesi önemli bir dönüşümdür. Bu sürecin ana aktörü

ise neoliberal projenin artı değerini üzerindeki kontrolü özelleştirmedeki başarısı olmuştur.

Bayramoğlu 1850'lerden başlayıp ana hatlarıyla 1980'lere kadar hakimiyetini sürdüren belediyeciliğin, kamu motiflerinin olduğu bir belediyecilik olduğunu ifade etmektedir. Bu yaklaşıma belli bir biçim kazandıran akım ise toplumcu belediyecilik akımıdır. Ona göre neoliberal belediyecilik, piyasa ve özel mülkiyet rejimi öncelikli karakteri ile bir nevi anti-belediyevidir.

Sonuç olarak neoliberal politikalar, sermayenin önündeki tüm engelleri kaldırmaya yönelik bir yaklaşımla, emeğin kazanımlarının altının oyulduğu bir sürecin önünü açmıştır. Devlet toplumcu politikalarla hızla çekilmiş, ekonomik haklarda ciddi gerilemeler yaşanmış, sosyal haklar piyasasının kontrol alanına girmiş, sendikal hareket güçsüzleşmiş, çalışma koşulları kötüleşmiştir. Bu yapılırken kayırmacı politikalarla, vakıflar ve cemaatler de kullanılarak bir sosyal yardım rejimi inşa edilmiştir. Koray ve Temiz, devletin sosyal yardımlara her geçen yıl daha fazla ağırlık verdiğine dikkat çekerek, tüm liberal modeller açısından "yararcı" ve en geride kalana yardıma yönelik yaklaşımların esas olduğunu, buradaki

Neoliberal belediyecilik, piyasa ve özel mülkiyet rejimi öncelikli karakteri ile bir nevi anti-belediyevidir.

beklenen yararın, daha çok sistemin meşruiyetini amaçladığını söylerler. Bu anlamda yazarlar, sosyal belediyeciliği sosyal politika alanında benimsenen yaklaşım ve hedefler açısından "toplumcu veya sosyal refah belediyeciliği" ile "liberal veya sosyal yardım belediyeciliği" olarak ikiye ayırır. Bunlar sosyal politika uygulamaları açısından dar ve geniş iki kategoridir. İster geniş ister dar anlamda kabul edilsin, nasıl bir sosyal belediyecilikten söz edildiğini anlamak için, benimsenen politika ve uygulamaların siyasal-ekonomi açısından neye işaret ettiğine bakmak gerekir.

2000'li yıllarda AKP belediyelerinin icraatları, bir ayağı neoliberalizme diğer ayağı ise yerel iletişim kanalları aracılığıyla yürütülen sosyal yardım temelli sosyal politika uygulamalarına basmıştır. Gürakar her ne kadar 2011 yılından itibaren tekrar bir merkezleşme sürecine girilmiş olsa da özellikle AB üyelik sürecinin getirdiği Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'na uyum

Aydın'da belediye işçilerinin direnişi. **Kaynak:** İleri Haber

sağlama gereğinin itici gücüyle 2004-2011 yılları arasında Türkiye'de yerelleşme adına belli adımlar atıldığını ifade etmektedir. Bu dönemde belediyelerin mali özerkliklerinin geliştirilmesi adına adımlar atılmış, belediyelerin görev ve sorumlulukları turizm, tanıtım, sosyal hizmet yardım, ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi gibi yeni alanlara doğru gelişmiştir. Ayrıca belediyelere rant üretimi açısından yeni olanaklar sağlayan kentsel dönüşüm ve konut üretimi adına şirket kurmak, kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açmak, sözleşmeli personel çalıştırmak gibi yeni yetkiler tanımlanmıştır.

Bu kapsamda AKP belediyeleri önemli sosyal politika araçları kullansa da bunların büyük oranda yararlı bir biçimde ele alındığı açıktır. Söz konusu belediyecilik anlayışı, sosyal yardım mekanizmalarına ağırlık veren bir sosyal politikayı, meşruiyet alanını geliştiren yararlı bir enstrüman olarak görmüş, rantı ve sermayenin beklentilerini odağına alan yaklaşımı ile, kentte eşitsizliklerin üretilmesine, doğanın tahribine, kentsel

sorunların derinleşmesine, kentlerin kimliksizleşmesine, ideolojik amaçlarla yeniden yapılanmasına neden olmuştur.

Tarık Şengül (2001:114), yerel yönetimlerin güçlenmesinin ve sermaye birikiminde daha merkezi bir konuma gelmelerinin iddia edildiği gibi demokratikleşme getirmediğinin altını çizmektedir. Kentin sermaye lehine yeniden üretilmesi, işçi sınıfının ekonomik alanda, uygulanan politikalarla yaşadığı kayıpları, yeniden üretim alanına da taşıyarak katmerlendirmiştir. Bu durumu yine yerel politikalarla aşma çabası meşruiyet kaygısından başka bir şey değildir. Nitekim Durmaz, neoliberal dönüşümle birlikte sosyal sigortaların sosyal yardımlar lehine geri plana itildiğini söylemekte, özellikle yüksek işsizlik oranları ve kayıt dışı istihdam tarafından karakterize edilen sosyo-ekonomik bir yapıda, sosyal yardımların daha yaygın hale geldiğine, zira çalışma yaşamı üzerine temellendirilmiş olan sosyal sigorta sisteminin böyle bir alanda kendine yer bulabilmesi kolay olmadığına dikkat çekmektedir. Ona göre "çalışmanın

fiilen bir hak olmaktan çıktığı, reel ücret düzeylerinin baskılandığı, eğitim ve sağlık alanındaki piyasa hakimiyetinin sürekli genişlediği koşullarda sosyal yardımlar, neoliberalizmin yarattığı tahribatı sürdürülebilir kılmanın da bir aracı olarak tasavvur edilir. Bu durum, sanıldığı gibi aksine, toplumsal sınıflar arasındaki ilişkilere kapitalist sınıflar lehine bir müdahaleden başka bir şey değildir."

Açıktır ki yeni liberal dönemde belediyeler kamu hizmetlerinin piyasaya açılmasına direnç gösterememiştir. Yerelleşme politikalarıyla merkezden kendilerine yetki devredildikçe yetki ve sorumlulukları açısından güçlenen belediyeler, buna karşılık bir yandan merkezi hükümet politikaları sonucunda artan işsizlikle, diğer yandan yerel kamu hizmetlerinin giderek yüksek bir fiyattan sunulmasının belediyeleri sürüklediği açmazla karşı karşıya kalmışlardır. Bu anlamda belediyeler sosyal güvenliği sosyal yardımlarla ikame eden merkezi hükümet politikalarında sosyal yardım dağıtıcısı olmak şeklinde bir işlev üstlenmiştir.

Belediyeler ve taşeronlaşma

Sosyal politikanın önemli bir ayağını işçi hakları oluşturur. Buna karşın neoliberal politikalar, işçi haklarının budanması üzerinden biçimlenmiştir. Belediyeler bu temelde şekillenmiş, etkisiz sendikaların, güvencesiz çalışma koşullarının ve taşeronlaşmanın etkisi altında belediye personel sistemi de yenilenmiştir.

2019 yerel idare seçimleri sonrasında açığa çıkan iklim, yerel yönetimler ve sosyal belediyeçilik tartışmalarını güncel bir konu olarak yeniden tartışmaya açmıştır. Tartışmaların önemli bir kısmı belediye çalışanlarının durumu ve örgütlülükleri üzerinedir. Bu tartışma kayyum atanmış belediyelerde de yaşanmaktadır. Ancak şüphesiz ki tartışmaların odağında İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) bulunmaktadır. İBB bünyesinde ücretli olarak çalışan kişi sayısı 2018 yılında 13 bin 663'tür. Çevre-enerji, hizmet-gıda, bilgi teknolojileri, inşaat ve ulaşımdan oluşan beş farklı alanda faaliyet gösteren 28 belediye şirketinde çalışan kişi sayısı ise 53 bin 481 kişidir. Bu kişilerin 22 bin 70'i 1 Nisan 2018 tarihi itibarıyla 696 Sayılı KHK hükümleri çerçevesinde sürekli işçi kadrosuna geçirilen taşeron işçisidir. Toplamda İBB ve iştiraklerinde çalışan kişi sayısı 2018 yılında 67 bin 144'tür. Bu kişiler arasında memur kadrosunda olanların sayısı 8 bindir. Yukarıda tanımladığımız diğer kentler için de bir bu kadar çalışandan bahsedilebilir.

Türkiye sendikal örgütlülüğün son derece zayıf olduğu bir ülkedir. OECD verilerine göre Türkiye'de 2017 yılı için sendikalaşma oranı yüzde 8,6, 2016 yılı için toplu iş sözleşmesi kapsamı ise yüzde 7'dir. Türkiye bu oranlarla veri elde edilebilen 36 OECD ülkesi içinde son sıralardadır. Siyasal iktidara yakınlığı ile bilinen Hak-İş Konfederasyonu 2013-2019 yılları arasında hem sayısal hem de

oransal açıdan dikkat çekici bir sıçrama göstermiştir. Hak-İş'in üye sayısındaki artışın büyük bir kısmı, kamu taşeron işçilerinin sendikalaşmasının bir ürünüdür. Söz konusu artış özellikle belediyeleri de kapsayan Genel İşler işkolunda kamu ve belediyelerde kamu taşeron işçilerin merkezi idare ve belediye şirketlerine alınmasının ardından yaşanmıştır. Hak-İş'in belediyelerdeki örgütlenmesi olan Hizmet-İş Sendikası'nın üye sayısı 6 yılda 51 binden 315 bine yükselmiştir.

Belediyelerde işçiler genellikle belediye başkanları ve onların yakın durduğu sendikalar üzerinden konularını belirlemekte, belediyelerin el değiştirmesi durumunda yeni duruma uygun pozisyonlar alınmaktadır. Bu da her seçim dönemi sonrasında bir takım huzursuzluklara neden olmaktadır. Özellikle taşeronlaşma süreci ile birlikte ihale dağıtım mekanizmaları üzerinden kurulan yapı, işçiler açısından ciddi sorunlar yaratmıştır. 2018 yılında taşeron işçilerinin sürekli kadrolara geçişi, sürekli işçi kadrolarının durumları geçici işçilere benzer hale getirilse ve toplu sözleşme hakları baskı altına alınsa da önemli bir kazanım olarak görülmelidir.

Belediyelerde taşeronlaşma özellikle 2009 yılı sonrasında hızlı bir gelişim göstermiştir. Mahalli idarelerde hizmet satın alma yöntemiyle çalıştırılan taşeron işçilerinin sayısı 2017 yılında 340 binin üzerindedir. Mahalli idarelerdeki taşeron işçilerinin toplam sayısı 2010 yılında memur, sözleşmeli, sürekli ve geçici işçi sayısının toplamının yarısı iken, 2017 yılında 1,5 katıdır. Sürekli işçi sayısında en sert düşüş 2011 yılında yaşamıştır (Tablo 1).

Taşeron çalışmanın bu denli hızlı bir gelişim göstermesi çarpıcıdır. Bunda elbette küreselleşme süreci ile birlikte emek piyasalarının esnekleştirilmesine yönelik politikaların önemli bir etkisi

2018 yılında taşeron işçilerinin sürekli kadrolara geçişi, sürekli işçi kadrolarının durumları geçici işçilere benzer hale getirilse ve toplu sözleşme hakları baskı altına alınsa da önemli bir kazanım olarak görülmelidir.

bulunmaktadır. Esnekliğin pek çok boyutu bulunmaktadır. Ücret esnekliği talepteki değişikliklere göre ücretler üzerinde oynayabilmeye olanak sağlar. İstihdamda esneklik, firmaların istihdam düzeylerini kolayca ve masrafsız bir şekilde değiştirebilmesine olanak sağlayan iş güvencesini hedefleyen bir sistemdir. İş esnekliği ise çalışanların şirket içerisinde oradan oraya transfer edilmesine olanak tanıyan bir esneklik biçimidir. Vasıflarda esneklik ise işçilerin vasıflarının kolayca ayarlanması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla esneklik, çalışanları sistematik olarak daha güvencesiz hale getirmenin bir aracıdır. Küreselleşme ile güvencesiz işlerde çalışanların sayısı katlanarak artmıştır. Taşeronlaşma, işverenlerin işçiler üzerindeki keyifliliğini artıran esnekleştirme sürecinin bir parçasıdır. Kamu sektöründe taşeronlaşma ve fason üretim, 24 Ocak 1980 istikrar programı sonrasında gündeme gelmiş ve sistemli bir biçimde yerleştirilmiştir. 1985 yılında Beyoğlu Belediyesi temizlik hizmetlerini daha ucuza mal etmek iddiasıyla bu işlerin bir bölümünü müteahhide vermiştir. 1980'li yılların ikinci yarısında özellikle belediyelerde taşeronluk modası yaygınlaşmıştır. Örneğin Adana Büyükşehir Belediye Başkanı Aytaç Durak 1988 yılında temizlik işlerini özel sektöre devretmiştir.

Statü	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Memur	99.326	103.327	103.071	125.713	126.261	117.000	114.966	114.854
Sözleşmeli Personel	16.626	19.152	22.962	1.710	4.638	10.037	13.524	14.488
Sürekli İşçi	162.542	135.111	126.487	121.637	120.511	96.412	88.674	86.585
Geçici İşçi	9.593	8.004	8.169	9.992	7.614	6.205	5.889	5.879
Toplam	288.087	265.594	260.689	259.052	259.024	229.654	223.053	221.806
Taşeron İşçisi	140.618	158467	180.246	207.915	223.372	312.174	347.302	343.548

Tablo 1. Hizmet Alımı İle Alınan İşçiler ve Diğer Belediye Personeli (Memur, Sözleşmeli, Sürekli ve Geçici İşçileri) Sayıları (Belediyeler)
Kaynak: Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü verilerinden yazar tarafından derlenmiştir.

İstanbul Şişli Belediyesi önü. **Kaynak:** Time Türk

Ancak Türkiye’de çalışma hayatında taşeronluğun temel ve görünür bir sorun olarak açığa çıkması 2001 krizi sonrasında hayata geçirilen yapısal reformların bir sonucudur. Kamuda reform talebinin IMF ve Dünya Bankası gibi çokuluslu finans kuruluşları tarafından sıklıkla dile getirildiği, hatta bu talebin ulus devletler üzerinde, borçlandırma mekanizmaları üzerinden örgütlendiği görülmektedir. Yüksek borç ve faiz yükü nedeniyle sürekli olarak açık veren kamu maliyesinin faiz dışı fazla hedefine kitlenerek kamu hizmetlerini daraltıcı bir yönelime girmesi, beraberinde devletin asli ve sürekli işlevleri olarak görülen kamu hizmetlerinin piyasalaştırılmasını ve kamu maliyetlerini aşağıya çekecek

düzenlemelerin hayata geçirilmesini temel amaç haline getirmiştir. Taşeronluğun kamuda yaygın bir uygulama haline gelmesi bu sürecin bir ürünüdür. Kamuda taşeronluk meselesi ağırlıklı olarak İş Kanunu’nun ikinci maddesinde yer alan ve taşeronluğu sınırlandıran yasal düzenlemeye atıfla ele alınmaktadır. Ancak kamu sektöründe taşeronluk uygulaması, Kamu İhale Kanunu’nda farklı dönemlerde yapılan ve yasanın kapsamını genişleten değişikliklerin bir sonucu olarak görülmektedir.

Ercan ve Oğuz (2006:167), Türkiye’de kamu ihale sistemine ilişkin düzenlemelerin değişimini

neoliberalizmin gelişimi içinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmekte ve Türkiye’de neoliberalizmin gelişiminde kabaca iki dönemden söz edilebileceğine vurgu yapmaktadır. Bunlardan birincisi 1980’lerin başından 1990’ların sonuna kadar süren ilk dönemdir. Bu dönem özelleştirme, deregülasyon, ihracatın desteklenmesi, uluslararası tahkim, döviz kurunun serbestleştirilmesi gibi bir dizi politika ile toplumsal ilişkilerin piyasa ilkesine göre yeniden düzenlenmesini ve bu ilke doğrultusunda dünya kapitalizmiyle eklemlenme sürecinin önündeki engellerin kaldırılmasını içermektedir. 1990’lı yılların sonunda başlayan ikinci dönem ise, ilk dönemde gerçekleştirilen

neoliberal reformların bir dizi yasal düzenleme ile kurumsallaştırılmasını ve devletin piyasa yönelimli uluslararasılaşma ilkesi doğrultusunda köklü bir biçimde dönüştürülmesini hedeflemiştir. Kamu İhale Kanunu'ndaki değişiklikler bu ikinci döneme ait yeniden yapılanma sürecinin bir parçası olarak gündeme gelmiştir.

4734 sayılı Kamu İhale Kanunu ile 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu 1 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Her iki kanun da bu alandaki uluslararası standartlara uyumu, ihalelerde açıklık, rekabet ve eşit muameleyi sağlamayı, uluslararası rekabeti, uygulama projesine dayalı anahtar teslimi götürü bedel sözleşme yapılmasını esas alan bir

yaklaşımına sahiptir. Ancak bu yasalar söz konusu amaçlarının yanında kamu personel rejimini köklü şekilde etkileyen alt işverenlik uygulamalarının yasal dayanağını oluşturmuştur. Bu olgu somut olarak hizmet alım sözleşmelerindeki artış ile izlenebilmektedir. Hizmet alımları kapsamında yapılan ihaleler 2003-2017 döneminde kırk kat artarak 1.2 milyar TL'den 48 milyar TL'ye yükselmiştir. İstisna kapsamı sürekli olarak gelişmiş, 2005 yılında 600 milyon TL olan tutar 4.4 milyar TL'ye yükselmiştir (Tablo 2).

Kamu İhale Kanunu'nun gerekçesinde "Kamu harcaması gerektiren işlere özgü ihalelerde yeni uygulamaların hayata geçirilebilmesi ve harcama yapılması ile gelir elde edilmesine yönelik ihalelerin kendine özgü niteliklerine uygun olarak ihtiyaçlara cevap verecek şekilde ayrı kanunlarda düzenlenmesi gerekmektedir. Devletin bu işlere ilişkin ihale mevzuatının Avrupa Birliği ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşların ihale mevzuatına paralel hale getirilebilmesi için, kamu harcaması yapılmasını gerektiren mal veya hizmet alımları ile yapım işleri bu Kanun kapsamına alınmıştır" denilmektedir.

"Hangi hizmet alımları?" sorusu burada kritik bir öneme sahiptir. Bilindiği üzere T.C. Anayasası'nın 128. maddesi "Devletin, kamu iktisadi teşebbüsleri ve diğer kamu tüzelkişilerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevler, memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle görülür" denilmektedir. Bayramoğlu (2015:85), bir kamu hizmetinin devlet veya diğer kamu tüzel kişilikleri tarafından görürülmesinin temel ilke olarak kabul edilmesinin, siyasal mantığa dayalı kamu hizmeti örgütlenmesi anlamına geldiğini ve Türkiye'de buna "emanet usulü" adı verildiğini, ancak bu anlayışın 1 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe giren Kamu İhale Kanunu ile kaldırıldığını öne sürer. Bunun yerine ekonomik mantığa

Hizmet Alımı Yöntemi/Yılı	2003	2005	2010	2015	2017	Artış (kat) 2002/2017
4734 sayılı kanun kapsamında yapılan ihaleler	1,2	4	21,2	49,1	48	40
Doğrudan temin ile	0,1	0,9	1	2,2	0,8	8
İstisna		0,6	2,1	4,1	4,4	7 (2005-2017)

Tablo 2. Hizmet Alım İhalelerinin Yıllara Göre Dağılımı (Milyar TL) **Kaynak:** Kamu ihale istatistiklerinden yazar tarafından derlenmiştir.

dayalı rekabet ilkesinin getirildiğini ifade eden Bayramoğlu, kamu hizmetlerinin gördürülme biçimlerini genellikle dört grup altında toplandığını belirtir:

- 1) Doğrudan kamu/belediye yönetimi ve personeli tarafından sunulan kamu hizmetleri.
- 2) Doğrudan olmasa da devlete/belediyeye bağlı ama ayrı örgütlülüğe sahip birimler eliyle kamu hizmetlerin sunulması.
- 3) İşlevsel özelleştirme yoluyla kamu hizmetinin sunulması. Kamu hizmetlerinin piyasadan temin edilmesi.
- 4) Maddi özelleştirme yoluyla, mülkiyetin kısmen ya da tamamen el değiştirmesi kamu hizmetinin sunulması. Özelleştirme ve karma şirketler.

Bunlardan son ikisi neoliberal dönemde baskınlık kazanmıştır. Taşeronlaşma bu son iki kategori içinde değerlendirilmektedir. Taşeronlaşma sürecinin en önemli işlevlerinden biri kayırmacılık mekanizmalarını işletmeye olanak tanımasıdır.

AKP sadece genel seçimler değil yerel seçimlerde de performansını artırdıkça merkezi yönetim-yerel yönetimler daha fazla işbirliğine gitmeye başlamış, yerel yönetimlerin sorumluluk, otorite ve yetki alanlarını genişleten yasal düzenlemeler ile birlikte de seçmenin hayatına dokunan çeşitli boyutlardaki projeler ve hizmetler özel sektör firmalarına ihale edilmek suretiyle yürütülmüştür. Çevre temizliği ve düzenlenmesi, katı atık yönetimi, parklar gibi kamusal alanların yapımı ve bakımı gibi hizmetler, belediyeler ve özel sektör arasındaki işbirliğinin en yaygın örneklerinde biridir. İlaveten KIPTAŞ gibi konut üretiminde aktif belediye şirketleri de kimi inşaat projelerini özel sektör müteahhitlerine ihale edilmiştir.

Belediyelerde taşeron çalışmanın yaygınlaşması merkezi politikaların da bir neticesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Sayan (2018:56), belediyelerde taşeron istihdamın özellikle tercih edildiğini, bunun en önemli nedeninin ise 5393 sayılı Belediye Kanununun 49. maddesinin belediyelere personel giderleri yani istihdam konusunda getirdiği kısıtlamalar olduğunu ifade etmektedir. Söz konusu maddeye göre belediyenin yıllık toplam personel giderleri, gerçekleşen en son yıl bütçe

gelirlerinin 213 sayılı Vergi Usul Kanununa göre belirlenecek yeniden değerlendirme katsayısı ile çarpımı sonucu bulunacak miktarın yüzde otuzunu aşamaz (nüfusu 10.000'in altında olan belediyelerde bu oran yüzde kırk olarak uygulanır). Personel giderlerinin söz konusu oranları aşması durumunda, cari yıl ve izleyen yıllarda personel giderleri bu oranların altına ininceye kadar yeni personel alımı yapılamaz.

Taşeronlaşmayı kolaylaştıran bir başka unsur ise 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu'nun 62. Maddesinin e fıkrasıdır. Söz konusu fıkrada önce ihale için üst ihale yetkilisinin onayı aranmış, sonra bu onay kaldırılarak idarelere geniş bir yetki tanınmıştır. Soma'da gerçekleşen ve 301 maden işçinin ölümüne sebep olan katliam sonrasında, 2008 yılında kolaylaştırılan hizmet alımı, 2014 yılında yasal sınırlarına çekilmeye çalışılmıştır. Buna karşın Temmuz 2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 67. maddesiyle diğer kanunların hizmet alımına ilişkin özel hükümleri saklı tutulmuştur.

Belediyelerde taşeronlaşmayı teşvik eden uygulamalardan biri de 25 Şubat 2011 tarih ve 27857 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 6111 sayılı torba kanununun 166'ncı maddesinde belediyelerin ve il özel idarelerinin ihtiyaç fazlası işçilerinin nakline ilişkin hükümler düzenlenmiş olmasıdır. Bu madde, 6215 sayılı Kanun'un 28'inci maddesiyle yeniden düzenlenerek işçilerin nakli 1 Ağustos 2011 tarihine ertelenmiştir. Çarpıcı olan 166 maddenin 7. fıkrasıdır. Buna göre "Bu madde kapsamında işçi nakleden mahalli idarelerin nakil sonrasında oluşan işçi sayısında beş yıl süreyle artış yapılamaz" denilerek taşeron işçi çalıştırmanın olanakları artırılmıştır.

Nitekim Tablo 1'de görüldüğü gibi 2010 yılı ile 2011 yılını karşılaştırdığımızda sürekli işçi sayısı 163 binden 135 bine sert bir düşüş yaşamıştır. Bu durum belediye hizmetlerine, işçi haklarına da yansımıştır. Belediyeler kamu hizmetlerini özel sektör eliyle ya da taşeron firmalar aracılığıyla sunmaya başladıkça, bir faaliyeti alanı olarak sosyal yardımlar belirleyici bir konuma yükselmeye başlamıştır. Ortaya çıkan tablo, düşük ücret ve güvencesiz istihdam yaratan, meşruiyet sorununu büyük ölçüde sosyal yardım mekanizması ile aşan bir belediye profili olmuştur. Bu

nedenle belediyelerde işçilerin ücretlerini üç dört ay geç almaları sıradan bir olay haline almıştır. (Bayramoğlu 2015:18-19)

Diğer yandan belediyelerde memur, sözleşmeli, geçici işçi ve sürekli işçi kadrolarının yanında taşeron işçilerinin varlığı örgütlülük düzeylerini de etkileyerek işçilerin sosyal ekonomik haklarını doğrudan etkileyen sonuçlar yaratmıştır. Belediye işçilerinin ücret düzeyi üzerine yapılan bir çalışmada, bu kapsamda iki temel bulguya ulaşılmıştır. Bunlardan ilki, işçilerin sendikali ve toplu iş sözleşmeli çalışma geçmişinin, sahip oldukları ekonomik ve sosyal hakların düzeyini belirlediğidir. İkincisi ise, istihdam biçimlerinin, işçilerin ekonomik ve sosyal haklarını doğrudan belirlediğidir. Nitekim araştırma sonuçlarına göre belediyelerde çalışan ve sendikali olan işçilerin aylık çıplak ücreti asgari ücretin üstündedir. Bu sonuç farklı istihdam biçimlerine göre değişim göstermekle beraber aylık çıplak ücretleri belediyelerde sürekli işçi olarak çalışanlarda asgari ücretin üç katına kadar çıkabilmektedir. Belediye şirket işçilerinin aylık çıplak ücreti asgari ücretin 1,8 katı, taşeron işçilerin ise asgari ücretin 1,4 katı kadar bulunmuştur. Başka bir deyişle belediyelerde sürekli işçi sayısının azalmasıyla birlikte güvencesiz istihdam biçimlerinin yaygınlaşması işçilerin ekonomik ve sosyal haklarını geriletmektedir.

Bayramoğlu da özelleştirmelerin hizmeti pahalılaştırması yanında, belediye çalışanlarının çalışma koşulları üzerindeki olumsuz etkisine dikkat çekmektedir. Belediye çalışanlarının haftalık çalışma süreleri özelleştirme süreci sonrasında 45 saatten 48 saate yükselmiş, 25 gün olan yıllık izin süresi 12 güne düşmüştür. Fazla mesai ücreti alınamaz hale gelmiştir. Aylık net ücretlerde dramatik bir düşüş yaşanmıştır.

Belediyelerin el değiştirmesi süreci taşeron işçilerin Belediye İktisadi Teşekkülleri'nde (BİT) kadroya geçirilmesinin ertesine gelmiştir. 2019 Haziran ayı itibarı ile 550 bini BİT'lerde olmak üzere yerel yönetimlerde çalışan sürekli işçi sayısı 688 bindir. 2018 Martında BİT'lerde çalışan sayısı 164 bin, toplam yerel yönetimlerdeki sürekli işçi sayısı da 247 bindi. Buna göre 400 bini aşkın taşeron işçisinin kadroya geçirildiğinden bahsetmek mümkündür.

Sonuç

Türkiye’de yerel yönetimler açısından toplumsal belediyeçilik uygulamalarının somut örnekleri 1970’lerde ortaya konulmuştur. Ancak özellikle 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında açığa çıkan iklim, 24 Ocak 1980 ekonomik programında vücut bulan yeni liberal politikaların uygulanmasına olanak tanımıştır. Bu da sosyal politika alanında önemli bir paradigma değişimine yol açmıştır. Sendikal hak ve özgürlüklerin baskı altına alındığı, güvencesiz ve esnek çalışma biçimlerinin yaygınlaştığı, eğitim, sağlık başta olmak üzere kolektif hakların piyasa koşullarına teslim edildiği bu süreçte, kamu hizmetleri de özel sektör eli ile ya da özel sektör mantığı ile verilmeye başlanmıştır.

Bu süreçten belediye çalışanları da somut olarak etkilenmişlerdir. Bugün Türkiye’de belediye ihalelerinin büyük çoğunluğu iktidarla “bağlantılı” ve “ilişkili” firmalara gitmektedir. Bu şirketlerin birçoğunun sahipleri ya da ortakları arasında AKP’nin yerel düzeydeki yetkilileri bulunmaktadır. Bu durum siyasal iktidarın yerel yönetimler ve ihaleler üzerinden önemli sayıda işçiyi kendisine bağlamasını sağlamıştır. Bunun temel enstrümanlarından biri hükümete yakınlığı ile bilinen sendikalar. Bugün belediyelerde yaşanan iktidar değişimi, işçilerin paternalist ilişkiler üzerinden sıkıştıkları cendereden çıkmaları açısından da bir fırsat sağlamaktadır.

Harvey’in de ifade ettiği gibi, şehir hakkı bireysel bir hak değil, belli bir odağı olan kolektif bir haktır. Bu anlamda kenti var eden tüm emekçileri kapsayan bir haktır. Şehir hakkı dendiğinde belediye işçileri, sanayi işçileri, geçici işlerde çalışanlar, plaza çalışanları, bakım hizmeti verenler, belediye yetkilileri dahil olmak üzere şehir yaşamının üretimi ve yeniden üretiminde rol oynayan kolektif emek düşünülme durumundadır. Lefebvre de (2015:127) sadece devrimci inisiyatif alabilen

grupların, sınıfların ya da toplumsal sınıf fraksiyonların kentsel sorunların çözümünü üstlenebileceğinden, bu toplumsal ve politik güçler sayesinde yenilenen şehrin bir yapıt olacağından bahseder. Lefebvre’ göre işçi sınıfına bu süreçte özel bir misyon düşer: “Oturduğu evde çıkıp yakındaki ya da uzaktaki gara, tıklım tıklım dolu metroya, büroya ya da fabrikaya koşuran, akşam olduğunda aynı yolu gerisin geri teperek evine gelen ve yeniden başlayacak ertesi güne hazırlanmaya çalışan kimsenin gündelik hayatını anlamak için insanın gözlerini açması gerekir.”

Keynesçi dönemin kenti büyük ölçüde kolektif tüketimin örgütlendiği bir mekan olması dolayımı ile çoğulcu mücadelelerin de alanıdır. Ancak yerel siyaset ve yönetim süreçlerini sınıf boyutu ile bütünleştirerek kavramaya yönelik çabaların 1980’ler sonrasında bir kenara itildiği söylenebilir. Bu süreçte kentlerin birlikte tüketim mekanı olma özelliği önemsizleştirilmiş, yerine sermaye yatırımları odak haline gelmiştir. Oysa sermaye birikim süreçlerini ve sınıf ilişkilerini dikkate almayan bir yaklaşım üzerinden kentsel süreçleri anlamak mümkün görülmemektedir.

Bu anlamda yerel yönetimler kenti bir yapıt haline getirecekse, bunun yolu kentin emekçi kesimlerinin siyasallaşmış taleplerinin taşıyıcısı olacak bir sürecin parçası olmaktan geçmektedir. Bayramoğlu (2015:143) modern belediyeçiliğin, belediye sosyalizmi akımının inşa ettiği bir gelenek olduğunu vurgulamakta, bu akımın mayasında işçi sınıfının politik eylemliliğinin bulunduğunu söylemektedir. Paris Komünü’nden, Fatsa’ya, Fatsa’dan Porto Alegre’ye emekçi kesimlerin siyasallaşan taleplerini kapitalist sistemin kar hırsının öğütücülüğü karşısında bir alternatif olarak örgütleyen deneyimler, temel gücünü emekçi kesimlerin seferber ettiği başka bir dünya arzusundan almaktadır. İstanbul’da Gezi Direnişi’nin içinde

Yerel yönetimler kenti bir yapıt haline getirecekse, bunun yolu kentin emekçi kesimlerinin siyasallaşmış taleplerinin taşıyıcısı olacak bir sürecin parçası olmaktan geçmektedir.

filizlenen ve adresini bulamayan şey de bu arzudan başka bir şey değildir.

Bugün Türkiye’de bu arzuyu harekete geçiren deneyimler yaşanmaktadır. Alternatif arayışındaki yerel yönetimler, sendikaların, kooperatiflerin, mahalle meclislerinin katılımıyla, işçilerin, geçici işlerde çalışanların, geçimlik üreticilerin beklentilerini örgütleyen alternatifleri canlı tutmak durumundadır. Dersim Ovacık deneyimi ya da Rize Fındıklı deneyimi bunlardan ilk akla gelenlerdir. İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin kooperatifler üzerinden yarattığı deneyim daha geniş bir ölçekte örnek deneyimler yaratılabileceğine dair umut vermektedir.

İşçilerin, emekçilerin katılımını esas alan, onların örgütlenmelerine katkı yapan, göçmenlerin sorunlarının ayrıca üzerine eğilen, cinsiyetçiliğe karşı istihdamda kadın kotasını uygulayan, bakım hizmetlerini üstlenen, çocukların ve gençlerin ihtiyaçlarını gözeten, en nihayetinde kentin değişim değerini değil, kullanım değerini öne çıkartan, kent-kır arasındaki ilişkiyi yeniden tanımlayan, kentsel hizmetleri çepere yayan, İstanbul başta olmak üzere kentlerin ticari bir mal olarak gören anlayışlarla hesaplaşan, kentsel siyasete katılımı mahalle ölçeğinden itibaren kuran, sermayenin değil, emeğin beklentilerine cevap üreten bir yerel siyasete ihtiyaç bulunmaktadır.

Ancak tüm bunlar üzerine düşünürken Koray ve Temiz’in belirttiği gibi, sosyal belediyeçiliğin sosyal devlet anlayışı ve uygulamalarından ayrı irdelenmesinin eksiklik ve aksaklıklar taşıyacağını dikkate almak gerekir. Dahası Şengül’ün öne sürdüğü üzere, yerel yönetimlerin basitçe sermayenin yarattığı eşitsizliklere devletin otomatik bir yanıtı olmaktan çok, bu eşitsizliklerin çerçevesini çizdiği daha geniş bir siyasal mücadeleler alanı olduğu konusundaki uyarısı akıldan tutmak şarttır.

İstanbul Beşiktaş Belediyesi için çalışan taşeron işçiler belediye yönetimine karşı uzun süreli bir direniş sürdürdüler.
Kaynak: CNN Türk

KENTSEL GIDA KRİZİ VE YEREL YÖNETİMLER: BİR UYGULAMA ÖNERİSİ

Son yıllardaki ekonomik dalgalanmalar kentlerdeki tüketicilerin sağlıklı ve erişilebilir gıdaya ulaşmakta zorlandığını ortaya çıkardı. Bu durum tarım üreticilerinin yıllardır karşı karşıya olduğu borçlanma ve mülksüzleşme ile birlikte düşünüldüğünde, ülke olarak bir gıda egemenliği sorunu yaşamakta olduğumuz rahatlıkla söylenebilir. Gıda alanında yaşanan bu kapsamlı sorunları iktisadi açıdan değerlendiren Haluk Levent, kamusal idarenin tüm yetki ve imkanlarına rağmen müdahale araçlarını etkin ve adil biçimde kullanmadığı bir ortamda sivil inisiyatiflerin ve yerel yönetimlerin önemine işaret ediyor. Levent yazısında, üreticilerin ve tüketicilerin adil ticaret ilkelerinin hakim olduğu bir kurumsal çerçevede bir araya gelmelerini sağlayacak bir modeli tartışmaya açıyor.

Üç nesilden beri çiftçilikten gelme bir aileyiz. Dedemin babası, dedem, babam hep toprakla geçimini sağladı. 2009 yılında babamın vefatı sonrası ben hazır düzen kurulu olarak traktör üzerine bindim. Hazır yetişmiş yaklaşık 800 ağaç meyvenin işletmesini yapmaya çalıştım (armut, ayva, şeftali). 2012 yılında traktörden indim, tüm işleri başkasına devrettim. Çünkü bu işten para kazanmanın mümkün olmadığını, işlerin daha kötüye gideceğini tahmin ettim. Bursa'dan adının açıklanmasını istemeyen bir çiftçi

Bir süredir kentlerde yoksulluğun derinleşmesine neden olan önemli bir gıda krizi yaşanmaktadır. Kentsel gıda krizi olarak adlandırılabilir bu olgu basitçe, kentlerde nüfus yoğunluğunun yükselmesi sonucunda temiz ve sağlıklı gıdaya erişimin özellikle düşük gelirli haneler için giderek zorlaşması şeklinde tanımlanabilir. Türkiye’de kentsel nüfusun oransal olarak hızlı yükselişi genel bir gözlem olmakla birlikte İstanbul’u özel olarak ayırtırmak yerinde olur. Diğer kentlerden farklı olarak İstanbul küresel ölçekte kendi yakın çevresinden beslenmesi mümkün olmayan az sayıdaki

şehirden biridir. Dolayısıyla kentsel gıda krizi öncelikli olarak İstanbul’da derin bir şekilde hissedilmiştir; ancak diğer yerleşim yerlerinin ve kısmen endüstriyel tarımsal sistemin bir parçası haline gelen kırsal yerleşim yerlerinin de bu sorunu yaşamakta olduğu söylenebilir.

Doksanlı yıllara kadar Türkiye kırsal nüfus ağırlıklı bir ülkeydi, ancak uzunca bir süre görece yavaş bir tempo ile süren dönüşüm sonraki dönemde büyük bir ivme kazanmış ve yirmi birinci yüzyılın başlarında kırsal nüfus ağırlığını yitirmiştir. Süratle artan imenin nedenleri üzerinde bu yazıda durmamız mümkün değil ancak sonuçlarından birine işaret edebiliriz: Yoğunlaşan kentsel nüfusu yeterli bir şekilde besleyebilecek gıda sisteminin düzgün bir şekilde kurulamadığı açıkça ortadadır. Bu alandaki eksiklikleri kabaca birbiriyle ilintili üç noktada toparlayabiliriz: i) Tarımsal üretimin çökmesi; ii) Kentleşmeye bağlı lojistik sorunlar; iii) Gıda ile ilgili regülasyonların yetersizliği.

Tarımsal üretimin çöküşü

Tarım ABD’den AB’ye, Rusya’dan Çin’e neredeyse tüm ülkelerde “gıda riski”

Türkiye’de kağıt üzerinde güçlü bir düzenleme çerçevesi olmasına rağmen uygulamada tarımsal üretimin sürekliliğini ve yeterliliğini garanti edebilecek herhangi bir etkin müdahale sisteminin bulunduğunu iddia etmek zordur.

nedeniyle kamu eliyle yüksek düzeyde regülasyona tabi tutulan bir sektördür. Dünya Ticaret Örgütü’nün (DTÖ) bu tür düzenlemelere karşı tavır almasına ve çeşitli uluslararası anlaşmalar imzalanmasına rağmen tarım/gıda piyasaya terk edilemeyecek kadar ciddi bir risk kaynağı olarak görülmektedir. Dolayısıyla neredeyse tüm ülkeler tarımı, DTÖ sisteminin temel anlaşmaları ile çelişmeyecek şekilde, dolaylı da olsa sıkı bir şekilde kontrol etmektedirler.

İstanbul Feriköy'deki organik pazar yeri. **Kaynak:** Buğday Derneği

Türkiye'de ise kağıt üzerinde güçlü bir düzenleme çerçevesi olmasına rağmen uygulamada tarımsal üretimin sürekliliğini ve yeterliliğini garanti edebilecek herhangi bir etkin müdahale sisteminin bulunduğunu iddia etmek zordur. Tarımsal düzenin korunması için kullanılabilecek birkaç araç vardır: planlama, teşvik ve kontrol. Her üç araç da tarımsal sistemin temel aktörü olarak kabul edilen "tarımsal işletmenin" varlıklarını korumayı hedeflemelidir. Planlama, kimi zaman yönlendirici, kimi zaman DTÖ sisteminin izin verdiği ölçüde de kota ve giriş/çıkış kontrolü gibi sert önlemler ile ürün deseninin ülke çapında fiziki olarak belirlenmesini içerir. Planlama ile aşırı ve/veya eksik üretimin engellenmesi sağlanarak hem fiyat istikrarı hem de işletmeler için uygun bir kazanç düzeyi sağlanmış olur. Teşvik sistemi, planlamanın, özellikle yönlendirici planlamanın temel araçlarından biridir. Etkin bir fiziksel ürün takip sistemine dayalı olarak teşvikler uygun üretim

deseninin yaratılmasını temin etmek üzere kullanılır. Kontrol ise çok katmanlı bir uygulamadır. Tarımsal faaliyetin uygun ölçekli arazilerde gerçekleşmesini sağlamak, amaçlanan fiziksel üretim deseninin bozulmasını engellemek, tarımsal işletmelerin uygun bir kar marjı ile çalışmalarını temin etmek vb. gibi esas olarak üretimde etkinliğin ve paylaşımında adaletin sağlanmasına dönük iktisadi tedbirleri içerir.

Türkiye'de çok uzun yıllardır tarımda herhangi bir planlama faaliyeti bulunmamaktadır. Cumhuriyet'in başlangıcında oluşturulan kamu kurumları ile gerçekleştirilen yönlendirici planlama ve işletmelerin kurumsallaştırılmasına yönelik eğitim vb. faaliyetler 1980 sonrasında yaşanan vahşi özelleştirme ile ortadan kaldırılmıştır. Özelleştirme sonrasında yok edilen sistemi ikame eden herhangi bir kurum oluşturulmadığı gibi, planlama faaliyetinin temelini oluşturan veri tabanı da gerektiği ölçüde

yaratılmamıştır. Bugün Türkiye'de kamu otoritesi, tarımsal işletmelerin sayısını belki kısmen bilmektedir ancak bu işletmelere ait sermaye stoku, ürün deseni, makine parkı, vb. gibi hayati konularda net, güvenilir bilgiye sahip değildir.

Teşvik sistemi ise tarım sektörünün en sorunlu bölümüdür. Yasal olarak GSYİH'nin yaklaşık yüzde 2'si tarımsal teşviklere ayrılmak zorundadır. Bu orana yaklaşılamamakla birlikte yaklaşık yüzde 1.2-1.5 arası bir orana denk gelecek miktarda teşvik her yıl dağıtılmakta ancak bu teşvik sisteminin belirgin bir amacı, hedefi bulunmamaktadır. Bu kadar büyük bir bütçenin (yaklaşık 8.5 milyar dolar) dağıtımını öncesinde amaca yönelik planlama (hatta net bir amaç) olmadığı gibi, sonrasında da hedefe ulaşıp ulaşılmadığını, gerçekten tarımsal işletmelere katkı sağlanıp sağlanmadığını ölçmeye dönük herhangi bilinen bir etki analizi çalışması da bulunmamaktadır.

İstanbul Feriköy'deki organik pazar yeri. **Kaynak:** Buğday Derneği

Kabaca bir milyon tarımsal işletme olduğu kabul edilecek olursa işletme başına yılda ortalama en az 50,000 TL civarında teşvik dağıtılmakta ancak bir sonuç elde edilemediği görülmektedir. Dolayısıyla, tarım sektörü ile ilgili olarak yapılabilecek en olumlu değerlendirme, gerçekte bir kaynak sıkıntısının olmadığını tespit edilmesidir.

Tarımsal piyasalar son derece eşitsiz iktisadi karar birimlerinin faaliyet gösterdiği piyasalardır. Süt vb. gibi bazı ürünlerin depolanması ya

mümkün değildir veya uygun koşullarla depolanmalarının maliyeti oldukça yüksektir. Piyasada az sayıda güçlü alıcı ile çok sayıda, örgütsüz ve atomize üretici karşı karşıyadır. Rekabet kurumu kayıtları gözden geçirilecek olursa az sayıda alıcının birlikte hareketine dayalı rekabeti ihlal davaları sıklıkla görülebilir. Sözleşme ve işletme bilgisi oldukça zayıf olan üreticiler ile büyük şirketler ve temsilcileri adil olmayan koşullarda bir araya gelmektedirler. Bu eşitsiz koşullar ve ciddi bir piyasa düzenlemesinin olmaması güçlü tarafın çok sayıda piyasada neredeyse

tam bir hakimiyet kurmasına neden olmaktadır.

Tarımsal piyasalara giriş çıkışın tamamen serbest olması üretim miktarlarında sert dalgalanmalara neden olmakta ve hem tarımsal işletmeler hem de tarımsal girdi kullananlar fiyat ve miktar istikrarsızlıkları altında çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bakanlık tarafından yanlış tasarlanan ve kullanılan teşvikler ile başta hayvancılık, fındık gibi üretim alanları olmak üzere tarımsal faaliyetin önemli bir bölümünde kontrolsüz ve plansız

rasgele bir genişleme (büyüme olarak adlandırılmak iktisat bilimine hakaret sayılabilir) yaşanmıştır. Bu genişlemenin sonucunda, Marmara, Batı Anadolu gibi kimi bölgelerde girdi yapısı aşırı talebe bağlı olarak tahrip olmuştur. Fındıkta, küresel hakim oyuncu olmaktan kaynaklanan avantajlar yitirilir, iki üç ulus-üstü tekelin yüksek rant elde etmesi için uygun ortam oluşurken, asli üreticilerin büyük zararlar ile karşı karşıya kalması söz konusu olmuştur. Hayvancılıkta ise özellikle Batı Anadolu'da hakim üretim deseni büyük ölçüde tahrip edilerek yem bitkisi üretimine dönülmüş, ancak bitkisel

üretimde büyük kayıplar yaşanırken, hayvancılıkta da gerçekleştirilen plansız yatırımlar sonucu çok büyük kayıplar yaşanmış, çok sayıda hayalet çiftlik meydana çıkmıştır. Sonuç olarak sebze meyve üretimi kalıcı olarak zarar görürken hayvancılık ürünlerinde ihtiyacın karşılanması için ithalat zorunluluğu artarak devam etmiştir.

Öte yandan Türkiye'de endüstriyel tarımın hızla yaygınlaşmasına bağlı olarak tarımsal üretim dış şoklara açık bir hale gelmiştir. Kimyasal gübreler, böcek öldürücüler (pestisit ile mücadele

Bugün Türkiye'de kamu otoritesi, tarımsal işletmelerin sayısını belki kısmen bilmektedir ancak bu işletmelere ait sermaye stoku, ürün deseni, makine parkı, vb. gibi hayati konularda net, güvenilir bilgiye sahip değildir.

kimyasalları) ithalata veya ithal girdi ağırlıklı yerel üretime dayalıdır. Tarımsal üretimde en yüksek girdi maliyetlerinden biri olarak enerji büyük ölçüde küresel petrol fiyatlarına dayalı eşanlı bir fiyatlandırma mekanizmasına sahiptir. Son olarak, birkaç yıl önce yürürlüğe giren tohum yasası ile yaygınlaşan sertifikalı hibrit tohumların önemli bir bölümü ithal edilmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'de tarımsal işletmelerin maliyet yapıları büyük ölçüde dövize duyarlıdır ve dış şoklara açık bir haldedir. Tarımsal piyasalarda fiyat kabullenici konumda bulunan tarımsal işletmelerin maliyetleri dış şoklara açık olduğundan tarımsal üretimde kar marjları son derece yetersiz, çoğu zaman reel hatta nominal olarak negatiftir.

Uzun yıllardır bu durumda faaliyet göstermek için çabalayan tarımsal işletmeler, yıllardır biriken zararlar ve yenileme yatırımlarını finanse edebilmek için borçlanmışlardır. Tarımda kamu ve özel banka borçlanması hızla artmaktadır. Borçlanma, küçük işletmelerin son derece yetersiz işletme yönetimi bilgisi ve kavrayışı ile birleştiğinde çok sayıda teknik iflas durumunda işletme ortaya çıkmaktadır. Buna bağlı olarak işletmeler kaçınılmaz olarak varlık satışına gitmekte (veya borç karşılığı ipoteklenmiş arazilere el konulmakta) ve ekonomik sorun toplumsal bir soruna dönüşmektedir.

Tüm bu koşullar dikkate alınacak olursa tarımsal işletmeler için üretimi sürdürmek akıldışı bir inattan ibarettir. Bu anlamıyla, yazının başında "adını vermek istemeyen bir çiftçinin" sözlerini, tarım sektörünün temel gerçekliğini özlü bir şekilde ifade eden bir görüş olarak değerlendirmek gerekir.

Çanakkale Kent Konseyi tarafından düzenlenen Tohum Takası Şenliği. **Kaynak:** Yurttaşlık Derneği

Kentleşmeye bağlı lojistik sorunlar

Yaşanan hızlı kentleşme gıda sisteminin temel işleyişinde de sorunlar yaratmıştır. Kırsal alanlarda tarımsal faaliyetin zayıflaması, çeşitli nedenlerle tarımsal kullanımın dışında kalan alanların fazlalığı, tarımsal planlama eksikliğine bağlı üretim dalgalanmaları hızlı kentleşme ile birleşince çeşitli aşamalarda spekülasyon kazançların da yükselmesine neden olmaktadır. Kontrolsüz ve hızlı kentsel büyüme mekânsal dağılımın dengesizleşmesine neden olmuştur.

Belirli merkezlerde yoğunlaşan nüfusun yansırı, yaygın ve gıda açısından kendine yeterliliği bulunmayan düşük yoğunluklu yerleşimlerde de gıda sisteminin etkin çalışması mümkün değildir. Karayolu esaslı lojistik faaliyetlerde ulaştırma maliyetleri düşük yoğunluklu yerler için de hacim düşüklüğünden dolayı yüksek maliyetler yaratır. Endüstriyel tarımın bölgesel düzeyde ürün çeşitliliğinin azalmasına ve işlenmiş ürünlerin ağırlık kazanmasına neden olması, küçük yerleşimlerin de kendi yakın çevresinden beslenebilmesini zorlaştırmakta ve taşıma maliyetlerinin ürün fiyatlarına yansıtılması sonucunda bu bölgelerde de gıda fiyatlarının yaygın olarak yükselmesine neden olmaktadır.

İstanbul gibi metropollerde ise aşırı yüksek nüfusun uzak mesafelerden beslenmesi zorunluluğu söz konusudur. Trakya ve Güney Marmara'nın hızla azalan tarımsal alanları ve hayvancılık baskısı altında yem bitkileri lehine değişen ürün deseni, İstanbul'un ortalama gıda temin mesafesini uzatmaktadır. Artan mesafeler ve yüksek nüfus ise gıda temin sisteminde yer alan aracı katman sayısını artırmaktadır. Böylece artan mesafelerle birlikte yükselen ulaştırma maliyetleri aracı sayısının artmasından da son derece olumsuz etkilenmektedir. İstanbul'da görülen işlenmemiş gıda fiyatlarının tarla fiyatlarına göre birkaç kat yüksek olmasının temel nedenlerinden biri de budur. Öte yandan, kamunun düzenleme ve kontrol görevini yeterince gerçekleştirememesi ve kötü tasarlanmış hal yasası az sayıda büyük aracının

fiyatları etkileyebilecek güce erişmesine neden olmuştur.

Bu durumu engellemek amacıyla büyük zincir marketlere verilen üreticiden doğrudan alım olanağı da işe yaramamakta, "piyasada oluşan" fiyatlar zincir marketler tarafından fiilen referans fiyat olarak kabul edilmektedir. Zincir marketlerin bir bölümü, kalite standardı ve kontrolü gerçekleştirdiklerini öne sürerek doğrudan alım hakkını fiyat farklılaştırma olanağı olarak değerlendirmektedirler.

Gıda regülasyonlarının yetersizlikleri

Endüstriyel tarımın hakim kılınmasına yönelik temel tarım yasaları, gıda düzenlemelerindeki eksiklikler ve her şeyden önemlisi gıda regülasyonlarını uygulama konusundaki kapasite

Trakya ve Güney Marmara'nın hızla azalan tarımsal alanları ve hayvancılık baskısı altında yem bitkileri lehine değişen ürün deseni, İstanbul'un ortalama gıda temin mesafesini uzatmaktadır. Artan mesafeler ve yüksek nüfus ise gıda temin sisteminde yer alan aracı katman sayısını artırmaktadır.

eksiklikleri sağlıklı, temiz ve ucuz gıdaya erişimi engellemektedir. GDO'lu ürünlerin kullanımının düzenlenmesinden hal yasasına kadar işlenmiş ve işlenmemiş gıdaların üretim ve dağıtımını güvenli olmaktan uzaktır. Laboratuvar vb. gibi denetimin fiziki altyapısında görülen eksiklikler ve personel yetersizliği, kamu otoritesinin ihtiyaç duyulan uygulamaları gerçekleştirebilmesini engellemektedir.

Ne yapılmalı?

Tarımın ve gıda sisteminin düzenli işlemeden sorumlu bakanlığın bugüne kadar gösterdiği performans hangi partinin iktidarda olduğundan bağımsız olarak hep aynı başarısızlık seviyesinde kalmıştır. Çok uzun bir süre içerisinde yasal çerçeve defalarca değişmiş ancak sorunları yaratan temel aktörler bu değişikliklerden etkilenmemiş ve gıda sisteminde toplum yararına bir dönüşüm sağlanamamıştır. Sistemin radikal olarak değişmesi söz konusu olmadıkça merkezi kamu otoritesinden bir çözüm beklemek doğru olmaz. Bu durumda tüketicinin örgütlenmesinden başlamak yerindedir. Son yıllarda sistemin tıkanması ile birlikte ortaya çıkan gıda toplulukları üretici ile tüketiciyi adil ve güvenli bir çerçevede buluşturma konusunda önemli bir işlev görmektedirler. Tüketicilerin gıda

toplulukları çatısı altında örgütlenmesi ve üreticilerle doğrudan temas kurarak ürün dağıtım ağları oluşturmaları son derece önemlidir. Bu yolla üreticilerin tüketici talep ve isteklerinden haberdar olarak üretim planı yapabilir duruma gelmeleri mümkündür. Sağlıklı ve temiz üretim yapmak isteyen tarımsal işletmelerin adil bir ticaret ağı içerisinde güvenli üretim yapmaları sağlanmaktadır. Gıda topluluklarının yaygınlaşması, bir yandan tüketicinin kalitesini yükseltirken bir yandan da henüz hissedilir boyutlara ulaşmasa da, üreticilerin de çeşitli biçimler altında örgütlenmeleri ve bu yolla maliyet avantajı yaratabilmeleri için de fırsat sunmaktadır. En önemlisi de yerel ürünlerin değer bulmasını sağlayarak endüstriyel tarımın aksine ürün çeşitliliğinin artmasına ve yerel tohumların kullanımının yaygınlaşmasına imkan vermektedir.

Kamu otoritesinin kolaylaştırıcı olarak dahil olması halinde bu tip örgütlenmelerin yaygınlaşması ve etkinliklerinin artması sağlanabilir. Yürürlükteki tarımsal sistem ve bu sistem içerisinde edinmiş oldukları avantajlı yerleri terk etmek istemeyecek güçlü aktörler düşünüldüğünde merkezi idarenin kamu adına bu tür bir inisiyatif

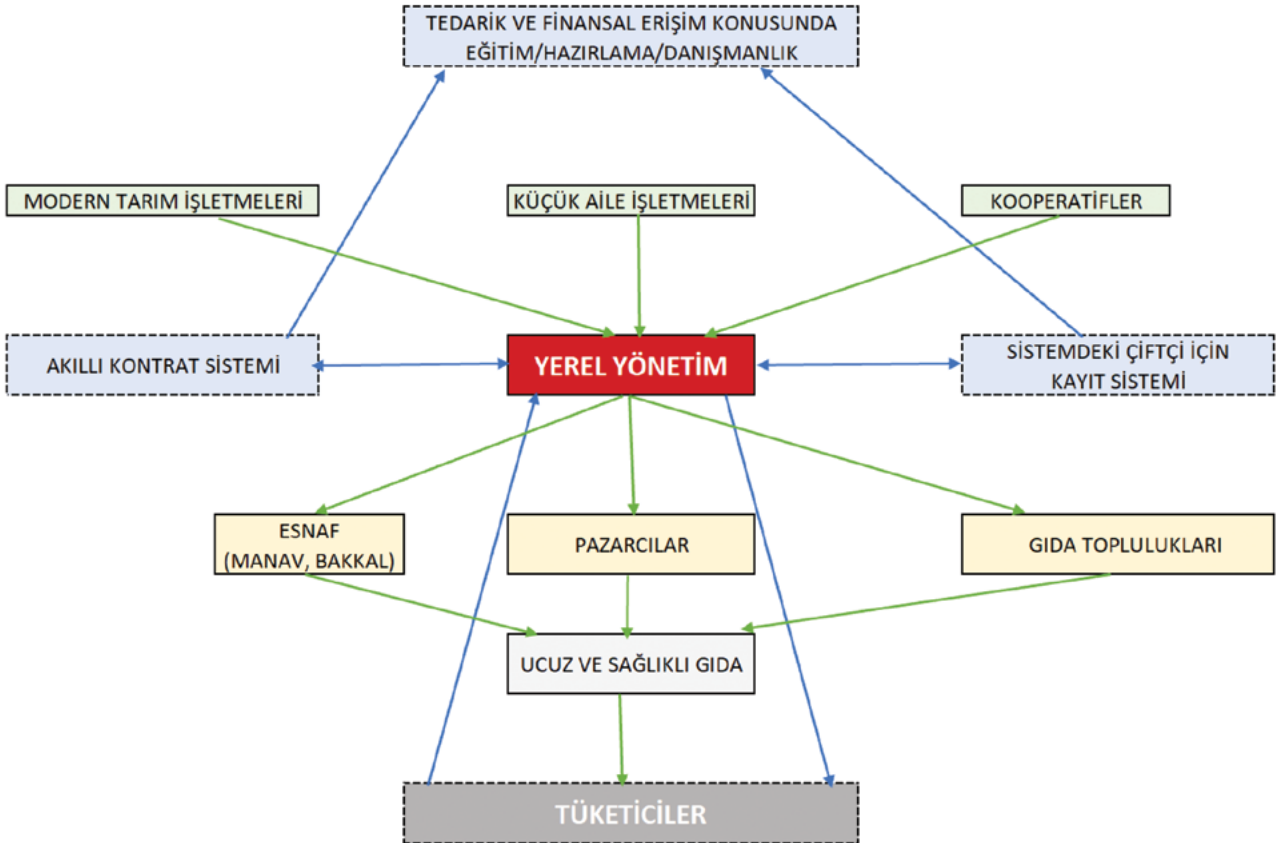
almasını beklememek gerekir. Yerel yönetimler ise görece sınırlı mali imkanlarına rağmen bu konuda önemli katkı verebilecek durumdadırlar.

Yerel yönetimler için bir öneri

Geçen yıl yaşanan ekonomik krizde TL'nin aşırı değer kaybı sonucunda gıda fiyatlarında yüksek oranlı artışlar görülmüştü. Yerel seçimlerin yaklaşması ile birlikte durumdan rahatsız olan hükümet büyük illerde "tanzim satışlara" başladı. Tanzim satışlar sorunun çözümünü değil geçiştirilmesini sağlamak üzere panik ile başvurulmuş bir yol olarak tasarlanmıştı. Üreticilere ödenenden yani maliyetinden daha düşük bir fiyat ile satılan ürünler yoluyla hem finansal olarak sürdürülebilirliği sıkıntılı hem de şehirlerdeki dağıtım kanalına haksız rekabet yoluyla rakip olan bir sistem yaratıldı.

Aşağıdaki çizimde, yerel yönetimlerin öncülüğünde ucuz gıdaya erişim için kullanılabilecek bir model önerisi sunulmaktadır.

Çizimde yeşil oklar mal hareketlerini, mavi oklar ise bilgi ve düzenleme akışını ifade etmektedir. Sistemde iki temel aktör grubu bulunmaktadır: üreticiler ve

Şekil 1. Yerel Yönetimler ve Ucuz Gıdaya Erişim

şehirlerdeki dağıtım kanalları. Merkezde bulunan yerel yönetimler, düzenleyici ve denetleyici olarak rol oynamaktadır. Bir anlamıyla yerel yönetim başlangıçta merkezi kayıt kurumu gibi çalışmaktadır. Kayıt kurumu, üreticiler ile dağıtım kanalı kurumlarını buluşturan bir platform olarak tasarlanmıştır. Bu platforma kayıt olabilmek için yeterlilik koşullarını yerine getirmek ve adil ticaret ilkeleri ile çalışmayı kabul etmek yeterlidir. Yerel yönetim tarafından oluşturulan platformda sözleşmeler doğrudan ilgili aktörler tarafından gerçekleştirilir ve *blockchain* temelli bir uygulama ile kayıt altına alınır. Yerel yönetim sözleşmede taraf olmadığı gibi herhangi bir nedenle sözleşmenin taraflarından birinin yükümlülüğünü tam veya kısmi olarak yerine getirmemesi halinde de bir sorumluluk taşımamaktadır. *Blockchain* temelli uygulama, sözleşmenin kaydı ve tarafların onayı olmaksızın değiştirilemez niteliği nedeniyle tercih edilmiştir.

Sistemde veri bankası zaman içinde yeterli sayıda kayda ulaştığında, yani kestirim yapılabilir noktaya gelindiğinde yönlendirici planlama devreye girebilecektir. Sistem içinde tüketicilerin eğilim ve davranışlarına ilişkin yeteri kadar veri biriktiğinde tahminler yapmak, üretim deseni konusunda üreticilerin akılcı bir ekim planlaması yapmaları için önerilerde bulunmak mümkün olacaktır. Bu yolla, arz şokları, üretim dalgalanmaları azaltılarak kaynakların görece etkin kullanılması sağlanabilir.

Öte yandan kayıt sisteminin etkin bir şekilde çalışması ile tedarikçilerin bilgi birikimlerinin ve üretim yeteneklerinin geliştirilmesi için gerekli eğitim, danışmanlık vb. gibi konularda kolaylaştırıcı rolünün oynanması mümkün olabilecektir. Sistem içinde gerçekleşen işlemlerden yapılacak küçük bir kesinti ve diğer kaynaklardan yaratılabilecek fonlar ile hem sistemin işletme maliyetini karşılamak hem de üreticileri risklere karşı koruma amacıyla bir sigorta sisteminin içine girilmesini özendirmek de gerçekleştirilebilecek faaliyetler arasında sayılabilir.

Sisteme dahil olan üretici sayısı arttıkça, sigorta dahil temel girdiler için toplu pazarlık yoluyla daha uygun fiyatlarla alım ve sözleşme yapılabilmesi ve bu yolla özellikle küçük üreticilerin maliyetlerinin bir miktar düşürülebilmesi de mümkün

olacaktır. Ayrıca, tüketicilerden gelen öneri, eleştiri ve değerlendirmelerin de dikkate alınması ile üreticilerin çeşitli yollarla piyasadaki sinyallere kendilerini adapte edebilmeleri ve bu amaçla ihtiyaç duyulan hizmetlerin güvenilir ve son derece uygun bir maliyet ile edinilebilmesi de sağlanabilir. Dolayısıyla, bu sistemi üreticiler açısından güvenilir bir kamu kurumu nezdinde kurumsallaşan bir üretici örgütü olarak değerlendirmek abartılı olmaz.

ABD’de süt piyasasında gönüllü üyelik esasına göre (tüm üreticilerin yüzde 70 kadarının üye olduğu) benzer şekilde çalışan bir kurum faaliyettedir. Bu kurum, kamu otoritesi tarafından regülasyon amacı ile oluşturulduğundan, adil bir fiyat belirleme, üyelerini oluşabilecek çeşitli risklere karşı sigortalamaya ve arz ya da talep şoklarına karşı piyasa aktörlerini adil fiyat temelinde koruma ve kriz yönetme gibi çok daha kapsamlı görevleri yerine getirmektedir. ABD’de tarımsal ürünlerde vadeli işlem piyasaları yeterince etkin çalıştığından aynı kurum bünyesinde üreticiler, girdi piyasalarında oluşabilecek fiyat şoklarına karşı uzun süreli olarak koruma altına da alınmaktadırlar. Bütün bu karmaşık finansal tekniklerin tek tek üreticiler tarafından kullanılabilmesi mümkün değildir ama kurum aracılığıyla gerçekleştirilen işlemlerden tüm üyeler yararlanmakta ve belirsizliklerin, dalgalanmaların olumsuz etkisinden uzun bir dönem için uzak kalabilmektedirler.

Önerilen kurum, tüketici tarafından ise güvenilir bir kurum tarafından denetlenen, yönlendirilen ve adil ticaret ilkelerine göre çalışan bir sistem olarak görülmelidir. Tüketici şeffaf, ürün menşeinin belirli bir seviyeye kadar (çoğu zaman üreticinin kimliğine kadar) bilinebildiği, güvenilir ve ucuz gıdaya erişim olanağı bulacaktır. Bu yolla, işlenmemiş gıdaya zamanında,

Son yıllarda sistemin tıkanması ile birlikte ortaya çıkan gıda toplulukları üretici ile tüketiciyi adil ve güvenli bir çerçevede buluşturma konusunda önemli bir işlev görmektedirler. Tüketicilerin gıda toplulukları çatısı altında örgütlenmesi ve üreticilerle doğrudan temas kurarak ürün dağıtım ağları oluşturmaları son derece önemlidir. Bu yolla üreticilerin tüketici talep ve isteklerinden haberdar olarak üretim planı yapabilir duruma gelmeleri mümkündür.

Çanakkale Kent Konseyi tarafından düzenlenen Tohum Takası Şenliği'nde yerli tohumlar. **Kaynak:** Yurttaşlık Derneği

uygun koşullarla ve yaygın bir dağıtım kanalı çerçevesinde ulaşmak mümkün olacaktır. Sistem içerisine, yerel küçük üreticilerin birincil ürünlere dayalı ve önceden belirlenmiş uygun prosedürler çerçevesinde ürettikleri, prosedürlere uygun ürettiği denetlenmiş ve belgelenmiş işlenmiş gıda ürünleri de dahil edilebilir. Bu yolla hem arz şoklarına karşı güçlü bir müdahale aracı hem de küçük üretici açısından önemli sayılabilecek daha yüksek katma değerli üretim gerçekleştirilmiş olacaktır. Ayrıca, bu yolla yerel işaretleme için uygun bir kanal yaratılmış olacaktır.

Bu model sayesinde hem arz şoklarına karşı güçlü bir müdahale aracı hem de küçük üretici açısından önemli sayılabilecek daha yüksek katma değerli üretim gerçekleştirilmiş olacaktır.

Sonuç

Bugün karşı karşıya kaldığımız gıda krizi esas olarak bir üretim krizidir. Üretimden başlayarak, tüm dağıtım kanalını içeren kötü tasarlanmış bir sistem ve yasal çerçeve içinde, fiilen hiçbir düzenleyici müdahalenin olmadığı ve eşitsiz mübadele koşullarının hakim olduğu bir gıda sistemi hem üreticiyi hem de tüketiciyi son derece olumsuz etkilemektedir. Üreticiler ve sistemin alt basamaklarındaki küçük araçlar faaliyetlerini sürdürmekte zorlanmakta, küçük üreticiler büyük borçlarla üretimden çekilmektedirler. Mal ve girdi piyasalarında fiyat kabullenici durumda kalan küçük üreticiler adil ticaret ilkelerine uygun bir şekilde faaliyet gösterememektedirler. Tüketiciler ise, yaygın arz dalgalanmaları ve yer yer hakim durum avantajına sahip işletmeler nedeniyle sağlıklı ve ucuz gıdaya ulaşamamaktadırlar.

Bütün sistemin gözetimi ve adil ticaret ilkelerine uygun olarak çalışmasını sağlamak her ülkede olduğu gibi Türkiye'de de kamu otoritesinin görevidir. Ancak, yasal olarak güvence altına

alınmış yüksek bir müdahale bütçesine sahip olmasına rağmen çok uzun yıllardır kamu otoritesi bu görevi gerektiği gibi yerine getirememektedir. Altmışlı yıllardan bu yana piyasa regülasyonu ile kırdı adı konmamış yoksullukla mücadele anlayışının iç içe geçmesi, dönüşmesi gereken tarımsal yapının çözülmesine ancak yerine sağlıklı bir işleyişin konulmamasına neden olmuştur. Kamu otoritesinin bugün sahip olduğu kurumsal kapasite ile bu konuda hızlı ve olumlu tepki vermesi uzak bir ihtimaldir. Tüketicilerin ve üreticilerin kooperatifler, gıda toplulukları vb. altında örgütlenmeleri daha gerçekçi ve uygulanabilir gözükmektedir. Tam bu noktada yerel yönetimlerin kamu otoritesinin yarattığı boşluğu güvenilir ve şeffaf bir kamusal hizmet üretmekle doldurması ve yerel olarak işlevsel, kolaylaştırıcı bir kurum oluşturması mümkündür. Bu yolla, üreticilerin ve tüketicilerin adil ticaret ilkelerinin hakim olduğu bir kurumsal çerçevede bir araya gelmeleri sağlanarak sorunlara etkin çözümler üretilebilmesi için uygun ortam yaratılabilir.

KAZ DAĞLARI MÜCADELESİ IŞIĞINDA EKOLOJİ MÜCADELESİ VE YEREL YÖNETİMLER

Kaz Dağları yöresi son aylarda bir kez daha ekoloji mücadelelerini takip edenlerin yakın gündeminde. Kirazlı/Balaban bölgesindeki altın madenciliği faaliyetlerinin neden olacağı tahribat geniş kesimlerin tepkisine neden olmuş durumda. Yerel ölçekte yükselen itiraz ulusal sınırları da aşmış Kanada'ya kadar uzandı. Bu etkin mücadelenin dikkat çekici bir başka yanı ise ekoloji aktivistleri, sivil toplum örgütleri ve yerel yönetim kurumları arasındaki ilişkiler oldu. İsmail Tümay kaleme aldığı değerlendirme yazısında bu ilişkiyi masaya yatırıyor.

Homeros'un İlyada'sına konu olan, Anadolu'dan İran'a Sarıkız efsanesinin yurdu olan, 47'si sadece bu yörede bulunan 82 nadir bitki türünü barındıran ve de kuşların ikincil göç yolları üzerinde bulunan Kaz Dağları ölüm kalım mücadelesi veriyor. Kaz Dağları yöresinde olanlar belki bir yanıyla Türkiye'nin dört bir tarafında olanlara benzer, ama farklılıklar da yok değil. Benzer olan Türkiye'nin birçok yerinde olduğu gibi doğanın tahrip edilmesi. Bir süre önce madenciler ve termik santralciler bu bölgeye akın etmişti. Şimdi buna JES'çilerin (jeotermal enerji santralleri) ve altıncıların da eklenmesiyle bu zamana kadar ağırlıklı ÇED toplantılarına müdahaleler ve davalar üzerinden yürüten mücadele nitelik değiştirdi. Sahadaki çalışmaların durdurulması için eylemliliklere geçildi. O zamana kadar hukuki yolları öne çıkaran yerel yönetimler eylemliliklerde aktif olarak yer almaya başladı. Yerel yönetimlerin havası, suyu, toprağı için mücadelenin organizasyonundan lojistiğinin sağlanmasına kadar olabileceği en güçlü şekilde mücadele içinde yer alması diğer yerlerde görülmeyen bir durum; Kaz Dağları'ndaki asıl farkı da bu oluşturuyor. Tam da bu nedenle biz de Çanakkale Belediyesi başkan yardımcısı, Su ve Vicdan Nöbeti Koordinasyon Kurulu

Üyesi İrfan Mutluay'la, Çanakkale Kent Konseyi Çevre Meclisi başkanı ve yine koordinasyon kurulu üyesi Pınar Bilir'le, Kaz Dağları Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Derneği başkanı ve Ekoloji Birliği eş sözcüsü Süheyla Doğan'la ve de Karadağ (Çan) mücadelesinden Mustafa Önder ile buluştuk. Kirazlı/Balaban tepesindeki eylemlilikten yola çıkarak yaşamı koruma ve savunmada yerel yönetimlerin rolü üzerine konuştuk.

Su ve Vicdan Nöbeti

İrfan Mutluay sahadaki faaliyetleri çok yakından takip ediyor. 31 Mart 2019 yerel seçimlerinden sonra maden firmasının sahadaki çalışmalarının hızlandığını, on binlerce ağacın kesildiğini ifade ediyor. Çanakkale Belediyesi olarak toprağın yüzeyinin kazınıp devasa cehennem çukurları açıldığını drone görüntüleri ile tespit etmiş durumdayız. Bu tespitlerin ardından konu önce Ege ve Marmara Çevre Belediyeler Birliği'ne (EMARÇEB) taşınıyor. 19 Temmuz'da EMARÇEB ile birlikte saha incelenip kitlesel bir basın açıklaması düzenleniyor, böylece Kirazlı/Balaban daha geniş bir çevrenin gündemine girmeye başlıyor. 25 Temmuzda iş makineleri sahaya girince Çanakkale Kent Konseyi Çevre Meclisi öncülüğünde Belediye ve o esnada biraraya gelebilen ondan fazla STK yaşam

İrfan Mutluay: "Tarımsal üretim ve pazarlama Çanakkale ekonomisinin can damarlarından birisi. Toprak, orman, içme suyu kaynaklarının zarar görmesi tarımsal üretimi ve pazarlamayı doğrudan etkileyerek kentte yaşayan hemşerilerimizin hem gelirlerini azaltacak hem de yaşam kalitesini düşürecek."

ve su hakkını savunmak adına Su ve Vicdan Nöbetini başlatıyor.

Yerel yönetim ve fiili mücadele

Mutluay görüşmemizde yıllardır hukuki mücadeleyi öne çıkaran Çanakkale Belediyesi'nin fiili mücadele yolunu tercih etmesinin iki temel nedeni olduğunu ifade ediyor: "Kentte yaşayanların sağlıklı su içmesi belediyenin sorumluluğunda; su kaynağının korunması görevini 2000 yılında DSİ ile yapılan bir protokolle belediye olarak üstümüze almış

SİYANÜR

ZEHİRLER!

Yaşamı Savunuyoruz.

#KazDağlarıHepimizin

Su ve Vicdan NÖBETİNDEYİZ! Sen de Gel...

Yer: Kızıllı - Balaban Çeşme Mevkii

Hareket Yeri: Cumhuriyet Meydanı

Araç Servis Saatleri: 09.00 - 13.00 - 17.00

Su ve Vicdan
Nöbeti!

durumdayız.”Mutluay şöyle devam ediyor: “Dahası, tarımsal üretim ve pazarlama Çanakkale ekonomisinin can damarlarından birisi. Toprak, orman, içme suyu kaynaklarının zarar görmesi tarımsal üretimi ve pazarlamayı doğrudan etkileyerek kentte yaşayan hemşerilerimizin hem gelirlerini azaltacak hem de yaşam kalitesini düşürecek.”

Pınar Bilir ise Çanakkale Belediyesi’nin bugünkü misyonunu yüklenmekte geç kaldığını, temiz su sağlamanın, yaşanabilir hava ve toprağı korumanın yerel yönetimlerin halka karşı sorumluluğı olduğunu düşünüyor. Karadağ (Çan) mücadelesinden Mustafa Önder de benzer şekilde Çanakkale’de 1997’den bu yana yükselen çevre mücadelesinin düne kadar yerel yönetimlerce STK’lara havale edilmiş olduğunu ifade ediyor. Önder’e göre bugün belediyenin aktif rol üstlenmesi olumlu bir gelişme.

Yerel yönetim ve iklim değişikliği

Mutluay görüşmemiz esnasında yerel yönetimlerin yaşam ortamının korunması ve savunulmasındaki rollerinin iklim değişikliği ile mücadeleyi de içerdiğini belirtti. Birleşmiş Milletler enerji kullanımı başta olmak üzere kent yönetimlerinin birçok alanda önlem almasını öneriyor. Mutluay da yerel yönetimlerin iklim değişikliği eylem planları hazırlayarak, karbon salımının düşürülmesi, yenilenebilir enerji kaynaklarından yararlanılması, su kaynaklarının korunması ve suyun tasarruflu kullanımı, tarım topraklarının korunması, konutların arazilerin yeteneklerine göre tarımsal alan olmayan yerlere kaydırılması, gerekirse uydu kentler yapılması gibi önlemler alması gerektiğini ifade ediyor. Görüştüğümüz diğer kişiler de yerel yönetimlerin çevre mücadelesindeki yeri ne olursa olsun, iklim değişikliği ile ilgili olarak toplu taşımanın desteklenmesi, karbon yutak alanlarının çoğaltılması, tarım topraklarının konut alanı yapılmaması gibi alınabilecek tedbirler olduğunu vurguladılar.

Mücadele yöntemleri üzerine

Mutluay ekoloji mücadelelerinin üç ayağı olduğunu altını çiziyor: fiili eylemlilik, hukuki yollar, durum tespiti ve etkilerinin değerlendirilip toplumla paylaşılması. Tüm bu alanlarda yerel yönetimlerin, meslek odaları, sivil toplum kuruluşları

ve bireylerle birlikte olabileceğini ifade eden Mutluay, belediyelerin doğrudan taraf olamadığı noktalarda belediye birlikleri ile mücadeleye katılabileceğini düşünüyor. Mücadelenin program ve koordinasyonunun yer yer bir araya gelerek birlikte oluşturulabileceğini, buradan hareketle kurumlar arasında bir işbölümünün yapılabileceğini, nihayetinde siyasi mekanizmanın da bu birlikteliklerden besleneceğini ifade ediyor. Görüştüğümüz diğer isimlerin de bu söylenenlere bir itirazı olmadı. Ancak bu adımların yerine getiriliş yöntemi konusunda yerel yönetim-STK ilişkilerinin daha demokratik ve eşit ilişki temelinde olması gerektiğine ilişkin güçlü vurgular yaptılar.

Birlikte çalışma tarzı üzerine

Diğer yandan Mustafa Önder fiiliyatta yerel yönetimlerin ortak gibi davranmadığı görüşünde; halbuki aradaki ilişkinin demokratik bir ilişki olması gerektiğini belirtiyor. Süheyla Doğan da yerel yönetimlerin yalnızca kendi görüşüne benzer görüşlere sahip örgütlerle işbirliği yapmak yerine, farklı seslere açık olmasının, toplumun tüm kesimleriyle çalışmasının daha gerçekçi olduğunu vurguluyor. Yerel yönetimlerin mücadelenin bir bileşeni olarak STK’larla eşit bir ilişki kurması gerektiğini tekrarlayan Pınar Bilir, sivil örgütlerin özgür ve bağımsız çalışmalarına müdahale edildiğinde ya da onlara kararlar dayatıldığında bu durumun kaçınılmaz olarak yığınlığa ve bıkkınlığa sebep olduğunu belirtiyor.

Kaz Dağları gündemde

Su ve Vicdan Nöbeti, Kirazlı/Balaban tepesindeki talan ve tahribata dünyanın dikkatini çekmeyi başardı. Çanakkale’den on binlerce, Artvin’den İstanbul’a kadar Türkiye’nin çeşitli yerlerinden binlerce kişi “Balaban Direnme Tesisleri”ne gelerek tepkisini gösterdi. Fazıl Say kamp alanında bir konser verdi. Kanada başbakanına mektuplar yazıldı, Kanada’dan İtalya’ya, Avustralya’dan İsveç’e dünyanın dört bir yanında protesto gösterileri oldu. İyi Parti genel başkanı Meral Akşener bölgeyi ziyaret edip hem bilgi aldı hem de desteklerini bildirdi. Yazılı ve görsel basında konuyu işleyen birçok haber, röportaj ve makaleler çıktı.

Yirmi gün gibi kısa bir sürede gelen bu başarıda sahanın drone görüntülerinin

Su ve Vicdan Nöbeti, Kirazlı/Balaban tepesindeki talan ve tahribata dünyanın dikkatini çekmeyi başardı. Çanakkale’den on binlerce, Artvin’den İstanbul’a kadar Türkiye’nin çeşitli yerlerinden binlerce kişi “Balaban Direnme Tesisleri”ne gelerek tepkisini gösterdi.

yayınlanması, sanal medya ile geleneksel yazılı-görsel tanıtım araçlarının etkin kullanımı, Kaz Dağı yöresinin mitolojik ekolojik değeri, Balaban Direnme Tesisleri’nin aktif kullanımı belirleyici etmenler oldu. Bunlardan biri eksik olsa muhtemelen böylesine bir yankı elde edilmesi güç olurdu.

Merkezi yönetimin tepkisi

Kaz Dağlarının “boz dağlar” olmaması, ekolojisinin yaşam saçmaya, sağlık kaynağı olmaya devam etmesi talebini sahiplenen bu denli yaygın ve yoğun halk hareketliliğine karşı yanıt da gecikmedi. Çevre Etki Değerlendirme (ÇED) raporuna uyulmayarak yörede 195 bin ağacın kesildiğinin açıklanmasına yanıt Çevre ve Şehircilik Bakanı Murat Kurum’dan geldi. Kurum kesilen ağaç sayısının 13 bin olduğunu açıkladı. Yaşam savunucuları öngörülenin dört katı ağaç kesildiğini söylerken, maden taraftarları öngörülenin üçte biri kadar ağaç kesildiğini belirtti. O güne adı sanı duyulmayan, hatta varlığından haberdar olunmayan yerel çevre derneklerinden altın madeninin çıkarılmasını savunan açıklamalar geldi. Bu açıklamaların arasında sigaradaki siyanürün daha tehlikeli olduğunu dile getirenler de vardı, Atatürk’ün madenlerin çıkartılmasını istediğini belirten ilanlar da. Bunlara valiliğin girişimleri eşlik etti. Çanakkale valisi Orhan Tavlı, adında çevre olan bir dizi dernekle toplantı yapıp teşekkürlerini aldı. Meslek odaları ile toplantı yapıp endişeye mahal olmadığını belirtti, yöredeki muhtarlar ile toplantı düzenledi.

Bir ağacı savunmakla başlar her şey...

#KazDağlarıHepimizin

Fazıl Say konserinin ardından

Fazıl Say konseri buradaki mücadelenin zirve noktası oldu. Konserin hemen ardından Su ve Vicdan Nöbeti Koordinasyonu, kendi içerisinde ve kamp alanındaki forumlarda 5 Ağustos yürüyüşünden itibaren tartıştığı yatılı çadır eylemini bitirdi; bunun üzerine Belediye lojistik malzemelerini topladı. Ardından kent merkezinde akşam forumları organize etti. Buna karşılık nöbete destek için gelen gençler Balaban bölgesinde gece-gündüz konaklamaya devam etti. Bu gruba kentten ve yöreden de destek olanlar oldu. Destekçiler bir yandan grubun günlük ihtiyaçlarının karşılanmasına yardım ederken, diğer yandan da kentteki faaliyetler çeşitlendirildi. Ağaç

kesimlerinin devam ettiğinin görülmesi üzerine Orman Bölge Müdürlüğü önünde basın açıklaması yapılarak ağaç kesiminin durdurulması için dilekçeler verildi. Pazar yerinde, İskele Meydanında, iki kordonda, Özgürlük Parkında açılan stantlarda bilgilendirme yapılarak, Kırazlı altın madeninin işletme ruhsatının süresinin 13 Ekim 2019'da dolacak olması nedeniyle ruhsatın yenilenmemesi için ıslak imzalı dilekçeler toplandı. Toplanan 3100 dilekçe PTT önünde yapılan basın açıklamasının ardından Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Maden İşleri Genel Müdürlüğü'ne gönderildi. Buna karşılık bu kesimin Su ve Vicdan Nöbeti Koordinasyonunda temsil edilme istemleri kabul görmedi.

Muhtarlar sahnede

25 Eylül 2019 günü civardaki üç köyün muhtarı, beraberlerinde yaklaşık 150 kişi ile birlikte, Çanakkale Belediyesi önünde metalik madencilik faaliyetlerinin köylülerin geçim kaynağı olduğunu ve yapılan eylemlerle geleceklerinin karartıldığını iddia eden bir basın açıklaması yaptılar, Çanakkale Belediyesinin maden karşıtı gösteri ve eylemlere desteğini çekmesi talebi ile dilekçe verdiler.

Bu karşı girişime yanıt hemen basın açıklaması ile Belediye tarafından verildi. Aynı gün gençlerin yatılı çadır eylemini destekleyen grubun organize ettiği, aralarında CHP, İyi Parti, HDP, EMEP gibi siyasi partilerin, derneklerin, sendikaların yanı sıra çok sayıda STK'nın da yer aldığı 41 oluşum altın madenine karşı yaşamı savunduklarını belirten geniş kapsamlı bir açıklama yaptı.

Bugünlerde yöre ile günlük ilişki içinde olanlar, muhtarların köylüleri madene karşı çıkmamaları için baskı altına almaya çalıştıklarını belirtiyor. Kırazlı köyü muhtarı ise kamuoyuna "Köyümüzü lekelemeyin", "Maden sahası geçim kaynağımız, dokunmayın" açıklamaları yaptı.

Fazıl Say konseri buradaki mücadelenin zirve noktası oldu. Konserin hemen ardından Su ve Vicdan Nöbeti Koordinasyonu, kendi içerisinde ve kamp alanındaki forumlarda 5 Ağustos yürüyüşünden itibaren tartıştığı yatılı çadır eylemini bitirdi; bunun üzerine Belediye lojistik malzemelerini topladı. Ardından kent merkezinde akşam forumları organize etti. Buna karşılık nöbete destek için gelen gençler Balaban bölgesinde gece-gündüz konaklamaya devam etti.

Bugünlerde yöre ile günlük ilişki içinde olanlar, muhtarların köylüleri madene karşı çıkmamaları için baskı altına almaya çalıştıklarını belirtiyor. Kirazlı köyü muhtarı ise kamuoyuna “Köyümüzü lekelemeyin”, “Maden sahası geçim kaynağımız, dokunmayın” açıklamaları yaptı.

Köylülerle ilişkilerin sürekliliği ve kapsamı

Pınar Bilir, bu tür ihtilaflı alanlarda faaliyet gösteren şirketlerin taraftar bulmalarında çalıştıkları yörenin sosyolojik ve ekonomik yapısını anlamayı hedefleyen araştırmaların önemli bir etkisi olduğunu belirtiyor. Bu araştırmaların sonuçları üzerinden köylerin ihtiyaçlarını ve köylülere nasıl yaklaşırlarsa rahatça hareket edebileceklerini tespit eden şirketler, bunun üzerine köyleri ziyaret edip köylülerle ilişki kuruyorlar.

Buna karşılık Mustafa Önder ekoloji mücadelesinde kurulan bağların çok daha zayıf kaldığını şu sözlerle vurguluyor: “ÇED sürecinde bir köye gidiliyor, oradaki insanlarla ilişki kuruluyor, ama bu ilişki sürdürülüyor. Aradan bir süre geçince de ilişki kopuyor, ama madenciler orada. Köylünün istihdam, ekonomi, ürünlerinin pazarlanması ihtiyacı şirketçe karşılanınca da yöre insanı bir süre sonra gittiğimizde ‘niye geliyorsunuz’ demeye başlıyor.”

Bu durumla başa çıkabilmek için Pınar Bilir sahada sosyolojik, ekonomik, biyolojik, ekolojik çalışmalar yapılmasını, çok disiplinli hareket edilmesini, yöreyi kalkındırarak ekonomik çalışmalar hazırlanmasını öneriyor. Benzer şekilde Mustafa Önder de “Kuru laf kalabalığından çok, çözüm ve yenilikçi yöntemlere başvurmalıyız. STK’ların belli bir yere kadar gücü var. Yerel yönetimler STK’ların yapabileceğinden daha büyük işleri yapabilir. Organik tarımın desteklenmesi, ürünlerinin değerinden satılmasına aracılık etme, pazarlanmasına destek olma gibi şeyler yapabilirler

örneğin,” diyerek yerel yönetimlerin ekoloji mücadelesi içindeki kritik konumuna işaret ediyor.

İrfan Mutluay, Çanakkale Belediyesinin 2019-23 stratejik planında yerel kalkınma faaliyetlerine yer verildiğini anımsatıp, “bir il belediyesinin büyükşehir belediyeleri gibi kırsal kalkınmaya yönelik çalışma yapması zor olmakla birlikte, ihtiyaç duyduğu malları kooperatiflerden, özellikle tarımsal üretici kooperatiflerinden, üretici birliklerinden alabileceğini,” ifade ediyor. Mutluay’a göre örgütlenmeyi teşvik edecek türden merkezi ve yerel politikalar uygulanabilirse, üreticilerin bu yöntemle tarımsal üretimden daha fazla para kazanması sağlanabilir, böylece “insanlar doğa cinayetinin parçası olmaktan kaçınabilir.”

Sonuç yerine

Kısa sayılabilecek bir sürede ortaya çıkan tepki halen canlı, eylemler sürüyor, ama bir yandan da Biga yarımadasındaki metalik madencilik ruhsatlandırma, arama, işletme faaliyetleri devam ediyor. Doğa tahribatı yörenin yalnız havasını, suyunu, toprağını değil, aynı zamanda ekolojik sistemini de tahrip edip, yüzden fazla tarımsal ürünün yetişme koşullarını

etkileyebilir. Yörenin çobanları şimdiden yağmurların geciktiğinden yakınmaya başladı.

Bu bölgede Çanakkale ve Bayramiç belediyeleri gibi ekoloji mücadelesi içerisinde yer alan örnekler olduğu gibi, Kara Biga Belediyesi gibi olumsuz örnek de var. Bugün Çanakkale Belediyesi Kirazlı-Balaban tepesiyle ilgili mücadelenin sürükleyici gücü ve bunu paylaşmak istemiyor. Bayramiç Belediyesi de geçtiğimiz günlerde hemşerilerini sosyal medyadan paylaştığı afişlerle Kaz Dağları için sokaklara çağırıyor, 26 Eylül akşamki yürüyüşe Bayramiçliler geniş katılım gösterdi. Ancak Kara Biga Belediyesi, daha ÇED iptal davası sürerken, başlangıçta karşı çıktığı santral desteklemeye başlayınca mücadeleyi veren esas yapı olan çevre derneğinin gücü kırılıp, dağılmıştı.

Bu süreçte Çanakkale’de hem merkezi yönetim hem de yerel yönetimler ekoloji mücadelesi etrafında süregiden ihtilaflara aktif biçimde dahil oldular. STK’lar, odalar, sendikalar, muhtarlar, siyasi partiler de bir şekilde bu sürecin tarafı oldu. Her iki taraf da kendi tarafının desteklenmesini istiyor. Her ikisi de farklı biçimlerde olsa da insanları nesneleştiriyor. Halbuki

yalnızca insanların kendi deneyimleri üzerinden özneşmelerini mümkün kılacak bir toplumsal ilişki yöntemi, bugün görünürde bir tehlike var olmadığı için durumu küçümseme, inkâr etme ya da ondan kaçınma refleksi gösteren geniş toplulukları ekoloji mücadelesinin içine çekebilir.

Tam da bu nedenle ekoloji mücadelesinde yerel yönetimlerin tavrı çok önemli. Burada bilhassa yerel yönetim, STK’lar ve toplum kesimleri arasındaki ilişkilerin mahiyeti öne çıkıyor. Reel siyasetin ve günlük çekişmelerin ötesine geçerek, suyun, havanın, toprağın politikleştirildiği, STK’ların özerk hareketinin önünü açan, toplumu mücadeleye çeken ve örgütleyen bir hat oluşturulup oluşturulmayacağı mücadelenin kaderini belirleyecek. Çünkü ancak böyle bir hat kamu kurumlarının tavrına ve tavırlarındaki değişikliklere bağlı kalmadan, tüm unsurların kendisinden bir şey katarak dahil olacağı bir mücadeleyi örgütleyebilir. Ancak bu yolla Edremit körfezinden Bandırma körfezine doğal kaynakların yağmalanmasına ve doğa tahribatına karşı yaşam savunuculuğu mücadelesi yükseltilebilir.

